

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ІННОВАТИКИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для організації практичних занять та самостійної роботи
студентів педагогічних і непедагогічних спеціальностей

Полтава
2021

УДК 37:001.895(075.8)

О 72

Рекомендовано до видання ученою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 30 серпня 2021 р., протокол № 13.

Рецензенти

Блоха Я. Є., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Шаравара Р. І., кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри правознавства та фінансів, перший заступник директора з науково-педагогічної роботи Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

О 72 **Основи сучасної інноватики** : навч.-метод. посіб. для організації практ. занять та самост. роботи студ. педагог. і непедагог. спец. / уклад. : Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко, Б. О. Шевченко, Л. І. Яковенко, О. Є. Сакало. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. – 187 с.

Навчально-методичний посібник для організації практичних занять та самостійної роботи студентів підготовлено на основі програми курсу «Основи сучасної інноватики», містить навчальну програму курсу, методичні рекомендації для підготовки до практичних занять та виконання самостійної роботи, практичні завдання, опорну теоретичну інформацію, орієнтовні тестові завдання, перелік питань для підсумкового контролю, список рекомендованої літератури.

Для студентів педагогічних і непедагогічних спеціальностей денної та заочної форми навчання.

УДК 37:001.895(075.8)

© Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко,
Б. О. Шевченко, Л. І. Яковенко,
О. Є. Сакало, 2021 рік

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021 рік

ВСТУП

Інновації визнаються одним з визначальних чинників впливу на підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів і національної економіки у цілому, на стан і перспективи розвитку країни у сучасному глобалізованому світі.

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку України зокрема спричинені і відсутністю системних теоретичних знань про інновації, про їх місце і роль у соціально-економічній динаміці країни, про їх значення для конкурентоспроможності національної економіки.

Вивчення студентами педагогічних і непедагогічних спеціальностей основ сучасної інноватики сприятиме підвищенню їхнього розуміння необхідності вироблення елементів інноваційного мислення при виконанні трудових функцій на ринку праці, при реалізації себе у підприємницькому середовищі, при здійсненні управлінської діяльності на різних рівнях публічної влади.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів базових теоретичних і прикладних знань про новації як цілеспрямовану організацію та управління інноваційною діяльністю на різних рівнях економічної системи.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: базові шкільні предмети «історія України», «економіка», «математика», «іноземна мова», «людина і світ» та ін.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Знати категоріальний апарат основ сучасної інноватики; інтерпретувати теорії інноваційного розвитку.
2. Аналізувати умови, форми, значення і результати взаємодії освіти, науки, бізнесу і суспільства у продукуванні інновацій.
3. Оцінювати ефективність інновацій та ризиків реалізації інноваційного проекту й інноваційної діяльності.
4. Характеризувати процес комерціалізації результатів інноваційної діяльності.
5. Обґрунтовувати джерела фінансування інновацій та інноваційної діяльності.
6. Пояснювати механізм державного регулювання інноваційної діяльності.
7. Установлювати зв'язки між інноваціями, інноваційною діяльністю і соціальною відповідальністю.

Критерії оцінювання результатів навчання:

Сума балів, накопичених студентом у процесі вивчення навчальної дисципліни	Рівень досягнення студентом запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни
90-100	Студент безпомилково визначає категоріальний апарат основ сучасної інноватики; знає та інтерпретує теорії інноваційного розвитку; чітко аналізує умови, форми, значення і результати взаємодії освіти, науки, бізнесу і суспільства у продукуванні інновацій; правильно пояснює механізм державного регулювання інноваційної діяльності; варіативно оцінює ефективність інновацій та ризиків реалізації

	інноваційного проекту й інноваційної діяльності; уповні характеризує процес комерціалізації результатів інноваційної діяльності; самостійно обґрунтовує вибір джерел фінансування інновацій та інноваційної діяльності; чітко встановлює зв'язки між інноваціями, інноваційною діяльністю і соціальною відповідальністю
75-89	Студент вільно викладає фактичний матеріал, знає сутність предметної області навчальної дисципліни, але не достатньо чітко аргументує, пояснює, обґрунтовує, аналізує, інтерпретує основні теоретичні і прикладні положення програмного матеріалу
60-74	Студент знає основний програмний матеріал у межах поставлених питань, але в його знаннях є очевидні прогалини, він припускається суттєвих помилок. Студент виявляє недоліки в системі та формі викладення теоретичних положень, помиляється у формулюванні спеціальних термінів, визначенні причинно-наслідкових зв'язків тощо
35-59	Студент слабо орієнтується у категоріальному апараті навчальної дисципліни, у її структурі
0-34	Повне незрозуміння сутності і структури програмного матеріалу навчальної дисципліни

Форми і методи навчання:

– форми: *лекції* (традиційна, мультимедійна, інтерактивна, із застосуванням опорних конспектів, лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція-консультація); *практичні/семінарські заняття; самостійна робота студентів* (аудиторна, позааудиторна, науково-дослідна робота студентів); *консультації*;

– методи: *а) за характером навчально-пізнавальної діяльності студентів*: проблемного навчання (проблемного викладення матеріалу, групового вирішення проблемних задач); частково-пошуковий (евристичних запитань, проєктів); дослідницький (наукові доповіді, наукові повідомлення); *б) за методичними прийомами*: вербальні (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія); ілюстративно-демонстраційні (ілюстрування, демонстрування); прикладні (практичні завдання); інтерактивні (малі групи, мозковий штурм, метод кейс-стаді тощо);

– засоби діагностики результатів навчання: *контроль засвоєння теоретичних знань* (усне опитування на семінарських заняттях, виконання письмових завдань, виконання тестових і контрольних завдань); *контроль за самостійною роботою студентів* (усне опитування на практичних заняттях, виконання письмових завдань, виконання тестових і контрольних завдань); *підсумковий контроль знань* (екзамен).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи інноватики

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»

Предмет і об'єкт дисципліни «Основи сучасної інноватики». Сутність та класифікація інновацій. Інноваційний продукт. Інноваційна діяльність та інноваційне підприємництво. Інноваційний потенціал. Інноваційна активність. Інноваційний розвиток. Інноваційний процес, його елементи та фактори, що на нього впливають. Інновації і технологічні зміни. Сутність, види і класифікація технологій.

Тема 2. Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку

Потреби, інтереси, ресурси, виробництво та виробничі можливості суспільства. Теорія попиту, пропозиції та ринкової рівноваги і ціни. Конкуренція в економіці: сутність, типи, види, способи. Підприємство як суб'єкт господарювання. Прибуток та витрати. Вимір обсягів національного виробництва: ВВП, ВНП та способи їх розрахунку. Економічне зростання: сутність, типи, фактори. Економічний цикл: сутність, фази, види, причини. Інфляція та безробіття як прояви макроекономічної нестабільності. Економічна політика держави: фіскальні (податково-бюджетні), монетарні (грошово-кредитні) інструменти регулювання економіки. Державний бюджет, його доходи і видатки. Міжнародні економічні зв'язки та глобалізація суспільного розвитку.

Тема 3. Теорії інновацій та інноваційного розвитку

Формування теорій інноваційного підприємництва та розвитку (Адам Сміт). Марксистська теорія надлишкової додаткової вартості як стимулу інновацій. Теорія інновацій Йозефа Шумпетера. Концепція «творчого руйнування». Інновації в рамках теорії економічних циклів («макроекономічна» теорія інновацій). Інновації в еволюційній економічній теорії Річарда Нельсона та Сіднея Уінтера («мікроекономічна» теорія інновацій). Структурно-інституційний підхід: організаційний та інституційний вимір інновацій на рівні фірми. Концепції розвитку національних та регіональних інноваційних систем. Концепції інноваційного менеджменту. Інновації в ортодоксальній економічній теорії. Сучасна теорія інновацій.

Тема 4. Національна інноваційна система

Сутність національної інноваційної системи, її завдання, елементи. Основні показники інноваційної діяльності: абсолютні показники, відносні показники, структурні зрізи, показники ефективності.

Інноваційна політика держави: сутність, рівні, інструменти, значення.

Моделі інноваційного розвитку та їх класифікація: дифузія інновацій, державна підтримка інноваційних форм, локальне інноваційне середовище, поліцентризм (міжгалузеві науково-технічні комплекси, кластери), товарне клонування, ліцензійне копіювання, саморозвиток, гонитва за лідером, технологічне лідерство, розвиток на випередження.

Тема 5. Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства

Підприємництво: сутність, моделі, принципи, функції, умови існування та розвитку. Мотиви і стимули підприємницької діяльності. Види підприємницької діяльності. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності.

Освіта і наука: сутність, функції, значення.

Взаємодія суспільства, влади і бізнесу: модель партнерства. Державно-приватне партнерство.

Тема 6. Інноваційна інфраструктура

Інноваційна інфраструктура: сутність, елементи, завдання. Суб'єкти інноваційної інфраструктури. Правова інфраструктура, інформаційна інфраструктура, спеціалізовані інноваційні центри, фінансові інститути.

Організаційні форми інноваційної діяльності. Наукові організації. Лізингові фірми. Венчурні фірми. Спеціалізовані інноваційні комплекси (бізнес-інкубатори, технопарки, технополіси). Кластери. Міжнародна науково-технічна кооперація. Міжнародні дослідні інститути.

Тема 7. Інтелектуальна власність як основа інновацій

Поняття інтелектуальної власності, її значення. Право інтелектуальної власності. Авторське право і суміжні права. Об'єкти, суб'єкти і зміст авторського права. Суміжні права та їх правова охорона.

Патентне право. Об'єкти та суб'єкти патентного права. Захист прав авторів і патентовласників.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інноватики

Тема 8. Створення інновацій та формування попиту на них

Маркетинг інновацій. Елементи маркетингу інновацій. Кон'юнктура ринку. Конкурентоспроможність товару. Життєвий цикл нового продукту, його стадії.

Етапи інноваційного процесу. Фактори впливу на нові ідеї. Оцінка чинників концепції нового товару. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів попиту на нову продукцію. Диференціація попиту залежно від стадій життєвого циклу продукції.

Тема 9. Інноваційний проєкт

Інноваційний проєкт: сутність і значення. Класифікація інноваційних проєктів.

Життєвий цикл проєкту та його фази і стадії: передінвестиційна, інвестиційна та експлуатаційна. Етапи інноваційного проєкту: ідентифікація, розробка, експертиза, фінансове забезпечення, реалізація проєкту, експлуатація, оцінка проєкту. Економічні агенти інноваційного проєкту.

Моніторинг інноваційного проєкту, його етапи, методи та методики його оцінки. Методи оцінки ефективності інноваційних проєктів.

Стартап проєкти. Бізнес-план стартап проєкту.

Тема 10. Фінансування інновацій

Суб'єкти фінансування інновацій. Основні джерела фінансування інноваційної діяльності: державні ресурси (власні, залучені, позикові), ресурси підприємств (власні, залучені, позикові). Проектне фінансування інновацій.

Державний фонд фундаментальних досліджень. Фонд сприяння розвитку малих підприємств. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. Позабюджетні фонди фінансування НДДКР і підтримки інновацій.

Венчурний капітал в інноваційному розвитку підприємства. Інвестори венчурного капіталу.

Краудфандинг.

Тема 11. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності

Сутність комерціалізації і трансферу технологій. Об'єкти комерціалізації. Сценарії комерціалізації результатів науково-технічної діяльності. Учасники процесу створення і комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, їх інтереси.

Підходи до оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності. Методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності. Процес передачі об'єктів інтелектуальної власності.

Тема 12. Ризики інноваційної діяльності

Сутність поняття ризик. Інноваційний ризик. Негативні та позитивні риси інноваційного ризику. Об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) чинники інноваційних ризиків. Безпосередні та опосередковані чинники інноваційних ризиків.

Конкурентні ризики. Постачальницькі ризики. Споживчі ризики. Нормативно-законодавчі ризики. Економічні та політичні ризики. Технологічні ризики. Екологічні ризики. Ризик помилкового вибору інноваційного проекту. Ризик незабезпечення інноваційного проекту достатнім фінансуванням. Маркетингові ризики. Ризик недостатнього кадрового забезпечення. Ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проект.

Методи мінімізації інноваційних ризиків. Метод розподілу ризиків. Метод диверсифікації. Метод зниження невизначеності. Метод лімітування. Метод хеджування. Метод страхування.

Тема 13. Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності

Державна інноваційна політика: мета та принципи регулювання. Політика технологічного поштовху. Політика ринкової орієнтації. Політика соціальної орієнтації. Політика, спрямована на зміну економічної структури господарського механізму. Методи державного регулювання інноваційної діяльності. Система державного регулювання інноваційної діяльності.

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин								
	Денна форма навчання				Заочна форма навчання				
	Лекції	Практ. заняття	Лаборат	Самост. робота	Теми узагальнених лекцій	Лекції	Практ. заняття	Лаборат	Самост. робота
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи інноватики</i>									
Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»	4	4		22	Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»	2	–		32
Тема 2. Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку	6	6		22	Тема 2. Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку	2	2		31
Тема 3. Теорії інновацій та інноваційного розвитку	10	10		20	Тема 3. Теорії інновацій та інноваційного розвитку	2	2		31
Тема 4. Національна інноваційна система	4	4		24	Тема 4. Національна інноваційна система	–	2		32
Тема 5. Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства	6	8		22	Тема 5. Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства	2	2		30
Тема 6. Інноваційна інфраструктура	4	4		24	Тема 6. Інноваційна інфраструктура	–	2		32
Тема 7. Інтелектуальна власність як основа інновацій	6	8		22	Тема 7. Інтелектуальна власність як основа інновацій	2	2		30
Разом за модуль 1	40	44		156	Разом за модуль 1	10	12		218
Підготовка до екзамену				30	Підготовка до екзамену				
Усього годин	40	44		240	Усього годин	10	12		240

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інноватики

Тема 8. Створення інновацій та формування попиту на них	6	6		23	Тема 8. Створення інновацій та формування попиту на них	2	2		31
Тема 9. Інноваційний проєкт	6	6		23	Тема 9. Інноваційний проєкт	2	2		31
Тема 10. Фінансування інновацій	6	6		23	Тема 10. Фінансування інновацій	2	2		31
Тема 11. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності	6	6		23	Тема 11. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності	2	2		31
Тема 12. Ризики інноваційної діяльності	6	6		23	Тема 12. Ризики інноваційної діяльності	–	2		33
Тема 13. Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності	6	6		23	Тема 13. Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності	2	2		31
Разом за модуль 2	36	36		138	Разом за модуль 2	10	12		188
Підготовка до екзамену				30	Підготовка до екзамену				
Усього годин	36	36		210	Усього годин	10	12		210
Разом				450	Разом				450

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи інноватики</i>			
1	Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»	4	–
2	Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку	6	2
3	Теорії інновацій та інноваційного розвитку	10	2
4	Національна інноваційна система	4	2
5	Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства	8	2
6	Інноваційна інфраструктура	4	2
7	Інтелектуальна власність як основа інновацій	8	2
	Разом за модуль	44	12
<i>Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інноватики</i>			
8	Створення інновацій та формування попиту на них	6	2
9	Інноваційний проєкт	6	2
10	Фінансування інновацій	6	2
11	Комерціалізація результатів інноваційної діяльності	6	2
12	Ризики інноваційної діяльності	6	2
13	Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності	6	2
	Разом за модуль	36	12

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи інноватики</i>			
1	Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»	22	32
2	Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку	22	31
3	Теорії інновацій та інноваційного розвитку	20	31
4	Національна інноваційна система	24	32
5	Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства	22	30
6	Інноваційна інфраструктура	24	32
7	Інтелектуальна власність як основа інновацій	22	30
	Підготовка до екзамену	30	

	Разом за модуль 1	156+30	218
<i>Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інноватики</i>			
8.	Створення інновацій та формування попиту на них	23	31
9.	Інноваційний проєкт	23	31
10	Фінансування інновацій	23	31
11	Комерціалізація результатів інноваційної діяльності	23	31
12	Ризики інноваційної діяльності	23	33
13	Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності	23	31
	Підготовка до екзамену	30	
	Разом за модуль 2	138+30	188
	<i>Разом</i>		

Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань
(не передбачено навчальним планом)

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль: усний контроль, письмовий контроль, тестовий контроль, комп'ютерний контроль, контроль практичної діяльності (виконання контрольних вправ, задач).

Підсумковий контроль проводиться у вигляді екзамену.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний, модульний контроль та самостійна робота																						Екзамен	Сума			
Змістовий модуль 1																										
	T1.1	T1.2	T2.1	T2.2	T2.3	T3.1	T3.2	T3.3	T3.4	T3.5	T4.1	T4.2	T5.1	T5.2	T5.3	T5.4	T6.1	T6.2	T7.1	T7.2	T7.3	T7.4	МКР			
АР	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	40	100
СР	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5				
коефіцієнт 0,25																										

Розподіл балів: всього – 100. Із них: екзамен – 40. Модульний контроль – 5.

Семинарське заняття: відповідь 5 (на кожному занятті), самостійна робота 5 (на кожному занятті). Всього 22 заняття: $22 \cdot 5 = 110$; $22 \cdot 5 = 110$.

Разом – 220, коефіцієнт – 0,25.

$$220 \cdot 0,25 = 55$$

$$55 + 5 + 40 = 100$$

Поточний, модульний контроль та самостійна робота																		Екзамен	Сума			
Змістовий модуль 2																						
	Т 8.1	Т 8.2	Т 8.3	Т 9.1	Т 9.2	Т 9.3	Т 10.1	Т 10.2	Т 10.3	Т 11.1	Т 11.2	Т 11.3	Т 12.1	Т 12.2	Т 12.3	Т 13.1	Т 13.2	Т 13.3	МКР	40	100	
АР	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			5
СР	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			
коефіцієнт 0,3																						

Розподіл балів: всього – 100. Із них: екзамен – 40, модульний контроль – 5. Семінарське заняття: відповідь 5 (на кожному занятті), самостійна робота 5 (на кожному занятті). Всього 18 занять: $18 \cdot 5 = 90$; $18 \cdot 5 = 90$.
Разом – 180, коефіцієнт – 0,3.
 $180 \cdot 0,3 = 54$
 $54 + 6 + 40 = 100$

Шкала оцінювання успішності студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою	Форма семестрового контролю <i>екзамен</i>
	Значення оцінки
90 – 100	відмінно
75-89	добре
60-74	задовільно
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Мультимедійне обладнання, навчальний контент, навчально-методичний посібник для організації практичних занять та самостійної роботи студентів.

Рекомендовані джерела інформації

Основна:

- Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К. : Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/.
- Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / Монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf.

3. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД–Університетська книга, 2010. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/Иновационный_менеджмент.pdf.
4. Левченко Ю. Г. Економіка й організація інноваційної діяльності : Курс лекцій для студ. напряму 6.030504 «Економіка підприємства» для всіх форм навч. К. : НУХТ, 2012, 163 с. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10274/1/Konspekt%20Lekciy.pdf>
5. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Сковчиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>
6. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
7. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf
8. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.

Нормативні акти

- 9 Конституція України. ВВРУ. 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 10 Бюджетний кодекс України. ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
- 11 Митний кодекс України. ВВРУ, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
- 12 Податковий кодекс України. ВВРУ, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
- 13 Цивільний кодекс України. ВВРУ. 2003. №№ 40-44, ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 14 Господарський кодекс України. ВВРУ. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
- 15 Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770
- 16 Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769

- 17 Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.
- 18 Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». ВВРУ. 2002, № 1, ст. 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
- 19 Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». ВВРУ. 2011. № 2–3, ст. 11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>
- 20 Закон України «Про інноваційну діяльність». ВВРУ. 2002. № 36. ст. 266. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
- 21 Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності». ВВРУ. 2015, № 23, ст.158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
- 22 Закон України «Про інвестиційну діяльність». ВВРУ. 1991. № 47. ст. 646. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
- 23 Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». ВВРУ. 2016. № 3. ст. 25. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- 24 Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». ВВРУ. 1999. № 40. ст. 363. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
- 25 Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». ВВРУ. 2012. № 19–20. ст. 166. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>
- 26 Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». ВВРУ. 2006. № 45. ст. 434. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
- 27 Закон України «Про науково-технічну інформацію». ВВРУ. 1993. № 33. ст. 345. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>
- 28 Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1981 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_134
- 29 Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_856
- 30 Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (вчинено в Римі 26 жовтня 1961 року). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_763
- 31 Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
- 32 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності. URL : http://kmu.gov.ua/kmu/docs/EA00_Ukraine
- 33 Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) від 15 квітня 1994 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018

Словники

- 34 Економічна енциклопедія : У трьох томах / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр «Академія», 2001.

- 35 Осовська Т. В. Економічний словник / Т. В. Осовська, О. О. Юркевич. URL : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf
- 36 Словник економічних термінів. URL : <http://bank-ua.com/glossary/>
- 37 Словник економічних термінів. URL : <http://subject.com.ua/economic/finances1/73.html>

Додаткова

1. Бабінська С. Я. Сутність та джерела фінансування інноваційних проєктів. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/16.pdf>
2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. URL : http://pidruchniki.com/17810409/ekonomika/intelektualna_vlasnist
3. Беккер Гэри. Человеческое поведение. Экономический подход. URL : <http://institutiones.com/download/books/1891-chelovecheskoe-povedenie-ekonomicheskij-podxod-bekker.html>
4. Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikator-innovatsiynih-tovariv-metodichniy-aspekt/viewer>
5. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальна власність в інноваційній сфері: економіко-правовий аспект. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19663/1/898.pdf>
6. Венгуренко Т. Г., Плахотнюк В. В. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 103–111.
7. Вікулова А. О. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/05.pdf
8. Волинець І. Г. Ризики інноваційної діяльності: суть, види та етапи управління. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/43.pdf
9. Гусаковська Т. О., Рибалко-Рак Л. А., Кужель Н. Л. Ринок інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 71–79.
10. Дибя М. І., Гернего Ю. О. Глобальні тенденції та потенціал розвитку ринку краудфандингу в Україні. *Економіка України*. 2020. № 2. С. 66–79.
11. Драчук Ю. З., Трушкіна Н. В., Кабанов А. І. Механізми регулювання інноваційного розвитку промисловості на засадах публічно-приватного партнерства: європейський досвід. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/mehanizmi-regulyuvannya-innovatsiynogo-rozvitku-promislovosti-na-zasadah-publichno-privatnogo-partnerstva-evropeyskiy-dosvid>
12. Дубик В. Я., Осідач О. Б. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості. *Інноваційна економіка*. 2014. № 2. С. 31–39. URL : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Innovastijna-ekonomika/IE-2%2851%29-2014/InnEco_2-51-2014_31-39.pdf
13. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон.

- наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 208 с.
14. Єфименко Т. І. Фіскальне регулювання стійкого національного економічного зростання. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 21–38.
 15. Зборовська О. М. Ризики в інноваційній діяльності: теоретичні аспекти. *Економічна наука*. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2016/3.pdf
 16. Інтеграція науки і вищої освіти як фактор становлення економіки знань : [Текст]: кол. монографія / За заг. ред. Л. І. Яковенко; Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко, Б. О. Шевченко та ін. Полтава: Скайтек, 2014. 176 с.
 17. Каракай Ю. В. Державне регулювання інноваційного розвитку. URL : http://economy.kpi.ua/files/files/20_kpi_2009.pdf
 18. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. №8. С. 37–45.
 19. Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 43–55.
 20. Косцик Р. С. Комерціалізація інноваційної продукції: сутність, значення та принципи здійснення. URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13902/1/48_320-328_Vis_727_Menegment.pdf
 21. Кочура Т. О. Глобальні тренди розвитку венчурного капіталу та їх вплив на інвестування високотехнологічних проєктів. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 118–126.
 22. Кудрявець Є. В. Підходи до конструювання категорії «міжнародний інноваційний кластер». *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С. 65–76.
 23. Кузнецова Т. В., Сіпайло Л. Г. Механізм впливу маркетингу інновацій на конкурентні переваги підприємства. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 293–299.
 24. Левицька О. О. Ризики інноваційної діяльності: економічна сутність, чинники та методи мінімізації. URL : <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/842/1/7.pdf>
 25. Лібанова Е. М., Макарова О. В., Саріогло В. Г. Політика активізації як інвестиція у людський капітал: теорія і практика. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 57–68.
 26. Лозовський О. М., Іванцова І. В. Інноваційний проєкт як пріоритетний напрям розвитку сучасного підприємства. *Молодий вчений*, № 2 (54), 2018 р. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/167.pdf>
 27. Манаєнко І. М., Кравець А. І. Фінансування інноваційної діяльності підприємств: українські реалії та досвід ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 15. С. 109–115. URL : http://market-infr.od.ua/journals/2018/15_2018_ukr/19.pdf
 28. Модель аналізу п'яти конкурентних сил Майкла Портера. URL : <http://powerbranding.ru/biznes-analiz/porter-model/>
 29. Москальов М. А., Москальов А. А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій. *Економіка і суспільство*. Мукачівський

- державний університет. Випуск 5, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/3.pdf
30. Непокупна Т. А., Степаненко С. В. Вища педагогічна освіта і комерціалізація наукового знання: проблеми і суперечності. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 14–18.
31. Оніпко Т. А. Сучасна кластерна політика: сутність та особливості. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 50–55.
32. Про кластери в Україні та світі. URL : <http://business100.ks.ua/pro-klasteri-v-ukrayini-ta-sviti/>
33. Ралко О. С. Технологічні уклади: теоретичні та практичні аспекти. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/10.pdf>
34. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. *Аналітична доповідь. Центр Разумкова*. Вид-во «Заповіт», 2018. 368 с.
35. Смирнова І. І., Тімаков А. І. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. № 3 (53), 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/venchurniy-kapital-yak-dzherele-finansuvannya-innovatsiyogo-pidpriemnitstva-v-ukrayini>
36. Соціальна відповідальність. Підручник / Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, В. С. Альошкін. Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 472 с.
37. Станіславик О. В., Ковтуненко К. В. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності. URL : <http://pratsi.opu.ua/app/webroot/articles/1324974091.pdf>
38. Тарасенко С. І., Демченко М. Є. Партнерство університетів та бізнесу: форми та перспективи розвитку в умовах підвищення інноваційності економіки. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 13, 2017. С. 302–308. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/49.pdf
39. Терехов В. І., Максимчук Л. В., Бадзим О. О. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій. *Актуальні проблеми економіки*, 2007, № 7, С. 90.
40. Технологии Четвертой промышленной революции : [перевод с английского] / Клаус Шваб, Николас Дэвис: Эксмо; Москва; 2018. 188 с.
41. Тимофеев Д. В. Динаміка економічного ефекту у процесі управління життєвим циклом інновацій при їх комерціалізації. *Бізнес Інформ*, 2017, № 1, С. 56–60.
42. Тютюнникова С. В., Фрідман О. А. Інклюзивний інституційний режим – передумова інноваційного типу соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 15–20.
43. Удовицька Є. А. Сутність і роль державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 3, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/17.pdf
44. Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. №1. С. 123–126.
45. Фоміна Є. В. Комерціалізація наукових розробок як основний елемент інноваційної економіки. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/10014-Текст%20статті-19890-1-10-20171225.pdf>

46. Хайтек кластери в Україні – поточний статус-кво та виклики розвитку. URL : <https://appau.org.ua/info/hajtek-klastery-v-ukrayini-potochnyj-status-kvo-ta-vyklyky-rozvytku/>
47. Харламов П. Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки (І чому держава підтримує інновації лише на словах). URL : <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki>
48. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]. Підручник: 3-тє вид., перероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 504 с.
49. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Партнерство держави і підприємницьких структур: витоки теоретичних уявлень. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. Вип. 7(3). № 4. Том 21. Дніпропетровськ, 2013. С. 207–212.
50. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Трансформація державного управління на основі партнерства влади, бізнесу і суспільства. *Social and economic changes of contemporary society*. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 181–187.
51. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Фактори формування людського потенціалу інноваційної економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 48–53.
52. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. URL : <http://institutiones.com/download/books/1959-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya-shumpeter.html>
53. Яковлев А. Комерціалізація результатів досліджень – найслабша ланка інноваційної діяльності. *Дзеркало тижня*. 13.04.2018. URL : https://zn.ua/ukr/business/komercializaciya-rezultativ-doslidzhen-nayslabsha-lanka-innovacijnoyi-diyalnosti-275078_.html
54. Янченко З. Б. Інноваційні кластери. Адаптація кращого світового досвіду до вітчизняних реалій. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 62–66.
55. 7 міфів про кластери, що перешкоджають розвитку промисловості та хайтек в Україні. URL : <https://www.industry4ukraine.net/publications/7-mifiv-pro-klastery-shho-pereshkodzhayut-rozvytku-promyslovosti-ta-hajtek-v-ukrayini/>

Інформаційне забезпечення

56. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
57. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
58. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
59. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
60. Інвестори України: база даних інвесторів. URL : <https://inventure.com.ua/tools/investors>
61. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>

- 62 Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravocznaya-informacziya/kraudfandingsovyie-platfomyi/>
- 63 Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
- 64 Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- 65 Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
- 66 Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
- 67 Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
- 68 Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
- 69 Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
- 70 Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
- 71 Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>
- 72 Startup. Network. URL : <https://startup.ua/ua/startups/>

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»

Мета теми: ознайомлення з категоріальним апаратом навчальної дисципліни

Навчальні цілі

1. З'ясування предмету і об'єкту дисципліни «Основи сучасної інноватики».
2. Розгляд сутності фундаментальних понять дисципліни «Основи сучасної інноватики».

Питання для обговорення

1. Предмет і об'єкт дисципліни «Основи сучасної інноватики».
2. Сутність і класифікація інновацій.
3. Інноваційна діяльність: сутність, суб'єкти.
4. Технологія: сутність і класифікація.

Питання для самостійного вивчення

1. Види технологій та їх характеристика.
2. Інноваційний розвиток економіки.

Практичні завдання

1. Реферування статті: Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*.
URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikator-innovatsiynih-tovariv-metodichniy-aspekt/viewer>
2. Заповніть таблицю:

№№ пп	Прізвище, ім'я автора визначення термінів «інновація», «інноватика», «новаторство»	Країна, рік	Сутність термінів «інновація», «інноватика», «новаторство»
1.			
2.			
...			
...			

3. Заповніть таблицю:

№№ пп	Компанія	Основні інновації	Технологічний уклад
1.			
2.			
...			

Орієнтовна тематика рефератів

1. Інноваційний розвиток та інноваційна культура.
2. Інноваційний розвиток країн світу (країна – за вибором).
3. Економічний розвиток і соціальна справедливість: проблеми та суперечності.

Основні терміни і поняття

Інноватика, інновації, нововведення, новатор, інноваційний товар, креативність, інноваційний продукт, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційна активність, інноваційний розвиток, інноваційний процес, технологічні зміни, економічний розвиток, технологія.

Література

Основна:

1. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К. : Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/
2. Касьяненко В. О. Інноваційний потенціал економіки України: теорія та практика формування, оцінювання і використання [Текст]: монографія / В. О. Касьяненко. Суми : СумДУ, 2013. 602 с.
3. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Сочилияс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>
4. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.
5. Технологии Четвертой промышленной революции : [перевод с английского] / Клаус Шваб, Николас Дэвис: Эксмо; Москва; 2018. 188 с.

Додаткова:

1. Арутюнов Ю. А., Шаранин А. С. Инновационное развитие как экономическая категория. *Креативная экономика*. 2011. Том 5. № 2. С. 8-12. URL : <https://creativeconomy.ru/lib/4477>
2. Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikator-innovatsiynih-tovariv-metodichniy-aspekt/viewer>
3. Чан Тхи Тхань Т. Анализ маркетинговых инноваций. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 332–336.

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
5. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
7. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
8. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
9. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
10. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
11. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>

Тема 2. Вступ до теорій інновацій

Мета теми: вивчення сутності базових понять економічних процесів і явищ, законів і принципів функціонування економічних систем як методологічного стержня теорій інновацій

Навчальні цілі

1. Розглянути сутність та структуру потреб, інтересів, ресурсів, виробництва та проаналізувати виробничі можливості суспільства.
2. З'ясувати сутність теорії попиту, пропозиції та проаналізувати ринкову рівновагу і формування ринкової ціни.
3. Розкрити сутність, типи, види і способи здійснення конкуренції в економіці.
4. Визначити роль підприємства як суб'єкта господарювання. Проаналізувати сутність і значення прибутку та витрат підприємства.
5. З'ясувати сутність обсягів національного виробництва та способи їх розрахунку.
6. Охарактеризувати сутність, типи, фактори і значення економічного зростання.
7. Проаналізувати сутність, причини і наслідки макроекономічної нестабільності.
8. Розкрити сутність і значення фіскальних та монетарних інструментів державного регулювання економіки.

Питання для обговорення

1. Потреби, інтереси, ресурси, виробництво та виробничі можливості суспільства.
2. Теорія попиту, пропозиції та ринкової рівноваги і ціни.
3. Конкуренція в економіці: сутність, типи, види, способи.
4. Підприємство як суб'єкт господарювання. Прибуток та витрати.
5. Вимір обсягів національного виробництва способи їх розрахунку.
6. Економічне зростання: сутність, типи, фактори.
7. Економічний цикл: сутність, фази, причини.
8. Види, причини та наслідки безробіття.
9. Інфляція, її види, вимір та наслідки.
10. Економічна політика держави: фіскальні (податково-бюджетні), монетарні (грошово-кредитні) інструменти регулювання економіки.
11. Міжнародні економічні зв'язки.

Питання для самостійного вивчення

1. Класифікація потреб та інтересів.
2. Економічні ресурси і фактори виробництва.
3. Економічна природа і форми монополій. Наслідки монополізації економіки.
4. Нормальний та економічний прибуток.

5. Витрати підприємства у короткостроковому і довгостроковому періодах.
6. Номінальний і реальний ВВП.
7. Наслідки економічного зростання.
8. Види економічних циклів за тривалістю.
9. Державний бюджет, його доходи і видатки.
10. Глобалізація суспільного розвитку.

Практичні завдання

1. Розв'яжіть задачі:

1.1. Які із зазначених угод будуть включені до ВВП країни, а які – не будуть? Поясніть чому.

- а) подружжя продає свою стару квартиру за 500 тис. грн., і купує квартиру у новобудові за 600 тис. грн.;
- б) компанія купує в іншій компанії 15 вживаних комп'ютерів;
- в) родина купує акції компанії «УУУ» на суму 20 тис. грн.;
- г) підприємство виробляє продукції на суму 40 млн. дол., при цьому половину продукції вона реалізовує через свій фірмовий магазин, а іншу половину зберігає на складі;
- д) видавництво продає журнали, які зберігалися на складі з минулого року, на суму 100 тис. грн.

1.2. Проаналізуйте перераховані види діяльності: робота вчителя у середній школі; виховання дітей у своїй сім'ї; виробництво кукурудзи у масштабах країни; вирощування фруктів і овочів на своїй присадибній ділянці для власного споживання; виробництво і продаж наркотичних засобів.

Дайте відповіді на такі питання: а) як відображаються у показнику ВВП ці види діяльності; б) підвищать чи знизять перераховані види діяльності чистий економічний добробут; в) чи дійсно показник ВВП точно вимірює добробут країни?

1.3. В економіці зайнято 50 працівників, кожен з яких працює 3 000 годин у рік. Продуктивність праці становить 8 грн. за годину. Загальний обсяг виробленого продукту складе:

- а) 150 000 грн.;
- б) 750 000 грн.;
- в) 1 000 000 грн.;
- г) 1 200 000 грн.;
- д) 240 000 грн.

1.4. Дайте відповідь на питання, обґрунтуйте її. Під час інфляції:

- а) номінальний ВВП зростає так як і реальний ВВП;
- б) доходи зростають швидше за ціни;
- в) номінальний ВВП зростає повільніше, ніж реальний ВВП;
- г) їх зростання не пов'язане між собою;
- д) номінальний ВВП зростає швидше, ніж реальний ВВП.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Спільне і відмінне у змісті понять «економічне зростання» та «економічний розвиток».
2. Державне регулювання діяльності природних монополій.

Основні терміни і поняття

Потреби, інтереси, ресурси, фактори виробництва, виробництво, підприємство (фірма), виробничі можливості суспільства, витрати виробництва, прибуток, нормальний та економічний прибуток, ВВП, ВНП, номінальний і реальний ВВП, економічне зростання, екстенсивне та інтенсивне економічне зростання, економічний цикл, інфляція, безробіття, індекс інфляції, конкуренція, монополія, монополістична конкуренція, олігополія, досконала конкуренція, фіскальна (податково-бюджетна) державна політика, монетарна (грошово-кредитна) державна політика, податки, бюджет, доходи і видатки бюджету.

Література

Основна:

1. Андрущенко В. Л. Податкова система: Навчальний посібник. URL : http://pidruchniki.com/2015121566994/ekonomika/podatкова_sistema
2. Базилевич В. Д. Макроэкономика [Текст]: учебник / Виктор Дмитриевич Базилевич, Екатерина Степановна Базилевич, Лариса Александровна Баластрик; под ред. В. Д. Базилевича; Киев. нац. ун-т имени Т. Шевченка. К.: Знання, 2015. 696 с.
3. Задоя А. А. Основы экономической теории. Учеб. пособие / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. К.: Знання, 2008. 345 с.
4. Економічна теорія. Політекономія [Текст]: підручник / за ред. В. Д. Базилевича; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка; 9-те вид., стер. К.: Знання, 2014. 712 с.
5. Калетнік Г. М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. URL : http://pidruchniki.com/component/option,com_jdownloads/Itemid,999999/catpid,485/task,view.annotation/
6. Національна економіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. М. Тарасевича [Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедєва В. К. та ін.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 280 с. URL : http://www.ebooktime.net/book_250.html

Додаткова:

1. Горкіна Л. П. Теорія економічного зростання: нобелівський аспект / Л. П. Горкіна, М. В. Довженко. URL : http://eip.org.ua/docs/EP_05_3_147_uk.pdf
2. Єфименко Т. І. Фіскальне регулювання стійкого національного економічного зростання. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 21–38.

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
5. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
6. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
7. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
8. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>

Тема 3. Теорії інновацій та інноваційного розвитку

Мета теми: прослідкувати процес зародження та еволюції теорій інновацій та інноваційного розвитку.

Навчальні цілі:

1. Виокремити початки теорій інновацій та інноваційного розвитку.
2. Охарактеризувати вплив теорії інновацій Йозефа Шумпетера на подальші теоретичні доробки.
3. Розглянути макро- та мікроекономічні теорії інновацій та інноваційного розвитку.

Питання для обговорення

1. Зародження теорій інновацій та інноваційного розвитку (Адам Сміт).
2. Теорія надлишкової додаткової вартості як стимулу інновацій (Карл Маркс).
3. Теорія інновацій Йозефа Шумпетера.
4. Інновації в рамках теорії економічних циклів («макроекономічна» теорія інновацій).
5. Інновації в еволюційній економічній теорії («мікроекономічна» теорія інновацій). Річард Нельсон, Сідней Уінтер.
6. Структурно-інституційний підхід: організаційний та інституційний вимір інновацій на рівні фірми (Бенджамін Коріат, Олівер Вайнштейн).
7. Концепції розвитку національних та регіональних інноваційних систем. Теоретичні моделі у рамках системного підходу.
8. Концепції інноваційного менеджменту (*Total Innovation Management* /TIM/).
9. Інновації в ортодоксальній економічній теорії.

Питання для самостійного вивчення

1. Економічний цикл Миколи Кондратьєва.
2. Поняття «рутини».
3. Технологічні уклади: теоретичні та практичні аспекти.
4. Модель М. Портера «національний ромб».
5. Моделі ендогенного економічного зростання (Теодор Шульц, Гері Беккер, Роберт Солоу, Кеннет Ерроу, Пол Ромер, Роберт Лукас).
6. Теорія «людського капіталу» й інноваційні процеси.

Практичне завдання

1. Реферування статей:

1 Дубик В. Я., Осідач О. Б. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості. *Інноваційна економіка*. 2014. № 2. С. 31–39. URL : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Innovastijna-ekonomika/IE-2%2851%29-2014/InnEco_2-51-2014_31-39.pdf

2 Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. №1. С. 123–126. URL : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/5762>

2. Скласти анкету та провести опитування підприємців міста, регіону на тему: «Концепція «творчого руйнування» Й. Шумпетера та сучасність».

3. Заповніть таблицю: впишіть у колонки представників економічної думки, які здійснили внесок у теорії інновацій, назви їхніх основних праць, сутність їхнього вчення/теорії та історичні епоху/період/події, в яких жив і працював учений.

№№	Автор/основні праці	Сутність вчення/теорії	Історичні епоха/період/події
1.	...		
2.	...		
3.	...		

Орієнтовна тематика рефератів

1. Теорії монополії і конкуренції в роботах Е. Чемберліна, Дж. Робінсон, Й. Шумпетера.
2. Місце і роль України у новому технологічному укладі.
3. Вплив людського капіталу на інноваційні процеси в країні.

Основні терміни і поняття

Стимули інновацій, ендогенна природа інновацій, екзогенна природа інновацій, нововведення, новатор, технологічні уклади, монополія, конкуренція, людський капітал, менеджмент, інноваційний менеджмент, концепція ТІМ, модель «4-W», економічне зростання, макроекономіка, мікроекономіка, фірма, підприємство, додаткова вартість, засоби праці, предмети праці, засоби виробництва, творче руйнування, підприємець, економічна кон'юнктура, «довгі хвили», NBIC-конвергенція, інфратраєкторія, «стовбурові інновації», рутина, інститут, структура, «правила гри», «ландшафт інноваційної політики», «національний ромб» М. Портера, «концепцією креативного підприємства», теорія потрійної спіралі Г. Іцковіца.

Література

Основна:

1. Андрущенко В. Л. Податкова система: Навчальний посібник. URL : http://pidruchniki.com/2015121566994/ekonomika/podatкова_sistema
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка [Текст]: учебник / Виктор Дмитриевич Базилевич, Екатерина Степановна Базилевич, Лариса Александровна Баластрик; под ред. В. Д. Базилевича; Киев. нац. ун-т имени Т. Шевченка. К.: Знання, 2015. 696 с.
3. Беккер Гэри. Человеческое поведение. Экономический подход. URL : <http://instituciones.com/download/books/1891-chelovecheskoe-povedenie-ekonomicheskij-podxod-bekker.html>

4. Беляєв О. О. Економічна політика: Навч. посіб. URL : http://pidruchniki.com/19991130/ekonomika/ekonomichna_politika
5. Воробйов Є. М. Економічна теорія. Модульний курс [Текст] : навч. посіб. для ВНЗ. Х. : Торсінг плюс, 2009. 320 с.
6. Економічна теорія : [навчальний посібник]. Яковенко Л. І., Непокупна Т. А., Степаненко С. В., Шевченко Б. О. Полтава : Скайтек, 2013. 284 с.
7. Економічна теорія. Політекономія [Текст] : підручник / за ред. В. Д. Базилевича ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка ; 9-те вид., стер. К. : Знання, 2014. 712 с.
4. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.
8. Технологии Четвертой промышленной революции : [перевод с английского] / Клаус Шваб, Николас Дэвис: Эксмо; Москва; 2018. 188 с.

Додаткова:

1. Горкіна Л. П. Теорія економічного зростання: нобелівський аспект / Л. П. Горкіна, М. В. Довженко. URL : http://eip.org.ua/docs/EP_05_3_147_uk.pdf
2. Дубик В. Я., Осідач О. Б. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості. *Інноваційна економіка*. 2014. № 2. С. 31–39. URL : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Innovastijna-ekonomika/IE-2%2851%29-2014/InnEco_2-51-2014_31-39.pdf
3. Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 43–55.
4. Лібанова Е. М., Макарова О. В., Саріогло В. Г. Політика активізації як інвестиція у людський капітал: теорія і практика. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 57–68.
5. Модель анализа пяти конкурентных сил Майкла Портера. URL : <http://powerbranding.ru/biznes-analiz/porter-model/>
6. Непокупна Т. А. Концепція «творчого руйнування» Й. Шумпетера як методологічна основа формування економічної політики інноваційного розвитку / Т. А. Непокупна, Б. О. Шевченко, В. А. Долгов. *Молодий вчений: наук. журн.* 2020. № 12.1 (88.1). С. 35–38. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/16384>
7. Ралко О. С. Технологічні уклади: теоретичні та практичні аспекти. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/10.pdf>
8. Смирнова І. І. Цільові орієнтири сталого розвитку людського капіталу в умовах побудови інноваційної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (56), 2019 URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/tsilovi-orientiri-stalogo-rozvitku-lyudskogo-kapitalu-v-umovah-pobudovi-innovatsiynoyi-ekonomiki>

9. Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. №1. С. 123–126.
10. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Фактори формування людського потенціалу інноваційної економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 48–53.
11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. URL : <http://instituciones.com/download/books/1959-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya-shumpeter.html>

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
5. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
6. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
7. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
8. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>

Тема 4. Національна інноваційна система

Мета теми: розглянути сутність, елементи та значення національної інноваційної системи

Навчальні цілі:

1. Розглянути підходи до визначення сутності національної інноваційної системи.
2. Проаналізувати моделі інноваційного розвитку на різних рівнях економічних систем

Питання для обговорення

1. Національна інноваційна система: сутність, завдання, елементи.
2. Інноваційна політика держави: сутність, рівні, інструменти, значення.
3. Моделі інноваційного розвитку та їх класифікація.
4. Моделі інноваційного розвитку підприємства:
 - модель пропозиції інновацій;
 - модель попиту інновацій;
 - інтерактивна модель;
 - модель інтегрованих бізнес-процесів;
 - мережева модель інновацій;
 - модель «відкритих» інновацій.
5. Моделі інноваційного розвитку економік країн світу.

Питання для самостійного вивчення

1. Суб'єкти та об'єкти національної інноваційної системи.
2. Основні показники інноваційної діяльності: абсолютні показники, відносні показники, структурні зрізи, показники ефективності.

Практичні завдання

1. Заповніть таблицю

Основні показники інноваційної діяльності

Групи	Показники
Абсолютні показники (за рік)	
Структурні зрізи	
Відносні показники (%)	
Показники ефективності	

Орієнтовна тематика рефератів

1. Формування концепції національної інноваційної системи (національної системи нововведень) та її роль у процесах технологічного та економічного розвитку.

2. Перспективні напрямки науково-технічних розробок в Україні.
3. Україна у сфері міжнародних відносин з науково-технічного та організаційно-методичного співробітництва.
4. Моделі інноваційного розвитку підприємств різних галузей.
5. Проблеми формування національної інноваційної системи України.

Основні терміни і поняття

Національна інноваційна система (НІС), дифузія інновацій, державна підтримка інноваційних форм, локальне інноваційне середовище, поліцентризм, міжгалузеві науково-технічні комплекси, кластери, товарне клонування, ліцензійне копіювання, саморозвиток, гонитва за лідером, технологічне лідерство, розвиток на випередження, модель інноваційного розвитку, модель пропозиції інновацій, модель попиту інновацій, інтерактивна модель, модель інтегрованих бізнес-процесів, мережева модель інновацій, модель «відкритих» інновацій.

Література

Основна:

- 1 Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К.: Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/
- 2 Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf
- 3 Касьяненко В. О. Інноваційний потенціал економіки України: теорія та практика формування, оцінювання і використання [Текст]: монографія / В. О. Касьяненко. Суми : СумДУ, 2013. 602 с.
- 4 Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Скочиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>
- 5 Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.
- 6 Технологии Четвертой промышленной революции : [перевод с английского] / Клаус Шваб, Николас Дэвис: Эксмо; Москва; 2018. 188 с.

Додаткова:

- 1 Дикань В. Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 52, 2015. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepsiya-innovatsiynogo-rozvitku-ekonomiki-ukrayini>

- 2 Зубкова А. Б. Індустрія 4.0: конкуренція між бізнес-моделями – нова сутність конкурентоспроможності / А. Б. Зубкова, Д. С. Майгурова, Р. М. Місюня. *Бізнес Інформ*, 2018, № 9, С. 201–211.
- 3 Мілевська Т. С. Моделі інноваційного розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 44–47.
- 4 Нагачевська Т., Пригара О. Модель інноваційного розвитку сучасного підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 5 (200). 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/model-innovatsiynogo-rozvitku-suchasnogo-pidpriemstva>
- 5 Паневник Т. М., Болгарова Н. К. Формування інноваційних систем як середовища відкритих інновацій. *Бізнес Інформ*. 2020. №8. С. 53–59.
- 6 Смирнова І. І. Цільові орієнтири сталого розвитку людського капіталу в умовах побудови інноваційної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (56), 2019 URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/tsilovi-orientiri-stalogo-rozvitku-lyudskogo-kapitalu-v-umovah-pobudovi-innovatsiynoyi-ekonomiki>
- 7 Тютюнникова С. В., Фрідман О. А. Інклюзивний інституційний режим – передумова інноваційного типу соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 15–20.
- 8 Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 1. С. 123–126.

Електронні ресурси:

- 1 Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
- 2 Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
- 3 Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 4 Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
- 5 Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandingovyie-platfomyi/>
- 6 Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
- 7 Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- 8 Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
- 9 Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
- 10 Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
- 11 Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
- 12 Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>

Тема 5. Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства

Мета теми: розкрити механізм взаємодії освіти, науки, бізнесу і суспільства

Навчальні цілі:

1. Проаналізувати сутність, моделі, принципи, функції та умови існування і розвитку підприємництва.
2. Охарактеризувати види та організаційно-правові форми підприємницької діяльності.
3. Визначити сутність, функції і значення освіти і науки в інноваційному розвитку.
4. Виокремити моделі взаємодії бізнесу і влади.
5. Проаналізувати модель державно-приватного партнерства та розкрити його роль для суспільства.

Питання для обговорення

1. Підприємництво: сутність, моделі, принципи, функції.
2. Умови існування та розвитку підприємництва.
3. Види підприємницької діяльності.
4. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності.
5. Освіта і наука: сутність, функції, значення.
6. Моделі взаємодії бізнесу і влади.
7. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: поняття, принципи, форми та значення для суспільства.

Питання для самостійного вивчення

1. Мотиви і стимули підприємницької діяльності.
2. Соціальна відповідальність бізнесу перед суспільством.
3. Механізм конструктивної взаємодії суспільства, держави і бізнесу.

Практичні завдання

1. Реферування аналітичної доповіді (Розд. 3, 4): Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Центр Разумкова. Вид-во «Заповіт», 2018. 368 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf

2. Дайте відповідь на питання, обґрунтуйте відповідь:

2.1. *Соціальне партнерство у сфері вищої освіти формується на рівнях відносин:*

- а) між викладачами і науковцями;
- б) між викладачами, науковими працівниками і студентами;
- в) між працівниками системи освіти, студентами і представниками інших сфер суспільного виробництва;
- г) всі відповіді правильні.

2.2. *У чому полягають особливості відносин між державним і приватним партнером в рамках ДПП:*

- а) здійснюється приватизація об'єктів державної власності на безоплатній основі;
- б) держава націоналізує об'єкти приватної власності;
- в) відносини власності в проєктах ДПП не змінюються;
- г) держава викупує у приватного бізнесу об'єкти його власності;
- д) держава розпродас об'єкти державної власності з покладання на приватний бізнес певних соціальних зобов'язань?

2.3. Яке з наведених тверджень є правильним:

- а) метою інтеграції освіти, науки і виробництва є забезпечення безкоштовного доступу приватному бізнесу до результатів діяльності державних наукових і освітніх установ;
- б) інтеграція освіти, науки і виробництва – це спільне використання потенціалу освітніх, наукових і виробничих організацій у взаємних інтересах;
- в) держава перекладає фінансування сфери наукових розробок і досліджень на приватний бізнес;
- г) держава перебирає на себе функції з забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень?

Орієнтовна тематика рефератів

1. Організація підприємництва у країнах світу (країна на вибір).
2. Державно-приватне партнерство як новий механізм залучення інвестицій.
3. Нестабільність, невизначеність і ризик у підприємницькій діяльності.
4. Фактори формування людського потенціалу інноваційної економіки.
5. Зв'язок між освітою та економічним зростанням.
6. Концепція економіки знань як складова теорії постіндустріального суспільства

Основні терміни і поняття

Підприємництво, бізнес, підприємець, промислове підприємництво, торгове підприємництво, фінансове підприємництво, консалтингове підприємництво, економічний розвиток, невизначеність, ризик, фізична особа-підприємець, юридична особа, приватне підприємство, колективне підприємство, господарське товариство, ТОВ, ТДВ, ПрАТ, ПАТ, командитне товариство, повне товариство, спільне підприємство, державне підприємство, муніципальне підприємство, унітарне підприємство, консорціум, синдикат, асоціація, трест, концерн, холдинг, пай, кооперативи, фінансово-промислові групи, господарське об'єднання, освіта, система освіти, наука, державно-приватне партнерство, плюралістична модель взаємодії бізнесу і влади, неокорпоративістська модель взаємодії «бізнес-держава».

Література

Основна:

1. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К.: Центр учбової літератури. 2012. URL: http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyiny_menedzhment_-_zaharchenko_vi/

2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf
3. Інтеграція науки і вищої освіти як фактор становлення економіки знань : [Текст]: кол. монографія / За заг. ред. Л. І. Яковенко; Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко, Б. О. Шевченко та ін. Полтава: Скайтек, 2014. 176 с.
4. Касьяненко В. О. Інноваційний потенціал економіки України: теорія та практика формування, оцінювання і використання [Текст]: монографія / В. О. Касьяненко. Суми : СумДУ, 2013. 602 с.
5. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.
6. Соціальна відповідальність. Підручник / Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, В. С. Альошкін. Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 472 с.

Додаткова:

1. Драчук Ю. З., Трушкіна Н. В., Кабанов А. І. Механізми регулювання інноваційного розвитку промисловості на засадах публічно-приватного партнерства: європейський досвід. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/mehanizmi-regulyuvannya-innovatsiynogo-rozvitku-promislovosti-na-zasadah-publichno-privatnogo-partnerstva-evropeyskiy-dosvid>
2. Зубкова А. Б. Індустрія 4.0: конкуренція між бізнес-моделями – нова сутність конкурентоспроможності / А. Б. Зубкова, Д. С. Майгурова, Р. М. Місюня. *Бізнес Інформ*, 2018, № 9, С. 201–211.
3. Інтеграція науки і вищої освіти як фактор становлення економіки знань : кол. монографія / За заг. ред. Л. І. Яковенко; Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко, Б. О. Шевченко та ін. Полтава : Скайтек, 2014. 176 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7775>
4. Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 43–55.
5. Козак Ю. Г. Сутність та роль технопарків в інноваційному розвитку країни. URL : [rinek.onu.edu.ua ›view](http://rinek.onu.edu.ua/view)
6. Москальов М. А., Москальов А. А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 5, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/3.pdf
7. Непокупна Т. А., Долгов В. А. Емпіричне вивчення мотивів підприємницької діяльності у контексті Шумпетерівської теорії. *Концептуальні шляхи розвитку наукових знань*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 6-7 лютого 2021 року. Київ: МЦНІД, 2021. 56 с. URL : <http://www.mcnd.ltd.ua/material/2021/лютий.pdf>

8. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Центр Разумкова. Вид-во «Заповіт», 2018. 368 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
9. Сімсон О. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. URL : [irbis-nbuv.gov.ua > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64)
10. Тарасенко С. І., Демченко М. Є. Партнерство університетів та бізнесу: форми та перспективи розвитку в умовах підвищення інноваційності економіки. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 13, 2017. С. 302–308. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/49.pdf
11. Удовицька Є. А. Сутність і роль державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 3, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/17.pdf
12. Харламов П. Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки (І чому держава підтримує інновації лише на словах). URL : <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki>
13. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Партнерство держави і підприємницьких структур: витоки теоретичних уявлень. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. Вип. 7(3). № 4. Том 21. Дніпропетровськ, 2013. С. 207–212.
14. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Трансформація державного управління на основі партнерства влади, бізнесу і суспільства. *Social and economic changes of contemporary society*. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 181–187.

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
5. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandingovyie-platfomyi/>
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
8. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

9. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
10. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
11. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
12. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
13. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platform/>
14. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
15. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
16. Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>

Тема 6. Інноваційна інфраструктура

Мета теми: дати уявлення про основні елементи інноваційної інфраструктури та їх значення для економічного розвитку

Навчальні цілі

1. Розглянути інноваційну інфраструктуру та визначити її елементи.
2. З'ясувати значення спеціалізованих інноваційних комплексів.
3. Охарактеризувати міжнародну науково-технічну кооперацію.

Питання для обговорення

1. Інноваційна інфраструктура: сутність, елементи, завдання.
2. Правова інфраструктура, інформаційна інфраструктура.
3. Спеціалізовані інноваційні комплекси (бізнес-інкубатори, технопарки, технополіси).
4. Кластери як драйвери економічного розвитку.
5. Лізингові та венчурні фірми як елементи інноваційної інфраструктури.
6. Міжнародна науково-технічна кооперація та міжнародні дослідні інститути.

Питання для самостійного вивчення

1. Підходи до трактуванні поняття «інноваційна інфраструктура»
2. Функції інноваційної інфраструктури
3. Суб'єкти інноваційної інфраструктури.
4. Спеціалізовані інноваційні центри, фінансові інститути.

Практичні завдання

1. Реферування статті: 7 міфів про кластери, що перешкоджають розвитку промисловості та хайтек в Україні. URL : <https://www.industry4ukraine.net/publications/7-mifiv-pro-klastery-shho-pereshkodzhayut-rozvytku-promyslovosti-ta-hajtek-v-ukrayini/>

2. Обґрунтувати можливість створення кластеру у Полтавському регіоні.

3. Заповніть таблицю.

№№ пп	Елемент інфраструктури	Послуга, що виробляється елементом інфраструктури	Функції елементу інфраструктури у забезпеченні ефективної інноваційної діяльності
1.			
2.			
3.			

Орієнтовна тематика рефератів

1. Особливості формування вітчизняної інноваційної інфраструктури.
2. Кращі практики кластерного розвитку в Україні та світі.

3. Роль інфраструктури в інноваційній системі та проблеми розвитку в Україні.
4. Венчурне підприємництво, його види та проблеми розвитку в Україні.
5. Корпоративні інноваційні підприємства та їх значення в сучасному процесі глобалізації світового ринку технологій.
6. Інноваційні кластери: адаптація кращого світового досвіду до вітчизняних реалій.
7. Управління процесом розвитку інфраструктури регіону шляхом залучення інвестицій в інновації.

Основні терміни і поняття

Національна інноваційна система, інноваційна інфраструктура, експлоренти, патенти, комутанти, віоленти, венчурний бізнес, кластери, промислові кластери, технопарки, інфраструктура технопарку, структура технопарку, технополіси, бізнес-інкубатори, бізнес-ангели, інжиніринг, інноваційний центр, інженерні центри, центри промислової технології, регіональні науково-технологічні центри, міжнародна науково-технічна кооперація, міжнародні дослідні інститути, науково-технічні альянси, консорціуми, спільне підприємство (СП).

Література

Основна:

1. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К.: Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/
2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf
3. Касьяненко В. О. Інноваційний потенціал економіки України: теорія та практика формування, оцінювання і використання [Текст]: монографія / В. О. Касьяненко. Суми : СумДУ, 2013. 602 с.
4. Левченко Ю. Г. Економіка й організація інноваційної діяльності : Курс лекцій для студ. К.: НУХТ, 2012. 163 с. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10274/1/Konspekt%20Lekciy.pdf>
5. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Скочиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>
6. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.

Нормативні акти

- 1 Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). – Офіційний вісник України від 01.10.2010. № 72/1 Спеціальний випуск. стор. 15, ст. 2598.
- 2 Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року N 2456-VI // ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572.
- 3 Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436-IV // ВВРУ. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
- 4 Закон України «Про державно-приватне партнерство (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
- 5 Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- 6 Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // ВВРУ. 1991. N 47. ст. 646.
- 7 Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // ВВРУ. 2002. N 36. ст. 266.
- 8 Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» // ВВРУ. 2000. N 36. ст. 299.
- 9 Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // ВВРУ. – 2016. – № 3. – ст. 25.
- 10 Закон України «Про Національний банк України» // ВВРУ – 1999 – № 29 (зі змінами та доповненнями).
- 11 Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI // ВВРУ. 2012. № 19–20. ст. 166.
- 12 Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV // ВВРУ. 1999. N 40. ст. 363.
- 13 Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. 2010. № 92.
- 14 Цивільний кодекс України // ВВРУ. 2003. № 40-44, ст. 356 (зі змінами і доповненнями станом на 01.06.2010).

Додаткова:

- 1 Забарная Э. Н. Управление процессом развития инфраструктуры региона через привлечение инвестиций в инновации. *Бизнес Информ*, 2017, № 6, С. 49–54.
- 2 Оніпко Т. А. Сучасна кластерна політика: сутність та особливості. *Бізнес Информ*, 2017, № 5, С. 50–55.
- 3 Про кластери в Україні та світі. URL : <http://business100.ks.ua/pro-klasteri-v-ukrayini-ta-sviti/>
- 4 Репп Г. І. Аналіз кластерного розвитку регіонів України станом на 2018 рік. URL : <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/81/files/56950967-fd07-4805-9203-a197e263718f.pdf>
- 5 Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>

- 6 Хайтек кластери в Україні – поточний статус-кво та виклики розвитку. URL : <https://appau.org.ua/info/hajtek-klastery-v-ukrayini-potochnyj-status-kvo-ta-vyklyky-rozvytku/>
- 7 Янченко З. Б. Інноваційні кластери. Адаптація кращого світового досвіду до вітчизняних реалій. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 62–66.
- 8 7 міфів про кластери, що перешкоджають розвитку промисловості та хайтек в Україні. URL : <https://www.industry4ukraine.net/publications/7-mifiv-pro-klastery-shho-pereshkodzhayut-rozvytku-promyslovosti-ta-hajtek-v-ukrayini/>

Електронні ресурси:

- 1 Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
- 2 Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
- 3 Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 4 Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
- 5 Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
- 6 Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandingovyie-platformyi/>
- 7 Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
- 8 Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- 9 Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
- 10 Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
- 11 Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
- 12 Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
- 13 Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
- 14 Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>

Тема 7. Інтелектуальна власність як основа інновацій

Мета теми: визначити місце, роль і значення інтелектуальної власності в інноваційній діяльності

Навчальні цілі:

1. З'ясувати сутність і значення інтелектуальної власності.
2. Розкрити зміст права інтелектуальної власності.
3. Визначити об'єкти, суб'єкти, зміст і захист авторського, суміжного і патентного права.

Питання для обговорення

1. Поняття інтелектуальної власності, її значення.
2. Право інтелектуальної власності та його види.
3. Авторське право і суміжні права. Об'єкти, суб'єкти і зміст авторського права.
4. Патентне право. Об'єкти та суб'єкти патентного права.
5. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Питання для самостійного вивчення

1. Суміжні права та їх правова охорона.
2. Захист прав авторів і патентовласників.

Практичні завдання

1. Скласти заявку на винахід (корисну модель) та/або торговельну марку (Форми бланків офіційних документів: <https://ukrpatent.org/uk/articles/blanki-pohodj>)

Орієнтовна тематика рефератів

1. Відносини інтелектуальної власності в економіці знань.
2. Еволюція поняття «власність» в економічній, правовій та філософській думці.

Основні терміни і поняття

Власність, інтелектуальна власність, промислова власність, винахід, промисловий зразок, товарний знак, авторське право, суміжне право, патентне право, раціоналізаторська пропозиція, «ноу-хау», комерційна таємниця, патент, ліцензія, майнові права інтелектуальної власності, корисна модель.

Література

Основна:

1. Аксютіна А. В., Нестерцова-Собакарь О. В., Тропін В. В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О. В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.

2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. URL : http://pidruchniki.com/17810409/ekonomika/intelektualna_vlasnist
3. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]. Підручник: 3-тє вид., перероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 504 с.
4. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» Укрпатент. URL : <https://ukrpatent.org/uk>

Нормативні акти

- 1 Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 Спеціальний випуск. стор. 15, ст. 2598.
- 2 Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/page
- 3 Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року N 2456-VI // ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572.
- 4 Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436-IV // ВВРУ. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
- 5 Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770
- 6 Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.
- 7 Закон України «Про державно-приватне партнерство» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
- 8 Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- 9 Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII // ВВРУ. 1994. N 13. ст. 64.
- 10 Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // ВВРУ. 2006. № 45. ст. 434.

Додаткова:

- 1 Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальна власність в інноваційній сфері: економіко-правовий аспект. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19663/1/898.pdf>
- 2 Вікулова А. О. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/05.pdf
- 3 Гусаковська Т. О., Рибалко-Рак Л. А., Кужель Н. Л. Ринок інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 71–79.
- 4 Інтелектуальна власність та захист економічної конкуренції: міжнародні аспекти / Уклад. І. А. Шуміло. Х. : 2010. 172 с.

- 5 Степаненко С. В., Яковенко Л. І. Трансформація відносин власності в умовах формування постіндустріальної економіки. Полтава: Скайтек, 2009. 187 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/2837>
- 6 Чугрій Г. А. Чугрій Н. А. Інтелектуальна власність як фундамент інноваційної моделі розвитку підприємства. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/54.pdf

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
5. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandyngovyie-platfomyi/>
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
8. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
9. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
10. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
11. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
12. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyih-platform/>
13. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
14. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
15. Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>

Тема 8. Створення інновацій та формування попиту на них

Мета теми: прослідкувати процес створення інновацій та виявити особливості формування попиту на них

Навчальні цілі

1. З'ясувати сутність маркетингу інновацій та прослідкувати життєвий цикл інновації.
2. Охарактеризувати етапи інноваційного процесу.
3. Розкрити сутність попиту на інновації та поведінки споживача інноваційної продукції.

Питання для обговорення

1. Маркетинг інновацій: сутність та методи.
2. Інноваційний процес та його етапи (процес розробки нового продукту).
3. Життєвий цикл інновації, його стадії.
4. Попит на інновації та поведінка споживача інноваційної продукції.

Питання для самостійного вивчення

1. Інноваційний товар: джерела інноваційних ідей.
2. Дифузія інновацій, її канали. Стадії сприйняття нового продукту споживачем.

Практичні завдання

1. Проаналізувати життєвий цикл інновації (на конкретних прикладах).
2. Використовуючи метод опитування, з'ясувати попит підприємців і домогосподарств на інновації. Зробити висновки, описати поведінку споживачів інноваційної продукції.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Стимулювання творчої активності персоналу.
2. Стиль керівництва і формування інноваційної культури в організації.
3. Механізм впливу маркетингу інновацій на конкурентні переваги підприємства.
4. Фактори конкурентоспроможності високотехнологічних підприємств у динаміці етапів життєвого циклу.

Основні терміни і поняття

Маркетинг інновацій, елементи маркетингу інновацій: філософія бізнесу, маркетингові дослідження, інструменти маркетингу, план і бюджет маркетингу; кон'юнктура ринку; конкурентоспроможність товару; життєвий цикл інновації; інноваційний процес; нові ідеї; попит на інновації; диференціація попиту; дифузія інновацій.

Література:**Основна:**

1. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К.: Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiynyi_menedzhment_-_zaharchenko_vi/.
2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf.
3. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: Підручник. Суми: ВТД–Університетська книга, 2010. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/ИННОВАЦИОННЫЙ_МЕНЕДЖМЕНТ.pdf.
4. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Скочиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>
5. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність: Навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
6. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf
7. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.

Додаткова:

1. Зубкова А. Б. Індустрія 4.0: конкуренція між бізнес-моделями – нова сутність конкурентоспроможності / А. Б. Зубкова, Д. С. Майгурова, Р. М. Місюня. *Бізнес Інформ*, 2018, № 9, С. 201–211.
2. Кирий В. В., Любичева О. И., Москавцова Е. О. Исследование факторов конкурентоспособности высокотехнологичных предприятий в динамике этапов жизненного цикла. *Бизнес Информ*, 2017, № 6, С. 171–175.
3. Кузнецова Т. В., Сіпайло Л. Г. Механізм впливу маркетингу інновацій на конкурентні переваги підприємства. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 293–299.
4. Ланкастер К. Перемены и новаторство в технологии потребления. URL : http://economicus.ru/cgiise/gallery/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/lancaster/works/lancaster_w1.txt&img=works_small.gif&name=lancaster

5. Решетняк Е. И. Организационно-экономические основы вывода на рынок нового продукта / Е. И. Решетняк, В. И. Краснолуцкий. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 326–331.
6. Терехов В. І., Максимчук Л. В., Бадзим О. О. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій. *Актуальні проблеми економіки*, 2007, № 7, С. 90.
7. Чан Тхи Тхань Т. Аналіз маркетингових інновацій. *Бізнес Информ*, 2017, № 1, С. 332–336.

Електронні ресурси

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
5. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandinygovyie-platfomyi/>
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
8. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
9. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
10. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
11. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platform/>
12. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
13. Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>

Тема 9. Інноваційний проєкт

Мета теми: розкрити особливості підготовки та оцінювання інноваційних проєктів

Навчальні цілі

1. Розкрити сутність і значення інноваційного проєкту, його видів та життєвого циклу.
2. Обґрунтувати доцільність впровадження інноваційного проєкту.
3. Визначити місце, роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному проєкті.
4. Охарактеризувати моніторинг інноваційного проєкту, його етапи, методи та методики його оцінки.

Питання для обговорення

1. Інноваційний проєкт: сутність і значення, класифікація.
2. Життєвий цикл проєкту та його фази, стадії.
3. Доцільність впровадження інноваційного проєкту.
4. Місце, роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному проєкті.
5. Моніторинг інноваційного проєкту, його етапи, методи та методики його оцінки.

Питання для самостійного вивчення

1. Об'єкти інтелектуальної власності. Охорона об'єктів промислової власності.
2. Ліцензія, її види. Ліцензійні платежі.
3. Оцінка ефективності інноваційних проєктів.
4. Стартап-проєкти. Бізнес-план стартап-проєкту.

Практичні завдання

1. Підготувати бізнес-план інноваційного продукту (ідеї), стартап-проєкту.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Соціальні інноваційні проєкти: міжнародний досвід.
2. Інтелектуальна власність: правові аспекти комерційного використання.
3. Міжнародна правова охорона інтелектуальної власності.

Основні терміни і поняття

Інноваційний проєкт, науково-дослідний проєкт, проєкт розвитку матеріально-технічної бази наукових досліджень, проєкт створення інформаційних систем (ІС) та баз даних (БД), видавничий проєкт, проєкт проведення експедиційних робіт, проєкт створення центрів колективного користування, життєвий цикл проєкту, передінвестиційна стадія, інвестиційна стадія, експлуатаційна стадія, ідентифікація, розробка, експертиза, фінансове забезпечення, реалізація проєкту, експлуатація, оцінка проєкту, оцінка технології, інтелектуальна власність, об'єкти

інтелектуальної власності, моніторинг інноваційного проєкту, методи оцінки ефективності інноваційних проєктів; стартап-проєкт.

Література:

Основна:

1. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / Монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf.
2. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД–Університетська книга, 2010. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/Иновационный_менеджмент.pdf.
3. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf
4. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
5. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Сковчиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20Опідприємства.pdf>
6. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.
7. Федішин І. Б. Управління інноваційними проєктами (опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей 8.03060102 «Менеджмент інноваційної діяльності», 8.18010012 «Управління інноваційною діяльністю» усіх форм навчання) / І. Б. Федішин. Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. 151 с.

Додаткова:

1. Бабінська С. Я. Концепція інформаційного забезпечення інноваційного проєкту та етапи її реалізації. *Бізнес Інформ*, 2017, №1, С. 61–66.
2. Бабінська С. Я. Сутність та джерела фінансування інноваційних проєктів. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/16.pdf>
3. Кочура Т. О. Глобальні тренди розвитку венчурного капіталу та їх вплив на інвестування високотехнологічних проєктів. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 118–126.
4. Лозовський О. М., Іванцова І. В. Інноваційний проєкт як пріоритетний напрям розвитку сучасного підприємства. *Молодий вчений*, № 2 (54), 2018 р. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/167.pdf>

5. Підгорецька С. М., Гернего Ю. О. Інноваційний проєкт як детермінанта зростання конкурентоспроможності підприємств. *Університетські наукові записки*, № 2, 2012, С. 223–229.

Електронні ресурси

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державний реєстр інноваційних проєктів. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/innovacijni-proekti/derzhavnij-reyestr-innovacijnih-proektiv>
3. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
4. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
6. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
7. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandinygovyie-platformyi/>
8. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
9. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
10. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
11. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
12. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
13. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
14. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platform/>
15. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
16. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
17. Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>

Тема 10. Фінансування інновацій

Мета теми: дати уявлення про сутність фінансового забезпечення та джерела фінансування інновацій

Навчальні цілі

- 1 Виявити суб'єктів і джерела фінансування інновацій.
- 2 Розглянути фінансування інновацій на мікро- і макрорівні.
- 3 Розкрити специфіку проектного фінансування.

Питання для обговорення

1. Суб'єкти фінансування інновацій.
2. Джерела і форми фінансування інновацій на підприємстві:
 - внутрішні джерела інноваційної діяльності підприємств;
 - зовнішні джерела інноваційної діяльності підприємств.
3. Державне фінансування інновацій:
 - власні кошти (бюджетні і позабюджетні фонди);
 - залучені кошти (кредитна і страхова система);
 - позичкові кошти (державний внутрішній і зовнішній борг).
4. Проектне фінансування інновацій.

Питання для самостійного вивчення

1. Сутність поняття «фінансове забезпечення».
2. Рівні суб'єктів фінансування інновацій: мікро- і макрорівень.
3. Класифікація позичкових коштів підприємства.
4. Державне субсидування як прямий метод фінансового стимулювання інноваційної діяльності.
5. Методи фінансування інноваційних проектів: одноразове фінансування усього проекту і поетапне фінансування.

Практичні завдання

1. Реферування статей:

1. Дульська І. В. Інвестування ІКТ-інновацій в національній економіці за рахунок коштів загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи. *Економіка України*. 2020. № 4. С. 73–92. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2014_1_3
 2. Бабінська С. Я. Сутність та джерела фінансування інноваційних проектів. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/16.pdf>
2. Використати краудфандингові платформи для розміщення розробленого бізнес-плану інноваційного продукту (ідеї), стартап-проекту.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Інвестиційний клімат та фактори, що його формують.
2. Краудфандинг як конкуруючий з венчурним фінансуванням інноваційний інструмент залучення інвестицій.

3. Роль венчурного фінансування при формуванні міжнародних нанотехнологічних кластерів.

Основні терміни і поняття

Фінансове забезпечення, джерела фінансування інновацій, інвестиції, інвестиційний клімат, венчурні фонди, бізнес-ангели, внутрішні і зовнішні джерела фінансування інновацій, суб'єкти фінансування інновацій, бюджетне фінансування інновацій, прямі і непрямі методи державного фінансування інновацій, кредитування інноваційної діяльності, корпоративне фінансування інновацій, проєктне фінансування інновацій, проєкт, бізнес-план, інвестори, пенсійні фонди, приватні інвестиційні фонди, банки, страхові компанії, фізичні особи, фінансово-промислові групи, державний бюджет, позабюджетні фонди, фінанси місцевих органів влади, інвестиційний портфель.

Література:

Основна:

1. Мойсеєнко І. П. Інвестування. Навчальний посібник. URL : <https://pidru4niki.com/19991130/investuvannya/investuvannya>
2. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України [Електронне видання] : монографія/ [М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. М. І. Диби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. К. : КНЕУ, 2013. 425, [7] с.
3. Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. К. : 2003. 412 с.

Додаткова:

- 1 Бабінська С. Я. Сутність та джерела фінансування інноваційних проєктів. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/16.pdf>
- 2 Венгуренко Т. Г., Плахотнюк В. В. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 103–111.
- 3 Доуртмес П. О. Формування комплексної програми покращення результатів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*, 2017, № 2, С. 183–189.
- 4 Забарная Э. Н. Управление процессом развития инфраструктуры региона через привлечение инвестиций в инновации. *Бизнес Информ*, 2017, № 6, С. 49–54.
- 5 Кочешкова І. М., Трушкіна Н. В. Тенденції розвитку венчурного інвестування в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (44), 2016. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-venchurnogo-investirovaniya-v-ukraine>
- 6 Кочура Т. О. Глобальні тренди розвитку венчурного капіталу та їх вплив на інвестування високотехнологічних проєктів. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 118–126.
- 7 Смирнова І. І., Тімаков А. І. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*.

- № 3 (53), 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/venchurniy-kapital-yak-dzherelo-finansuvannya-innovatsiynogo-pidpriemnitstva-v-ukrayini>
- 8 Ульяницька О. В., Ярошенко Т. В. Бізнес-ангели як альтернативна форма фінансування підприємницького сектору в Україні. Механізм регулювання економіки, 2009, № 2. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/8791/1/21.pdf>
 - 9 Хома І. Б. Венчурне інвестування як спосіб реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.3. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/venchurne-investuvannya-yak-sposib-realizatsiyi-innovatsiyno-investitsiynogo-potentsialu-derzhavi>
 - 10 Чумак Л. Ф. Управління інвестиційною привабливістю підприємства / Л. Ф. Чумак, М. М. Івченко. *Бізнес Інформ*, 2018, № 9, С. 71–76.
 - 11 Диба М. І., Гернего Ю. О. Глобальні тенденції та потенціал розвитку ринку краудфандингу в Україні. *Економіка України*. 2020. № 2. С. 66–79.
 - 12 Дульська І. В. Інвестування ІКТ-інновацій в національній економіці за рахунок коштів загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи. *Економіка України*. 2020. № 4. С. 73–92. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2014_1_3

Електронні ресурси

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandyingovyie-platfomyi/>
5. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
6. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
7. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
8. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
9. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
10. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
11. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyingovyh-platfom/>
12. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
13. Інвестори України: база даних інвесторів. URL : <https://inventure.com.ua/tools/investors>

Тема 11. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності

Мета теми: розглянути процес комерціалізації результатів інноваційної діяльності та передачі об'єктів інтелектуальної власності

Навчальні цілі

1. Розкрити сутність трансферу технологій і комерціалізації результатів інноваційної діяльності.
2. З'ясувати підходи до оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності та методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності.

Питання для обговорення

1. Трансфер технологій і комерціалізація результатів інноваційної діяльності.
2. Пошук інновацій і залучення нових технологій в господарський обіг.
3. Підходи до оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності.

Питання для самостійного вивчення

1. Методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
2. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій.

Практичні завдання

1. Реферування статті: Косчик Р.С. Комерціалізація інноваційної продукції: сутність, значення та принципи здійснення. URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13902/1/48_320-328_Vis_727_Menegment.pdf

Орієнтовна тематика рефератів

1. Інноваційні стратегії підприємства при комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.
2. Введення в господарський обіг об'єктів права інтелектуальної власності на інновацію.
3. Економічний ефект у процесі управління життєвим циклом інновацій при їхній комерціалізації.

Основні терміни і поняття

Трансфер технологій, комерціалізація, витратний (інвестиційний), ринковий (аналоговий), дохідний (фінансовий) підходи до оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності; методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності: метод фактичних витрат, метод «вартості відновлення», метод «приведених витрат», метод заміщення, метод «капіталізації прибутку», метод дисконтування грошових потоків, метод «порівняльного продажу», метод «роялті»; франчайзинг.

Література:

Основна:

1. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова,

- М. М. Меркулов. К. : Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/.
2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД–Університетська книга, 2010. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/ИННОВАЦИОННЫЙ_МЕНЕДЖМЕНТ.pdf.
 3. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Скочиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20Опідприємства.pdf>
 4. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovaciynna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
 5. Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.

Додаткова:

1. Косцик Р. С. Комерціалізація інноваційної продукції: сутність, значення та принципи здійснення. URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13902/1/48_320-328_Vis_727_Menegment.pdf
2. Непокупна Т. А., Степаненко С. В. Вища педагогічна освіта і комерціалізація наукового знання: проблеми і суперечності. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 14–18.
3. Станіславик О. В., Ковтуненко К. В. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності. URL : <http://pratsi.opu.ua/app/webroot/articles/1324974091.pdf>
4. Тимофеев Д. В. Динамика экономического эффекта в процессе управления жизненным циклом инноваций при их коммерциализации. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 56–60.
5. Фоміна Є. В. Комерціалізація наукових розробок як основний елемент інноваційної економіки. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/10014-Текст%20статті-19890-1-10-20171225.pdf>
6. Яковлев А. Комерціалізація результатів досліджень – найслабша ланка інноваційної діяльності. *Дзеркало тижня*. 13.04.2018. URL : https://zn.ua/ukr/business/komercializaciya-rezultativ-doslidzhen-nayslabsha-lanka-innovaciynoyi-diyalnosti-275078_.html

7. Вікулова А. О. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/05.pdf

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandinygovyie-platfomyi/>
5. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
6. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
7. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
8. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
9. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
10. Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platform/>
11. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
12. Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
13. Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>
14. Инвесторы Украины: база данных инвесторов. URL : <https://inventure.com.ua/tools/investors>

Тема 12. Ризики інноваційної діяльності

Мета теми: дати уявлення про ризики інноваційної діяльності, з якими стикаються суб'єкти господарювання

Навчальні цілі

1. Розкрити сутність понять «ризик», «інноваційний ризик».
2. Проаналізувати види інноваційних ризиків.
3. Виокремити позитивні і негативні аспекти інноваційного ризику для підприємства-інноватора.
4. Ознайомити з методами мінімізації інноваційних ризиків.

Питання для обговорення

1. Підходи до визначення сутності поняття «ризик». Види ризику.
2. Сутність поняття «інноваційний ризик». Класифікація інноваційних ризиків.
3. Об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) чинники інноваційних ризиків.
4. Види інноваційних ризиків:
 - конкурентні ризики;
 - постачальницькі ризики;
 - споживчі ризики;
 - нормативно-законодавчі ризики;
 - ризики фінансово-кредитної та податкової систем;
 - технологічні ризики;
 - ризик помилкового вибору інноваційного проєкту та незабезпечення його достатнім фінансуванням;
 - маркетингові ризики.
5. Позитивні і негативні аспекти інноваційного ризику для підприємства-інноватора.
6. Методи мінімізації інноваційних ризиків:
 - метод розподілу ризиків;
 - метод диверсифікації;
 - метод зниження невизначеності;
 - метод лімітування;
 - метод хеджування;
 - метод страхування.

Питання для самостійного вивчення

1. Теоретичні аспекти ризиків в інноваційній діяльності.
2. Безпосередні та опосередковані чинники інноваційних ризиків.
3. Економічні та політичні ризики.
4. Екологічні ризики.
5. Ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проєкт.
6. Обставини «форс-мажор».

Практичні завдання:

1. Детально проаналізувати ризики, визначені у розробленому бізнес-плані, стартап-проекті.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Теорія ігор в управлінні економічними ризиками.
2. Психологічні аспекти прийняття економічних рішень в умовах невизначеності і ризику.
3. Основні засади управління інноваційним ризиком.
4. Теорії «портфеля» як способу диверсифікації інноваційних ризиків.

Основні терміни і поняття

Ризик, економічний ризик, інноваційний ризик, чинники ризику, конкурентні ризики, торгівельно-збутові ризики, постачальницькі ризики, споживчі ризики, нормативно-законодавчі ризики, ризики фінансово-кредитної та податкової систем, політичні ризики, технологічні ризики, екологічні ризики, ризик помилкового вибору інноваційного проекту, ризик незабезпечення інноваційного проекту достатнім фінансуванням, маркетингові ризики, ризик недостатнього кадрового забезпечення, ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проект, метод розподілу ризиків, метод диверсифікації, метод зниження невизначеності, метод лімітування, метод хеджування, метод страхування, форс-мажор, «портфель», неповна інформація.

Література:**Основна:**

1. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 208 с.
2. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К. : Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-_zaharchenko_vi/.
3. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД–Університетська книга, 2010. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/Иновационный_менеджмент.pdf.
4. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniiks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
5. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf

6. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Сковчиляс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dSPACE.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20підприємства.pdf>

Додаткова:

1. Волинець І. Г. Ризики інноваційної діяльності: суть, види та етапи управління. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/43.pdf
2. Зборовська О. М. Ризики в інноваційній діяльності: теоретичні аспекти. *Економічна наука*. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2016/3.pdf
3. Левицька О. О. Ризики інноваційної діяльності: економічна сутність, чинники та методи мінімізації. URL : <http://dSPACE.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/842/1/7.pdf>
4. Литвин З. Аналіз інноваційних ризиків. *Економічний аналіз*. 2013. Випуск 12. Частина 3. URL : [irbis-nbuv.gov.ua > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64)

Електронні ресурси:

1. Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
2. Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
3. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
5. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
6. Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochnaya-informacziya/kraudfandingsovyie-platformyi/>
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
8. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
9. Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
10. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
11. Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
12. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
13. Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>

Тема 13. Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності

Мета теми: проаналізувати необхідність державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності

Навчальні цілі

1. Розкрити сутність та мету державної інноваційної політики, принципи державного регулювання інноваційної діяльності.
2. Охарактеризувати методи державного регулювання інноваційної діяльності.
3. Визначити систему державного регулювання інноваційної діяльності.
4. Ознайомитися із законодавством України у сфері інноваційної діяльності.

Питання для обговорення

1. Державна інноваційна політика: мета та принципи регулювання.
2. Методи державного регулювання інноваційної діяльності.
3. Система державного регулювання інноваційної діяльності.
4. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності.

Питання для самостійного вивчення

1. Взаємозв'язок інноваційної і соціальної політики.
2. Інноваційна і структурна політики.
3. Науково-інноваційний потенціал і національна безпека.

Практичні завдання:

1. Обґрунтувати власні пропозиції державної підтримки інноваційної діяльності.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Форми і методи державного впливу на підприємництво у розвинених країнах світу.
2. Державна підтримка інноваційного підприємництва на регіональному рівні.
3. Державна підтримка інноваційної діяльності в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій.
4. Місце інноваційної політики в загальноекономічній стратегії держави.

Основні терміни і поняття

Державне регулювання, прямі і непрямі форми та методи впливу на підприємництво, державна інноваційна політика, інвестування інновацій, асигнування і дотації з Державного та місцевих бюджетів, норми і нормативи, ціноутворення, оподаткування, кредитування, державне замовлення і закупівлі.

Література:

Основна:

1. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>

- 2 Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf
- 3 Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.
- 4 Гаман Л. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід [Текст]: Монографія. К. : Вікторія, 2004. 312 с.
- 5 Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. К. : 2003. 412 с.

Додаткова:

1. Каракай Ю. В. Державне регулювання інноваційного розвитку. URL : http://economy.kpi.ua/files/files/20_kpi_2009.pdf
2. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. №8. С. 37–45.
3. Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Трансформація державного управління на основі партнерства влади, бізнесу і суспільства. *Social and economic changes of contemporary society*. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 181–187.
4. Шепеленко О. Г. Державне управління інноваційною діяльністю (інституціональний аспект). URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-2/doc/2/08.pdf>
5. Человань С. В. Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств. Сучасні проблеми та перспективи соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку підприємств України : Всеукр. науково-практ. конф. (Маріуполь, 12 січня 2018 р.) : тези доп. / ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2018. С. 151–154.

Нормативні акти

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). – Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 Спеціальний випуск. – стор. 15, ст. 2598.
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року N 2456-VI // ВВРУ. – 2010. – № 50–51, ст. 572.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436-IV // ВВРУ. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII // ВВРУ. – 1994. – N 13. – ст. 64.
5. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // ВВРУ. – 2006. – № 45. – ст. 434.

6. Закон України «Про державно-приватне партнерство (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
7. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // ВВРУ. – 1991. – N 47. – ст. 646.
9. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // ВВРУ. – 2002. – N 36. – ст. 266.
10. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» // ВВРУ. – 2000. – N 36. – ст. 299.
11. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 № 3322-XII // ВВРУ. – 1993. – N 33. – ст. 345.
12. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // ВВРУ. – 2016. – № 3. – ст. 25.
13. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI // ВВРУ. – 2012. – № 19–20. – ст. 166.
14. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV // ВВРУ. – 1999. – N 40. – ст. 363.
15. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92.
16. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності. URL : http://kmu.gov.ua/kmudocsEA00_Ukraine
18. Цивільний кодекс України // ВВРУ. – 2003. – № 40-44, ст. 356 (зі змінами і доповненнями станом на 01.06.2010).

Електронні ресурси

- 1 Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
- 2 Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
- 3 Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
- 4 Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>
- 5 Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>
- 6 Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

- 7 Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
- 8 Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
- 9 Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
- 10 Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
- 11 Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
- 12 Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
- 13 Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>
- 14 Інвестори України: база даних інвесторів. URL : <https://inventure.com.ua/tools/investors>

ОПОРНІ МАТЕРІАЛИ Д ЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Основи сучасної інноватики»*

1. Предмет дисципліни «Основи сучасної інноватики»

Інноватика – це область знань про сутність інноваційної діяльності, організацію та управління інноваційними процесами, які забезпечують трансформацію нових знань в затребувані суспільством нововведення як на комерційній, так і некомерційній основі. Фундаментом інноватики виступають такі науки: філософія, економіка, соціологія, психологія, підприємництво, фінанси, маркетинг, логістика, менеджмент та ін.

Інноватика є теоретичною та методологічною основою для формалізованого опису та моделювання інноваційної діяльності, організації та управління нею. Інноватика досліджує процес прогресивного розвитку соціально-економічного об'єкта, перехід соціально-економічної системи з одного стабільного стану в інший, відмінний вищими ключовими параметрами функціонування. Забезпечує споживання результатів інтелектуальної праці і приріст інтелектуального капіталу.

Інноватика – це особлива предметна область, що має самостійний об'єкт дослідження. *Об'єктом інноватики* визначають інноваційну діяльність як процес здійснення інновацій в соціально-економічних системах. При цьому під інновацією в інноватиці розуміють результат масштабного застосування і поширення нових знань, результатів науково-технічної та творчої діяльності, заснованих на систематичних наукових дослідженнях або креативності.

Ознаками інновацій є: новизна, затребуваність, реалізація, наявність стійкого позитивного ефекту.

Предметом інноватики визначено принципи, закони і закономірності інноваційних процесів в соціально-економічних системах, моделі і методи опису, дослідження, організації та управління інноваційною діяльністю на макрорівні, мезорівні і мікрорівні.

Інноватика включає такі основні розділи: теоретичні основи інноваційної діяльності; моделі інноваційних процесів; організація і управління інноваційною діяльністю; управління інноваційним бізнесом; управління інноваційним проектом; управління інвестиціями; комерціалізація результатів науково-технічної та творчої діяльності; управління людськими ресурсами; управління ризиками в інноваційній діяльності; маркетинг; логістика інноваційних процесів; управління інтелектуальною власністю; державне регулювання інноваційної діяльності та ін.

2. Категоріальний апарат інноватики

Новація – новий порядок, метод, винахід, явище, послуги. З моменту прийняття до розповсюдження новація здобуває нову якість і стає нововведенням або інновацією.

Інновація – нововведення, пов'язане з науково-технологічним прогресом (НТП) і полягає у відновленні основних фондів, технологій, удосконаленні управління і економіки підприємства.

Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Інноваційний процес – це процес послідовного перетворення ідеї в товар. Інноваційний процес розділяють на дві стадії: перша (вона найдовша) включає в себе наукові дослідження та конструкторські розробки, друга – являє собою життєвий цикл продукту.

Інноваційний потенціал – здатність підприємства, фірми виробляти нову, наукомістку продукцію, що відповідає вимогам ринку, для створення якої залучаються: виробничі потужності; професійний і кваліфікований персонал; передбачаються можливості впровадження нововведень.

Інноваційне підприємство – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 % його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Інноваційний продукт – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим законом України «Про інноваційну діяльність».

Інноваційна продукція – нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим законом України «Про інноваційну діяльність».

Класифікація інновацій. За змістом:

– продуктові інновації (орієнтуються на виробництво і використання нових (вдосконалених) продуктів у сфері виробництва або у сфері споживання). Продуктові інновації передусім спрямовані на створення нової споживчої цінності, що приваблює більшу кількість споживачів;

– інновації процесу (нові технології виробництва продукції, організації виробництва та управлінських процесів). Інновації процесу, як правило, дають переваги у витратах, продуктивності, якості.

– ринкові інновації (відкривають нові сфери застосування продукту або сприяють реалізації продукту чи послуги на нових ринках). Ринкові інновації розширюють межі ринку, на якому працює фірма.

За ступенем новизни:

– базові (поява нового способу виробництва чи раніше невідомого продукту, які започатковують або дають імпульс розвитку нової галузі, наприклад, винайдення парового двигуна, атомної енергії, радіо, напівпровідників тощо);

– вдосконалені (упровадження нових видів виробництв, що реалізують інноваційний потенціал базової інновації; вони дають змогу поширювати і вдосконалювати базові покоління техніки, створювати нові моделі машин і матеріалів, покращувати параметри продукції, яка випускається);

– псевдоінновації (інновації, які залучаються фірмами у технологічний процес чи продукт, щоб затримати зниження норми прибутку і продовжити життєвий цикл вдосконаленої інновації, наприклад, зміна дизайну товару, матеріалу, з якого він виготовляється; зміна способу рекламування тощо).

За стадією виробничого процесу: інновації на вході в підприємство як систему; інновації на виході з підприємства; інновації структури підприємства.

За видом діяльності: технологічні інновації; виробничі інновації; економічні інновації; торговельні; соціальні; управлінські.

За інтенсивністю інноваційних змін:

– інновації нульового порядку (регенерування вихідних властивостей);

– інновації першого порядку (кількісна зміна);

– інновації другого порядку (перегрупування чи організаційні зміни);

– інновації третього порядку (адаптаційні зміни);

– інновації четвертого порядку (новий варіант);

– інновації п'ятого порядку («нове покоління»);

– інновації шостого порядку (новий «вид»);

– інновації сьомого порядку (новий «рід»).

За рівнем об'єктивного та суб'єктивного сприйняття:

– абсолютна новизна – фіксується за відсутності аналогів даної новації;

– відносна новизна – інновацію було застосовано на інших об'єктах або ж здійснено оновлення одного з елементів виробу системи в процесі поточної модернізації;

– умовна новизна – виникає внаслідок незвичайного сполучення раніше відомих елементів;

– суб'єктивна новизна – новизна для певних споживачів, які раніше не були знайомі з даним продуктом.

За причинами виникнення:

– реактивні – інновації, що забезпечують виживання та конкурентоспроможність фірми на ринку, виникаючи як реакція на нові перетворення, здійснювані основними конкурентами;

– стратегічні – інновації, впровадження яких має випереджувальний характер з метою отримання вирішальних конкурентних переваг у перспективі.

3. Сутність, види і класифікація технологій

Термін «технологія» має декілька значень.

Технологія – це поєднання кваліфікаційних навичок, обладнання, інфраструктури, інструментів і відповідних технічних знань, необхідних для здійснення бажаних перетворень в матеріалах, інформації чи людях.

Технологія – сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан

сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості.

Технологія – технологічні процеси одержання, обробки й переробки, складання чи будівництва, а також, опис цих процесів у вигляді інструкцій щодо їх виконання, технологічних правил, вимог, графіків, карт тощо.

Технологія – сукупність знань про методи здійснення виробничих процесів та наукова дисципліна, що описує, розробляє і вдосконалює зазначені вище способи, процеси та порядок (регламенти, режими) їх здійснення.

Будь-яка технологія передбачає наявність предметів праці, засобів праці, працівника і рівень технологічного розвитку суспільства.

Загальний рівень розвитку разом з технологіями представляє собою *технологічний уклад* – сукупність пов'язаних виробництв, що мають єдиний технічний рівень і розвиваються синхронно.

Серед інших технологій окремо виділяють *високі технології* – високорозвинуті (найсучасніші) технології, що є «наукоємними», тобто які інтенсивно використовують найновіші наукові досягнення.

Високі технології. Відповідно до визначення департаменту торгівлі США, галузі, в яких співвідношення витрат на НДДКР та обсягів збуту перевищує більше ніж в два рази середньостатистичні показники, класифікуються як високотехнологічні. Це: мікроелектроніка, інформаційні технології, обчислювальна техніка, програмування, робототехніка, нанотехнології, атомна енергетика, аерокосмічна техніка, біотехнології, фармацевтика, генна інженерія, штучний інтелект.

Класифікація технологій: технології виробництва, технологія металів (металургія), машинобудівні технології, гірничі технології, будівництво, хімічні технології, біотехнології, мікро технології, нанотехнології, ядерні технології, інформаційні технології, телекомунікаційні технології, інноваційні технології.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1 Технології переробні (зміна стан речовини).
- 2 Технології енергетичні (перетворення енергії).
- 3 Технології інформаційні (накопичення, перетворення, передача, зберігання інформації).

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 1: [1], [9], [29], [37], [42], [43], [44], [51], [52], [64], [69], [70], [71], [83], [86], [88], [96], [104], [105], [108].

Тема 2. Вступ до теорій інновацій та інноваційного розвитку*

1. Потреби, інтереси, ресурси, виробництво та виробничі можливості суспільства

Потреба – це нужда у чому-небудь, об'єктивно необхідному для підтримки життєдіяльності і розвитку людини, колективу, нації, суспільства у цілому; це внутрішній збудник активності.

У найзагальнішому вигляді виділяють:

- біологічні потреби, зумовлені існуванням та розвитком людини як біологічної істоти (їжа, одяг, житло тощо);
- соціальні потреби, зумовлені соціальною (суспільною) природою людини (спілкування, суспільне визнання, самореалізація тощо);
- духовні потреби (творчість, самовдосконалення, самовираження тощо).

За критерієм нагальності потреб та ієрархічності взаємозв'язків між ними – модель А. Маслоу:

Базові потреби

- фізіологічні потреби,
- потреби у безпеці,
- потреби у любові і належності,
- потреби в оцінці (самооцінка та оцінка з боку інших)

Метапотреби (потреби розвитку)

- потреби у пізнанні універсуму, допитливості, отриманні достовірної інформації, віднаходження істини за допомогою аналітичного мислення, розумінні навколишнього світу та вибудовуванні системи цінностей, естетичні потреби та потреби у красі;
- потреби у самоактуалізації (самореалізації) – намагання людини бути тим, ким вона може бути, найбільш повно проявити і розвинути свої можливості, реалізувати здібності і таланти.

За засобами задоволення: матеріальні (потреби у матеріальних благах); нематеріальні (духовні) потреби.

За можливостями задоволення: насичені, вгамовні (мають чітку межу і можливість повного задоволення); ненасичені, невгамовні (не можуть бути задоволені повністю, не мають меж насичення).

Найважливішою ознакою потреб є їх мінливість, оскільки безперервний соціально-економічний і духовний прогрес суспільства зумовлює як кількісне, так і якісне зростання потреб.

Всезагальний економічний закон зростання потреб відбиває внутрішні, суттєві і сталі зв'язки між виробництвом та споживанням, потребами та наявними можливостями їх задоволення. Безперервний розвиток потреб є рушійною силою економічного розвитку, що стимулює появу дедалі нових і нових потреб.

Засоби задоволення людських потреб – блага, які бувають:

- неуречевлені (сонячне світло, здоров'я, спілкування, знання тощо);
- уречевлені (дари природи, продукти праці, їжа, одяг, житло тощо);
- неекономічні (необмежені, їх обсяги перевищують наявні людські потреби);
- економічні (обмежені, обсяги яких менші за наявні потреби)

Економічні ресурси (від фр. *ressource* – допоміжний засіб) – джерела, засоби забезпечення виробництва; це ті природні і соціальні сили, які можуть бути залучені у виробництво. *Фактори виробництва* – уже реально задіяні у процес виробництва ресурси.

Ресурси прийнято ділити на такі групи:

- *природні* – природні сили і речовини, серед яких розрізняють невичерпні і вичерпні (останні – відновлювані ресурси, які люди можуть відновити, і невідновлювані, які практично неможливо відтворити знову: земельні угіддя, корисні копалини, фауна);
- *матеріальні* – всі створені людиною засоби виробництва, які самі виступають результатом виробництва;
- *трудові* – населення у працездатному віці, яке у ресурсному аспекті зазвичай оцінюють за трьома параметрами: соціально-демографічному, професійно-кваліфікаційному і культурно-освітньому;
- *фінансові* – грошові засоби, які суспільство у змозі виділити на організацію виробництва.

Виробництво: у вузькому розумінні - це поєднання підприємством факторів виробництва (праця, земля, капітал) з метою випуску благ; у широкому розумінні – це сукупна організована діяльність людей з перетворення речовин і сил природи з метою створення матеріальних і нематеріальних благ, необхідних для існування та розвитку людства

Структура виробництва:

- за призначення продукції, що виробляється: виробництво засобів виробництва і виробництво предметів споживання;
- галузева структура: матеріальне і нематеріальне виробництво;
- територіальна структура: галузі і види виробництва, що зосереджені на певній території;
- масштаб виробництва: масове, серійне (крупносерійне і малосерійне), індивідуальне (одиничне).

Виробничі можливості економічної системи *обмежені рідкістю ресурсів*, які використовуються. Ця обмеженість у ході розвитку суспільства зростає, що зумовлено, в основному, виснаженням невідновлюваних природних ресурсів. Оскільки ресурси обмежені, суспільство повинно робити *вибір*. Вибираючи, суспільство змушене від чогось відмовлятися, чимось поступатися, тобто принести деяку жертву, щоб отримати бажаний результат. Те, від чого ми відмовляємося, називається *вміненими* (прихованими) витратами досягнення вибраного суспільством результату.

Економічний зміст кривої виробничих можливостей (КВМ) (рис. 1) полягає у тому, що суспільство здійснює технологічний *вибір* в економіці шляхом перерозподілу ресурсів. Графік межі виробничих можливостей ілюструє той факт, що національна економіка, яка повністю реалізує свій потенціал, не може збільшити виробництво якогось одного блага, не поступившись іншим благом.

Функціонування економічної системи на межі своїх виробничих можливостей (точки А, В, С, D, E, F) свідчить про її ефективність.

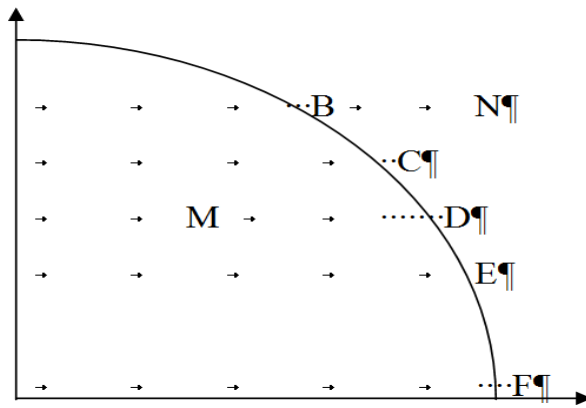

Рис 1. Крива виробничих можливостей

2. Теорія попиту, пропозиції та ринкової рівноваги і ціни

Метою появи на ринку покупця є купівля такого блага, яке було б здатне задовольнити його потреби. При цьому споживач керується принципом максимізації корисності. Згідно закону спадної граничної корисності, кожна наступна одиниця блага в уяві споживача буде мати меншу корисність, ніж попередня. Це означає, що додатковий споживчий ефект, який отримується від збільшення блага на одну одиницю, нижчий, ніж той ефект, який отримано від попередньої одиниці.

Чи означає це, що купуючи партію з 10 товарів, споживач буде платити різну ціну за першу одиницю, третю або десяту? Для відповіді на це питання необхідно розглянути загальну економічну цінність, яку споживач надає певній кількості блага, яку він має або хоче купити на ринку. Наприклад, споживач має намір придбати на ринку деяку кількість блага, яка дорівнює відрізку OC (рис. 2).

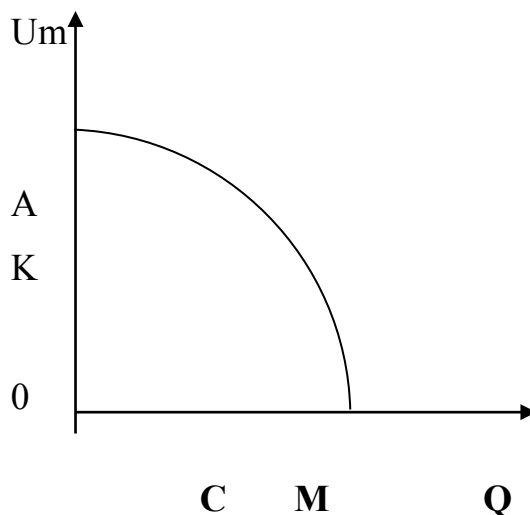

Рис. 2. Загальна економічна цінність блага

Нехай це буде 10 кілограмів яблук. Якщо необхідно було б відмовитися від одного кілограму яблук, то споживач відмовився б від того, який найменшою мірою корисний для нього, тобто від десятого. Але оскільки дізнатися, який кілограм у ящику є десятим, а який першим неможливо, то споживач кожному

кілограму надає цінності, яка рівна корисності останній його порції (10 кілограму).

Якщо ж виникне необхідність у новій відмові, то тепер цінність кожного кілограму для споживача буде визначатися корисністю дев'ятого, тобто граничною корисністю. Тоді для будь-якої ситуації загальна цінність (V) ящику яблук буде дорівнювати граничній корисності останнього кілограму (U_m), помножену на їх загальну кількість (Q), або:

$$V = U_m \times Q \quad (1)$$

На рис. 2 ця загальна цінність дорівнює площі прямокутника $OABC$. Якщо ж споживач вирішить купити ще один кілограм яблук, збільшивши розмір покупки до кількості OM , гранична корисність останньої порції знизиться, знижуючи за собою і сприйняття споживачем цінності кожної одиниці купленого блага. Отже, можна стверджувати, що, купуючи на ринку якусь партію товару, покупець готовий заплатити за кожну одиницю однаково ціну, в основі якої буде знаходитися корисність останньої порції товару.

Купівля по суті означає обмін грошей на якесь благо. Але гроші теж мають певну корисність, так як надають їхньому власникові можливість вибору того блага, на яке він хотів би їх обміняти. Вибір – це завжди жертва, бо вибір чогось одного завжди означає відмову від чогось іншого. Тому цінність грошей для споживача визначається альтернативними варіантами їх використання. Купуючи на певну суму яблука, споживач відмовляється від покупки, наприклад, винограду. Купівля відбудеться тоді, коли корисність купленого товару урівноважується або перевищує корисність грошей, від яких покупку доводиться відмовитися. Умови покупки можна виразити таким чином:

$$U_mC \geq U_mM, \quad (2)$$

де U_mC – корисність товару, що купується;

U_mM – корисність заплачених грошей.

Припускаючи, що корисність грошей залишається незмінною, зв'язок між кількістю купленого товару і ціною, яку готовий покупець заплатити за його одиницю, полягає у наступному: оскільки гранична корисність блага буде зменшуватися, то й цінність одиниці блага буде знижуватися у міру збільшення обсягу покупки. Цей взаємозв'язок стосовно кожного покупця і кожного товару можна зобразити у вигляді певного набору пар, які складаються із ціни й обсягу бажаної покупки (табл. 1).

Для характеристики зазначеного взаємозв'язку використовується поняття «попит», яке означає бажання і спроможність людей купувати товари. В основі попиту знаходяться потреби, які визначають, що споживач бажає купити. Бажання ж обмежуються сумою грошей, яку має покупець, тому попит – це потреби, задоволення яких має змогу оплатити споживач.

Зв'язок між обсягом покупки і ціною за одиницю товару

№ пп	Ціна 1 кг яблук, грош. од. (P)	Кількість куплених яблук, тис. кг (Q)
1	100	10
2	75	20
3	50	30
4	25	50

Зв'язок між ціною і кількістю товару, що купується, стійкий і постійно повторюється, тому його визначають як закон попиту, який формулюється наступним чином: на будь-яких ринках за інших рівних умов зростання ціни приводить до зниження величини попиту, а її зниження – до зростання, тобто існує обернена залежність між ціною товару і величиною попиту. Отже, величина попиту має тенденцію зростати при падінні ціни і зменшуватися при її підвищенні, що зумовлено такими причинами:

- якщо ціна одного товару падає, а ціни інших залишаються незмінними, то покупець намагається заміщувати дешевим товаром ті товари, які він використовував раніше;
- коли ціна одного товару падає при постійності цін інших товарів і незмінних доходах покупців, то люди починають почувати себе багатшими;
- дією закону спадної граничної корисності.

Цей взаємозв'язок можна представити графічно (рис. 3): по горизонтальній осі відкладається кількість товару (Q), на який пред'являється попит; по вертикальній – ціну (P). Крива попиту (D) (від англ. *demand* – попит) проходить зверху вниз, зліва направо. Графік показує, що більш високій ціні P_1 відповідає менша величина попиту Q_1 , а меншій ціні P_2 – більша величина попиту Q_2 .

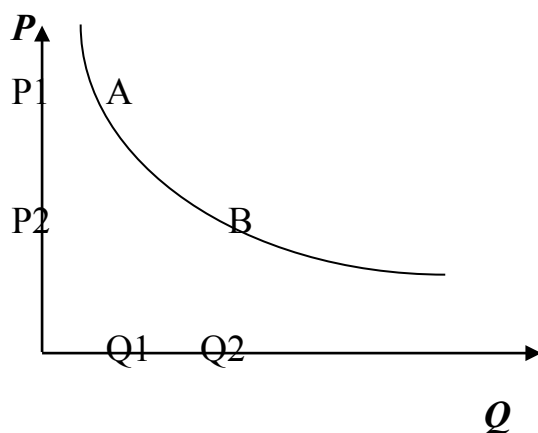

Рис 3. Крива попиту

Графік попиту показує залежність між ціною і кількістю товару, який купується, у кожний даний момент. При цьому припускається, що всі інші умови залишаються незмінними. Якщо змінюється ціна, то відбувається зміна величини попиту, тобто переміщення по кривій попиту вгору або вниз. Отже, терміни «попит» і «величина попиту» не означають те ж саме, що й бажання або потреба. Під величиною попиту розуміють ту кількість товару, яку споживач готовий і здатний придбати за певною ціною у певний проміжок часу. Ефект зміни ціни на будь-який товар за інших рівних умов може бути показаний як переміщення з однієї точки кривої попиту в іншу, яка знаходиться на цій же кривій (з т. *A* у т. *B*).

У реальній дійсності «інші рівні умови» зазнають змін. У разі таких змін відбуваються і зміни у попиті та зсув самої кривої попиту на графіку: при зростанні попиту крива переміщується вправо вгору (крива D_2), а при зниженні – вліво вниз (крива D_1). Отже, вплив певних факторів приводить до того, що за попередніми цінами покупці готові придбати більше або менше товарів. Якщо ці фактори на попит впливають позитивно, то крива зсувається вправо (збільшення попиту порівняно з базовим станом), негативно – вліво (зменшення попиту порівняно з базовим).

Існують фактори, які викликають зміни у попиті (т. зв. нецінові чинники попиту):

1. *Зміна ціни на інший товар.* На попит впливають ціни на взаємозамінювані і взаємодоповнюючі товари. Взаємозамінювані товари (товари-субститути) мають подібні властивості і можуть в більшості випадків використовуватися для задоволення однієї й тієї ж потреби (чай і кава, масло і маргарин, цукор і мед, лимон і апельсин). Тому при підвищенні ціни на один товар, попит на інший збільшиться (якщо зросте ціна, приміром, на каву, а на чай залишиться незмінною, то споживачі будуть схильні збільшувати споживання чаю). Взаємодоповнюючі товари (товари-комплемента) – це такі товари, ефективно споживання одного з яких можливе лише у поєднанні з іншим (автомобіль і паливо, чай і цукор, кава в зернах та кавомолка, СВЧ-піч і електроенергія). Тому з підвищенням ціни на один товар, попит на інший зменшується (наприклад, подорожчання бензину знижує попит на автомобілі, а в періоди, коли бензин дешевшає, попит на автомобілі зростає).

2. *Зміна доходів споживачів.* Чим вищі доходи має покупець, тим вищий попит він пред'являє на високоякісні товари та послуги. Товари та послуги низької якості люди з високими доходами не купують. Продукти, попит на які прямо залежить від грошового доходу, називають продуктами вищої споживчої цінності; якщо ж під час зростання доходів попит на певні продукти знижується, то такі продукти називають продуктами нижчої споживчої цінності.

3. *Зміна цінових очікувань покупців.* Споживач завжди очікує якихось змін у ситуації на ринку. Наприклад, коли покупець чекає сезонного розпродажу товарів, зниження цін на них, то його попит перед розпродажем зменшується. Якщо споживач навпаки очікує зростання цін, то його поточний попит збільшується.

4. *Зміна смаків і уподобань покупців.* Зміна смаків споживача відбувається під впливом моди, реклами, зміни потреб тощо, що приводить до

зміни попиту. Іноді смаки змінюються швидко (наприклад, попмузика, одяг). У цьому випадку крива попиту зсувається часто. В інших випадках зміна смаків відбувається повільно, але постійно (наприклад, споживачі, які більше турбуються про своє здоров'я, менше купують цигарок, у результаті чого попит на них падає, у той же час зростає попит на спортивний одяг тощо).

5. *Зміна чисельності покупців.* Збільшення числа покупців підвищує попит, зменшення – знижує (наприклад, зниження попиту на продукти харчування у магазинчиках біля студентських гуртожитків під час канікул).

6. *Зміна місткості ринку.* Чим розвиненішим є ринок, тим більше він спонукає економічних суб'єктів до пошуку нових джерел доходу задля збільшення свого платоспроможного попиту.

7. *Зміна кліматичних умов.* Наприклад, дощове літо збільшує попит на парасольки, гумові черевики і зменшує на купальні костюми; спекотне – збільшить попит на прохолодні напої тощо.

8. *Зміна складу населення.* Передбачається, що зі збільшенням молоді, попит збільшується на розваги тощо.

У реальному житті жоден з вищезазначених факторів не діє у чистому вигляді: вони переплітаються, утворюючи складну й суперечливу систему, але розуміння механізму дії кожного з них дає ключ до аналізу багатьох подій реального економічного життя.

Для задоволення своїх потреби люди повинні вступати у відносини обміну. На ринку покупцю протистоїть продавець, який виробляє і пропонує свій товар. Отже, виробники і продавці в економічній системі представляють пропозицію.

Пропозиція означає бажання і спроможність виробників/продавців виробляти і постачати товари на ринок. У кожний момент положення виробників, які пропонують свій товар на ринку, неоднакове. Деякі виробили багато товарів, а інші – мало. Одні з них витратили на їх виробництво менше засобів виробництва і праці; у інших – ці витрати на одиницю продукції виявилися вищими. Але, опинившись на ринку, всі вони, які б не були їхні виробничі витрати, намагаються отримати саму високу ціну за продукт своєї діяльності. При цьому, чим вища ціна товару, тим активніше вони будуть намагатися продати більшу кількість товару, тобто збільшувати пропозицію (за наявності конкурентів).

Величина пропозиції кожного виробника, як правило, змінюється залежно від ціни. Якщо ціна виявиться низькою, то продавці притримають товар на складі і запропонують його менше. Якщо ж ціна буде високою і у виробника є можливість цей товар виготовляти (наявна сировина, робоча сила, виробничі потужності), то він запропонує ринку багато товарів. Коли ж ціна суттєво зростає і виявиться дуже високою, то виробники будуть намагатися збільшити пропозицію товару.

На ринку складається певне співвідношення між ринковими цінами і кількістю товарів, яку продавці бажають запропонувати покупцям. Цю залежність зображають графічно. На вісі абсцис (Q) позначається кількість товару, який доставлено на ринок, на вісь ординат – рух ціни (P). Нехай, пропозиція за ціною 5 грн. за одиницю товару складе 19 виробів, за ціною 4 грн. – 17 виробів, за ціною 3 грн. – 11 виробів, за ціною 2 грн. – 5 виробів і за ціною 1 грн. – жодного виробу.

Графік пропозиції (рис. 3) отримає форму кривої пропозиції S (від англ. *supply* – пропозиція), яка представляє собою сукупність точок, координати яких відповідають певній ціні і характерній для неї величині пропозиції.

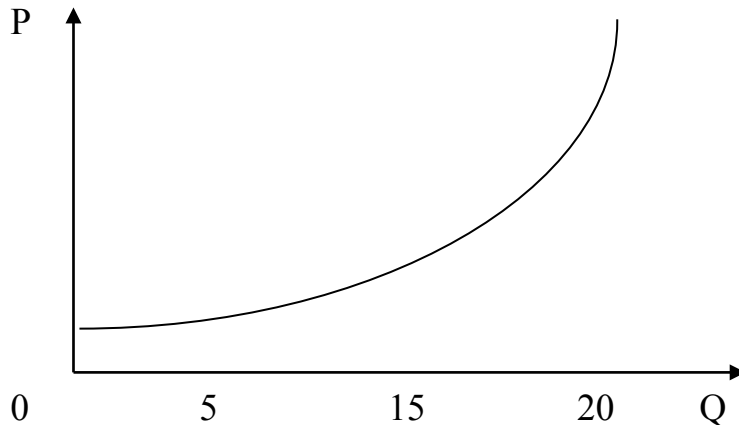

Рис. 4. Крива пропозиції

Відомо, що крива попиту встановлює взаємозв'язок між цінами і кількістю товарів, яку споживачі бажають купити, то крива пропозиції характеризує співвідношення між ринковими цінами і тією кількістю продукції, яку виробники мають намір виготовити та продати. При цьому на відміну від кривої попиту крива пропозиції зазвичай піднімається вгору. При зростанні ціни діє тенденція до зростання пропозиції.

Взаємозв'язок між пропозицією і ціною, який об'єктивно існує, знаходить своє вираження у законі пропозиції, сутність якого зводиться до того, що обсяг пропозиції товару збільшується при зростанні цін і зменшується при її зниженні, тобто обсяг пропозиції є прямо пропорційним ціні товару.

Слід розрізняти зміну пропозиції та обсягу пропозиції. Обсяг пропозиції змінюється тоді, коли змінюється тільки ціна товару. Напроти, зміна пропозиції відбувається, коли змінюються фактори, які раніше приймалися за постійні. Отже, зміна ціни, за інших рівних умов, переміщує точку на графіку пропозиції, збільшуючи або зменшуючи тим самим величину пропозиції, тобто відбувається рух по кривій пропозиції.

На пропозицію впливають фактори, які зафіксовані методологічним прийомом «за інших рівних умов». Якщо ціна визначає точку на графіку пропозиції, що відповідає її певній величині, то саме положення кривої на графіку залежить від нецінових факторів пропозиції. Серед них виділяють такі: ціни на ресурси, капітал і технологія виробництва, державну економічну політику, ціни на інші товари, цінові очікування продавців, число продавців на ринку. Коротко охарактеризуємо ці фактори:

1. *Ціни на ресурси.* На пропозицію впливають ціни на ресурси, які використовуються для створення продукції. Так, на пропозицію хліба суттєво впливає ціна на зерно і борошно: якщо ціна на них падає, то пропозиція розширюється при незмінній ціні на хліб. При цьому крива пропозиції зсувається вправо і вгору.

2. *Капітал і технологія виробництва.* Застосування виробниками сучасної високопродуктивної технології дає змогу знизити їм витрати

виробництва і тим самим розширити пропозицію. У графічному виразі це означає зсув кривої пропозиції вправо вгору.

3. *Ціни на інші товари.* При підвищенні цін на взаємозамінювані товари, виробник має змогу перемістити ресурси на виробництво цього товару. Так, якщо зростуть ціни на молоко, то застосування ресурсів для виробництва сметани стане менш привабливим і, мабуть, частина ресурсів молокозаводів буде переорієнтована з виробництва сметани на виробництво молока. Тому крива пропозиції сметани переміститься на графіку вліво, що свідчить про відмову виробників пропонувати за попередніми цінами той же обсяг продукції. Якщо ж ціни на молоко знизяться, то крива пропозиції сметани переміститься вправо.

4. *Цінові очікування продавців.* Очікуване підвищення цін може сьогодні привести до зменшення пропозиції, а тому зсуву кривої пропозиції вліво, оскільки продавці, розраховуючи на майбутню вигоду, будуть намагатися «притримати» готовий товар або навіть скоротити, на певний час, його виробництво. Навпаки, очікуване зниження цін змусить продавців збільшити продаж товарів за тими цінами, що склалися, задля компенсації майбутніх втрат. Отже, крива пропозиції хоча б на деякий час переміститься вправо.

5. *Кількість продавців на ринку.* Зміна чисельності продавців може бути викликана як шляхом переміщення ресурсів з однієї сфери в іншу, так і за рахунок зовнішніх факторів, що збільшують загальні розміри використовуваних ресурсів.

6. *Державна економічна політика.* Податки, встановлені державою, у цілому зменшують розмір доходу виробника, який залишається у його розпорядженні. Занадто високі податки по суті означають зростання витрат виробництва, і пропозиція товарів при цьому зменшується, тому крива пропозиції зсувається вліво і вниз. Зменшення податкового тиску віднаходить більше бажаючих виробляти продукцію, тому пропозиція розширюється. Натомість дотації держави виробникові означають по суті допомогу підприємству, адже вони збільшують дохід виробника і здатні розширити пропозицію товарів. Отже, крива пропозиції зсувається вправо.

Отже, слід розрізняти зміну величини пропозиції, що викликана зміною ціни на товар і переміщує точки на криві пропозиції, та зміни у пропозиції, які обумовлені неціновими чинниками і виражаються у зсуві кривої пропозиції на графіку. Таке розмежування дозволяє точніше прогнозувати ринкову пропозицію у тій чи іншій ситуації. Але при динамічному підході виникає необхідність виміру ступеню впливу кожного фактору на пропозицію.

Кожен з учасників обміну – продавець і покупець, виходячи на ринок, переслідує свої власні інтереси. Між тим реальна купівля-продаж товару можлива тільки при поєднанні попиту і пропозиції. Роль координаційного механізму, який дозволяє досягати учасникам обмінного процесу взаємної згоди, виконує ринок.

Згідно закону попиту, імпульс поведінці покупця задає ціна пропозиції, за якою виробник пропонує свій товар. Ціна пропозиції – тільки вихідна ціна товару, яка потім зіштовхується із ціною попиту, тобто тією ціною, яку у змозі заплатити споживач. Зазвичай досягається компроміс у вигляді «ринкової ціни» товару, за якою він дійсно продається і купується. Ціна рівноваги попиту і пропозиції – це рівноважна ціна, яка встановлюється при рівновазі величин попиту і пропозиції у

ситуації, коли ціна продавця і ціна покупця у результаті торгу і взаємного зближення, послідовних поступок співпали між собою. Ринкову ціну називають ще «ціною рівноваги», оскільки вона знаходиться на тому рівні, коли продавець ще згоден продати (за нижчої ціни продаж є збитковим), а покупець уже згоден купити (за вищої ціною купівля є збитковою). Відповідно, кількість товару, що врівноважує попит і пропозицію, називають рівноважною кількістю.

Механізм встановлення ринкової ціни розглядається за допомогою проаналізованих раніше графіків попиту і пропозиції. Оскільки обидва ці графіки є якісно однорідними (показують у кожному випадку кількість товару залежно від рівня цін), то така однорідність і дозволяє поєднати обидва графіки (рис. 4). Рівень перехрещення кривих попиту і пропозиції (т. *A*) і визначає рівень ринкової ціни (ціни рівноваги). Це дійсно рівноважна ціна, бо будь-яка інша «точка» означає диспропорцію між платоспроможним попитом і відповідною йому товарною масою.

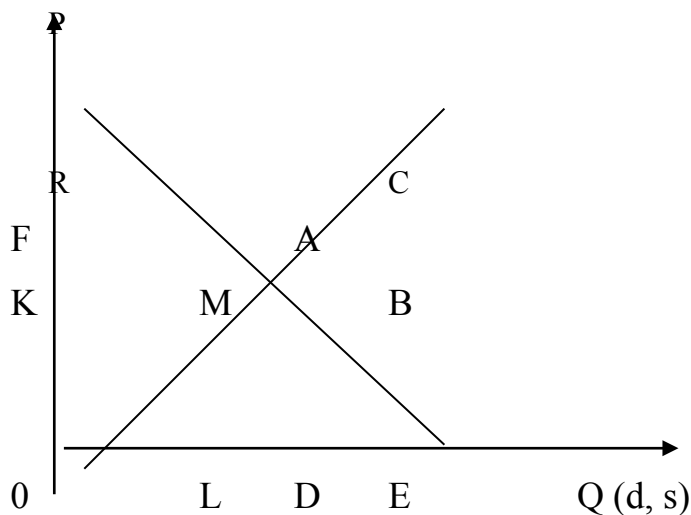

Рис. 5. Рівновага попиту і пропозиції

Припустимо, що ціна відхилилася на користь попиту (т. *B*). За цією ціною число покупців зростає за рахунок тих осіб, яким була недоступна ціна на рівні т. *A*. Отже, зростає й величина попиту (до *OD* додається *DE*). Але зниження рівноважної ціни (з *OF* до *OK*) зменшить число продавців за рахунок тих, кому ця ціна недоступна, так як не виправдовує навіть витрати. У результаті, величині попиту, що зросла (*OE*), буде протистояти менша товарна маса (*OL*). Виникає явище товарного дефіциту (на нашому графіку він представлений відтинком *LE*). Із цього слідує, що коли хочуть догодити споживачам і штучно, – саме штучно, бо ринок є не упередженим, – встановлюють нижчу ціну, наслідком такої «доброчинності» може бути тільки дефіцит, розорення виробників, «чорний ринок» (бо на меншу величину пропозиції низька ціна запрошує більшу кількість покупців).

Надлишковий попит – дефіцит – підкаже конкуруючим один з одним покупцям, що їм варто запропонувати вищу ціну, якщо вони не хочуть залишитися без продукту. Зростаюча ціна буде: по-перше, спонукати фірми до

перерозподілу ресурсів на користь виробництва даного товару і, по-друге, витіснити деяких споживачів з ринку. Ці акти ринкового пристосування ілюструються на рис. 4 стрілками, які направлені вгору по криві пропозиції і вгору по кривій попиту.

Якщо ціна відхилиться на користь продавців (т. С), то у цьому випадку число продавців зросте за рахунок тих, хто має більші витрати. Отже, зросте і величина пропозиції (до *OD* додається *DE*). Але тепер підвищення ринкової ціни (з *OF* до *OR*) зменшить число покупців (з *OD* до *OL*) за рахунок тих, кому ця ціна виявиться недоступною. У результаті величині пропозиції, що зросла (*OE*), буде протистояти менше число платоспроможних покупців (*OL*). Виникає відносне перевиробництво: товари є, але за недоступною основній масі покупців ціні. Програють, до речі, і виробники, бо при всьому бажанні покупці не здатні купити більше, ніж *OL*.

Надлишкова пропозиція, яка виникає за цінами вище, ніж ціна рівноваги, буде спонукати конкуруючих один з одним продавців знижувати ціни, щоб звільнитися від зайвих запасів. Ціни, які зменшуються, будуть: по-перше, підказувати фірмам, що необхідно скорочувати ресурси, які витрачаються на виробництво даної продукції, і по-друге, привернуть на ринок додаткових покупців. Ці акти ринкового пристосування зображені стрілками, які спрямовані вниз по кривій пропозиції і вниз по кривій попиту на рис. 4.

Поверненню ціни до рівноважного рівня можуть перешкоджати монополізм продавця (або покупця), який штучно утримує ціну на свою користь; адміністративне регулювання цін (тут проглядається відповідальність держави за встановлення цін, що призводить, як правило до дефіциту або перевиробництва).

Таким чином, конкурентна боротьба, змінюючи ціни, буде сприяти досягненню ринкової рівноваги.

3. Конкуренція в економіці: сутність, типи, види, способи

Конкуренція в економіці – це суперництво економічних суб'єктів за кращу реалізацію своїх економічних інтересів.

Чисту, або вільну, конкуренцію прийнято називати *досконалою конкуренцією*, а три інших типи (монополістична конкуренція, олігополія, монополія) – об'єднувати назвою *недосконала конкуренція*.

Ринкова структура характеризується *досконалою (або вільною) конкуренцією*, якщо жоден з продавців чи покупців не здатний суттєво вплинути на ціну товару на ринку. Ознаки досконалої конкуренції:

- Велика кількість фірм, які виготовляють однорідну продукцію, що виключає можливість для кожного впливати на ціни та вступати у зговір.
- Товар з точки зору покупця абсолютно однорідний, стандартизований; усі покупці однакові з точки зору продавців.
- Відсутність бар'єрів для входу і виходу з ринку; вільний перелив капіталів з галузі у галузь.
- Рівний доступ до всіх видів інформації: для споживачів – про характеристики продукту і ціни на товари; для виробників – про можливі технології та ціни на фактори виробництва.

Наприклад, ринок сільськогосподарської продукції, ринок цінних паперів.

Монополістична конкуренція – це така ринкова ситуація, коли багаточисленні продавці продають схожі товари, намагаючись надати їм реальні або удавані унікальні якості. Наприклад, парфуми, косметика, миючі засоби, роздрібна торгівля, преса тощо.

Характеристики монополістичної конкуренції:

- Відносно велика чисельність невеликих виробників;
- Продаж схожої, але не ідентичної продукції. Спостерігається диференціація продукту;
- Наявність у окремого виробника дуже обмеженого контролю над ринковою ціною. Це пов'язано, по-перше, з тим, що виробників досить багато, отже доля запропонованого товару, що припадає на одного, – відносно невелика. По-друге, попит на таку продукцію характеризується достатньо високою ступінню еластичності: покупці чутливо реагують на зміну ціни, і у випадку її підвищення можуть віддати перевагу схожій продукції в інших продавців.
- Різні угоди між конкурентами щодо обмеження конкуренції, наприклад, проведення узгодженої цінової політики, є практично мало здійсненими.
- Зберігаються можливості відносно легкого вступу у галузь нових виробників: масштаби стартового капіталу, рівень технологічної складності не є бар'єрами для проникнення в галузь нових конкурентів.

Олігополія – це панування на ринку кількох фірм, які виробляють ідентичні або схожі товари. Характерні риси олігополії:

- Невелика чисельність конкурентів. Кожен з них має досить велику долю ринку якогось товару або послуги;
- Виробництво як стандартизованої (сталь, алюміній, чавун), так і диференційованої продукції (автомобілі, побутова техніка, цигарки тощо);
- Складність входження у галузь нових підприємств. Проблеми пов'язані з формуванням великого стартового грошового капіталу, технологією, доступністю до важливих сировинних ресурсів, великі можливості «ветеранів» різними способами перешкоджати появі у галузі «новачків» тощо;
- Наявність стимулів до злиття, зговорів, що спрямовані на зниження або усунення конкуренції. Злиття конкурентів дозволяє отримати більшу долю на ринку. Зговір – ціновий, щодо місць збуту, обсягів продажу – можливі тут тому, що кількість конкурентів обмежена, що створює сприятливе підґрунтя для подібних намагань.

Повною протилежністю досконалої конкуренції виступає *монополія*. Фірму прийнято вважати чистим монополістом, якщо вона виступає єдиним виробником даного товару. Її продукція не має близьких замінників, а доступ нових виробників у дану галузь майже неможливий. Характерні риси монополії:

- Єдиний продавець. В умовах чистої монополії одна фірма виготовляє товар або надає послугу.
- Відсутність товарів-субститутів. Фірма виготовляє настільки унікальний продукт, що він не має близьких замінників. Це означає, що у покупця

немає альтернативного вибору, а у виробника немає потреби рекламувати свій товар.

- Встановлення ціни. Якщо в умовах досконалої конкуренції фірма приймає ціну, то чистий монополіст створює ціну, тобто диктує її. При цьому ускладнюється задача – необхідно вирішити не тільки яку кількість продукції виготовляти, а і одночасно вибрати ціну. Фірма-монополіст підвищує або знижує ціни, міняючи обсяг виготовленого продукту.

- Бар'єри для входження в ринок. Вступ у галузь для нових виробників заблоковано юридично, економічно або технологічно.

Фірма є монополістом, якщо вона – єдиний постачальник продукту, який не має близьких товарів-замінників. Найпростіший спосіб виникнення монополії – концентрація в руках єдиної фірми такого ресурсу, яким не володіють інші фірми. Зустрічаються монополії, створені урядом, з наданням приватній особі або фірмі виключних прав на продаж товару чи послуги.

4. Підприємство як суб'єкт господарювання. Прибуток та витрати

Підприємство – це відособлена економічна структура, яка займається виробництвом і реалізацією певних товарів та послуг. Підприємство може бути створене як приватними підприємцями, так і державою. Приватні підприємці створюють підприємства, як правило, з метою отримання грошових доходів у формі прибутку. Держава, створюючи підприємства, переслідує різноманітні цілі: це може бути намагання підвищити рівень національної безпеки або вирішити якій екологічні проблеми, необхідність створення нових робочих місць у працenaдлишкових регіонах, потреба організувати виробництво деяких товарів і послуг, які не є достатньо вигідними для бізнесу тощо.

Основними ознаками підприємства є: виробничо-технічна єдність; економічна єдність; організаційна єдність.

Виробничо-технічна єдність підприємства визначається спільністю призначення продукції (послуг) або спільністю процесів її виробництва. Вона визначає єдину систему технічної документації, загальну технічну політику окремих ланок підприємства тощо.

Економічна єдність підприємства проявляється в єдності плану, обліку, спільності матеріальних, технічних і фінансових ресурсів, економічних результатів роботи та єдиної системи стимулювання.

Організаційна єдність підприємства передбачає наявність єдиного колективу, єдиної адміністрації і управління виробництвом, загальної системи їх обслуговування, що визначає спільну відповідальність за здійснювану діяльність.

Витрати виробництва – вартісна оцінка затрат економічних ресурсів, здійснених підприємцями задля виробництва продукції.

Дійсні витрати поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні (явні, або експліцитні) витрати – витрати на оплату економічних ресурсів, постачальники яких не є власниками фірми (грошові витрати на придбання сировини, палива, обладнання, трудових і транспортних послуг тощо).

Внутрішні (неявні, або імпліцитні) витрати – витрати фірми на використання власних (неоплачуваних) ресурсів. Неявні витрати включають

недоотримані підприємцем доходи при найвигіднішому альтернативному застосуванні власних ресурсів. Сучасна економічна наука зараховує до внутрішніх витрат *нормальний прибуток* – мінімальну плату, необхідну для продовження діяльності підприємця в певній галузі, у певному бізнесі.

Виокремлення явних та неявних витрат відображає два підходи до розуміння природи витрат фірми.

1. Бухгалтерський підхід передбачає врахування зовнішніх (явних) витрат, які оплачуються безпосередньо після отримання рахунка чи накладної. Ці витрати відображаються у бухгалтерському балансі фірми і є бухгалтерськими витратами.

2. Економічний підхід до витрат виробництва передбачає врахування не тільки зовнішніх, а й внутрішніх витрат, пов'язаних з можливістю альтернативного використання ресурсів.

Таким чином, економічні витрати відрізняються від бухгалтерських на величину альтернативної вартості власних ресурсів. Альтернативна вартість (вартість втрачених можливостей, втрачена вигода) – вартість найкращої (найвище оплачуваної) альтернативної можливості виробництва чи поведінки фірми при порівняльному ступені ризику.

Отже, економічні (вмінені) витрати – це витрати, які належить здійснити підприємцю, щоб відволікти ресурси від їхнього альтернативного використання. Це дійсні витрати на виробництво товару, які відображають вартість ресурсів при найкращому з можливих варіантів їхнього застосування.

Залежно від терміну, впродовж якого можлива зміна економічних ресурсів, залучених фірмою до виробництва певного виду продукції, розрізняють:

- витрати фірми в довгостроковому періоді (часовому інтервалі, достатньому для зміни всіх зайнятих ресурсів);
- витрати фірми в короткостроковому періоді (часовому інтервалі, протягом якого хоча б один вид ресурсів залишається незмінним).

Витрати фірми в короткостроковому періоді поділяються на постійні, змінні, сукупні, середні та граничні.

У деяких випадках фірми несуть незворотні витрати, які не можуть бути відшкодовані і характеризують:

- втрачені можливості, пов'язані з помилковими управлінськими рішеннями (збитки, які відшкодовуються за рахунок прибутку);
- втрати, які здійснюються раз і назавжди й не компенсуються у разі припинення діяльності фірми (витрати на рекламу та ін.).

Прибуток – виражений у грошовій формі дохід підприємця на вкладений капітал, різниця між загальною виручкою від реалізації (валовим доходом) і сукупними витратами фірми.

Бухгалтерський прибуток визначається як різниця між валовим доходом (виручкою від реалізації продукції) та бухгалтерськими (зовнішніми) витратами виробництва.

Економічний прибуток визначається як різниця між валовим доходом та економічними (зовнішніми і внутрішніми, з урахуванням нормального прибутку) витратами виробництва.

Нормальний прибуток— звичайний для галузі дохід від економічних ресурсів; мінімальний дохід, який стимулює підприємця продовжувати справу, залишаючись у певній сфері бізнесу. Оскільки нормальний прибуток є винагородою за виконання підприємницьких функцій, він входить до складу внутрішніх витрат фірми.

Кінцевий фінансовий результат, який найбільше цікавить підприємця називається чистим прибутком. Чистий прибуток — прибуток, який залишається у розпорядженні підприємця після розрахунків з бюджетом за податковими та обов'язковими платіжними зобов'язаннями.

Засобами вимірювання прибутку є його маса (абсолютна грошова величина) та норма (якісний відсотковий показник). *Маса прибутку* — це абсолютний обсяг прибутку в грошовому вираженні. *Норма прибутку* характеризує ступінь прибутковості капіталу і визначається як відсоткове відношення маси прибутку до всього авансованого капіталу.

5. Вимір обсягів національного виробництва: ВВП, ВВП та способи їх розрахунку

ВВП (валовий національний продукт) – ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених в економіці за визначений період часу (звичайно за рік). ВВП вимірює вартість продукції, виробленої факторами виробництва, що знаходяться у власності громадян даної країни (резидентів), у тому числі і на території інших країн.

ВВП (валовий внутрішній продукт) – вимірює вартість кінцевої продукції, виробленої на території даної країни за визначений період незалежно від того, знаходяться фактори виробництва у власності резидентів даної країни чи належать іноземцям (нерезидентам).

Кінцевими товарами і послугами є ті з них, які купуються протягом року для кінцевого споживання і не використовуються з метою проміжного споживання (тобто у виробництві інших товарів і послуг).

Існують три способи вимірювання ВВП (ВВП):

- за витратами (метод споживання);
- за доданою вартістю (виробничий метод);
- за доходами (розподільчий метод).

При розрахунку ВВП за витратами підсумовуються витрати всіх економічних агентів, що використовують ВВП, домашніх господарств, фірм, держави і іноземців (витрати на експорт). Фактично мова йде про сукупний попит на вироблений ВВП. Сумарні витрати можна розкласти на декілька компонентів:

$$\mathbf{ВВП = C + I + G + Xn};$$

де *C* – власні споживчі витрати, що включають витрати домашніх господарств на товари тривалого користування і поточного споживання, на послуги, але не включають витрати на купівлю житла; *I* – валові інвестиції, що включають виробничі капіталовкладення або інвестиції до основних виробничих фондів (затрати фірм на придбання нових виробничих підприємств і устаткування); інвестиції у житлове будівництво; інвестиції у запаси (зростання запасів враховується із знаком «+», зменшення – із знаком «-»). Валові інвестиції можна також представити як суму чистих інвестицій і амортизації. Чисті інвестиції збільшують запас капіталу в економіці; *G* – державні закупки товарів і послуг, наприклад, на будівництво і утримування шкіл, доріг, утримування армії і державного апарату.

При підрахунку ВВП необхідно враховувати всі витрати, пов'язані з купівлею кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні, у тому числі і витрат іноземців, тобто вартість експорту країни. Одночасно необхідно виключити із покупок економічних агентів країни ті товари і послуги, які були вироблені за кордоном, тобто вартість імпорту.

До ВВП не включаються витрати на придбання товарів, вироблених у попередні роки (наприклад, купівля будинку, побудованого 5 років тому), а також витрати на купівлю проміжних продуктів, що дозволяє уникнути подвійного рахунку.

Серед компонентів ВВП самими великими звичайно бувають споживні витрати (С), а самими мінливими – інвестиційні витрати (І).

При підрахунку ВВП виробничим методом підсумовується вартість, додана на кожній стадії виробництва кінцевого продукту. *Додана вартість* – це різниця між вартістю продукції, виробленою фірмою, і сумою, виплаченої іншим фірмам за придбану сировину, матеріали тощо (тобто за проміжну продукцію). Величина ВВП у цьому випадку представляє собою суму доданої вартості всіх фірм, що виробляють продукцію. Цей метод дозволяє врахувати вклад різних фірм і галузей у створенні ВВП. Виключення проміжної продукції дозволяє вирішити проблему подвійного рахунку.

Для економіки у цілому сума всієї доданої вартості повинна бути рівною вартості кінцевих товарів і послуг.

При розрахунку ВВП за доходами підсумуються всі види факторних доходів (заробітна плата, рента, проценти і т.д.), а також два компоненти, що не є доходами: амортизаційні відрахування і чисті непрямі податки на бізнес, тобто податки мінус субсидії. Як і при інших способах підрахунку, існує зв'язок між показниками ВВП і ВНП:

$$\text{ВНП} = \text{ВВП} + \text{чисті факторні доходи із-за кордону.}$$

Чисті факторні доходи із-за кордону дорівнюють різниці між доходами, одержаними громадянами країни за кордоном, і доходами іноземців, одержаними на території країни.

У складі ВВП звичайно виділяють такі види факторних доходів (критерієм служить спосіб одержання доходу):

- компенсація за працю працюючим по найму (заробітна плата, премії та ін.);
- доходи власників (доходи некорпоративних підприємств, малих крамниць, ферм, товариств і т.д.);
- рентні доходи, включаючи умовно нараховану орендну плату власників нерухомості, яку вони «платять» самі собі;
- прибуток корпорацій (що залишається після оплати праці і процентів за кредит); у ній виділяють дивіденди, що виплачуються акціонерам, нерозподілений прибуток як джерело розширення капіталу фірми, податки на прибуток корпорацій, що надходять державі;
- чистий процент (як різниця між процентними платежами фірм іншим секторам економіки і процентними платежами, одержаними фірмами від інших

секторів – домашніх господарств, держави), виключаючи виплати процентів по державному боргу.

6. Економічне зростання: сутність, типи, фактори

Економічне зростання – це зростання економічної могутності країни, збільшення обсягів суспільного виробництва і розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення в товарах і послугах.

Розрізняють такі типи економічного зростання:

- екстенсивний – за рахунок збільшення кількості залучених у процес виробництва ресурсів;
- інтенсивний – за рахунок зростання їх віддачі або ефективності використання;
- змішаний (реальний).

Економічне зростання вимірюється річними *темпами зростання*. Темпи економічного зростання - це виражене у відсотках відношення обсягу реального ВВП на кінець певного періоду часу до його значення на початок цього ж періоду часу.

Основні фактори економічного зростання:

- кількість і якість природних ресурсів;
- кількість і якість трудових ресурсів;
- рівень технології та організації виробництва;
- обсяг основного капіталу у виробництві;
- структура економіки (розподіл виробничих ресурсів між галузями);
- сукупний попит;
- тип суспільно-економічної системи;
- соціально-політичні фактори.

7. Економічний цикл: сутність, фази, види, причини

Економічний цикл (цикл ділової активності, кон'юнктурний цикл) – це сукупність певних станів національної економіки – розширення і скорочення обсягів виробництва, які регулярно повторюються.

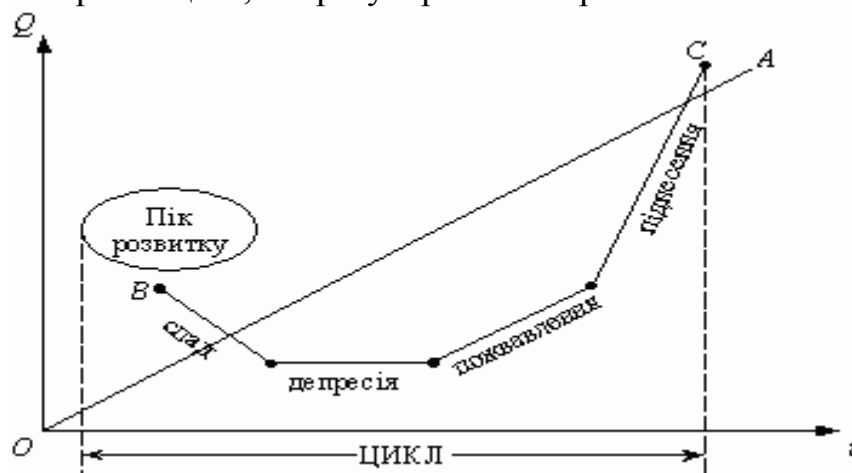

Рис 6. Економічний цикл

Фази (стадії) економічного циклу:

1. *Спад (рецесія)*: скорочуються обсяги виробництва, збільшується безробіття, що безпосередньо пов'язано зі скороченням виробництва на підприємствах. Зменшується завантаження виробничих потужностей. Якщо спад носить тривалий характер, ціни зазвичай починають проявляти тенденцію до зниження. Зниження цін пов'язане з кризою збуту - товари не знаходять своєї реалізації в колишніх обсягах. Один із способів активізації збуту - перехід до зниження цін.

2. *Депресія (дно)*: економіка досягає критичних точок в області обсягів виробництва, зайнятості, заробітної плати. У цей період обсяги виробництва досягають найменшого рівня, спостерігається високий ступінь незавантаженості виробничих потужностей, найбільших масштабів досягає безробіття, кількість банкрутств. Скорочення попиту на робочу силу призводить до зменшення ставок заробітної плати, триває зниження загального рівня цін.

3. *Пожвавлення*: економіка починає поступово «видужувати». Зростають обсяги виробництва, в кінці стадії пожвавлення вони досягають передкризового рівня. Підвищується підприємницька активність. Починають зростати доходи підприємств і домогосподарств, збільшується попит на споживчі товари і ресурси. Розширення випуску продукції забезпечує створення нових робочих місць, що призводить до скорочення безробіття. Криза збуту минула, спостерігається деяке підвищення цін на товари.

4. *Підйом*: період пожвавлення завершується досягненням передкризового рівня обсягу національного виробництва. Перевищення його означає входження економіки в нову стадію економічного циклу - підйом. Тут економіка демонструє подальше розширення виробництва, збільшення завантаження потужностей, скорочення розмірів безробіття, наближення до повної зайнятості, збільшення доходів. Інвестиції та споживчі витрати безперервно розширюються: зростає попит на товари і послуги. Але у силу того, що економіка працює на повну потужність, а сукупний попит продовжує зростати, набирає силу тенденція зростання цін. Починають формуватися передумови для входження економіки у новий цикл.

Тривалість економічних циклів. Залежно від часових рамок виділяють такі типи економічних циклів:

1. Однорічні, обумовлені сезонними коливаннями;
2. Короткострокові (3-4 роки) цикли Джозефа Кітчина (пов'язані зі сферою грошового обігу);
3. Середньострокові (7-11 років) цикли Клементя Жюгляра (пов'язані з оновленням основного капіталу);
4. Середні (будівельні) цикли Саймона Кузнеця (15-20 років);
5. Довгі хвилі Кондратьєва (45-60 років): пов'язані з відкриттями, важливими технічними нововведеннями та їх розповсюдженням.

Причини економічних циклів Розмежовують причини коливань на зовнішні і внутрішні. Зовнішні – це чинники, які перебувають поза межами економічної системи (зміни чисельності населення; політичні, військові та інші надзвичайні події; поява винаходів революційного характеру). Внутрішні – мають місце всередині самої економічної системи (нестабільність

інвестиційних витрат; нестабільність споживчих витрат; державне регулювання економіки).

8. Інфляція та безробіття як прояви макроекономічної нестабільності

Інфляція є результатом порушення економічної рівноваги, яка зумовлена комплексом внутрішніх і зовнішніх причин.

Інфляція - це знецінення грошей, спричинене диспропорціями в суспільному виробництві й порушенням законів грошового обігу, яке виявляється у стійкому зростанні цін на товари і послуги.

Рис 7. Причини інфляції

Рис. 8. Типи інфляції

Вимір інфляції. Інфляція відображає підвищення середнього рівня цін в економіці. Середній рівень цін – це середньозважена ціна різних товарів і послуг в економіці. Рух середнього рівня цін в економіці вимірюється за допомогою індексу цін.

Індекс цін виражає узятє в процентах відношення вартості певного набору товарів і послуг в поточному періоду до його вартості в базовому періоді.

Цей фіксований набір товарів і послуг може називатися *ринковим кошиком*.

$$\text{Індекс цін в 2020} = \frac{\text{вартість ринкового кошика 2020}}{\text{вартість ринкового кошика 2019}} * 100\%$$

Безробіття – найбільш гостра проблема як ринкової економіки в цілому так і перехідного періоду зокрема.

В економічній науці виділяють *три основні концепції*, які пояснюють безробіття: *класичну, кейнсіанську, монетаристську*. На думку класиків, причиною безробіття є надзвичайно висока заробітна плата, яка породжує надлишок пропозиції праці. Якщо існує такий надлишок, то зниження заробітної плати завдяки ринковій координації повинно його зменшити і водночас підняти попит на працю. Коли ж заробітна плата в цій ситуації не знижується (як правило через перешкоду самих робітників та профспілок), то це означає добровільну згоду населення на існування певної кількості безробітних. Кейнсіанська теорія зайнятості, відкинувши положення класиків про здатність ринку забезпечити повну зайнятість, дійшла висновку про неефективність політики невтручання держави. Причиною безробіття кейнсіанці вважали низький попит на споживчі товари, що негативно впливає на виробництво і зайнятість. Ідеї монетаристської школи зайнятості, які обстоюють регулюючий ринковий потенціал, схожі з ідеями класиків. За монетаристами, держава своєю активною економічною політикою обмежує можливості ринкових сил і ринок праці втрачає притаманну йому гнучкість, стає деформованим через надмірне втручання держави і профспілок. Занадто жорстка заробітна плата створює проблеми в області зайнятості. Вихід з кризового стану на ринку праці перші вбачають в обмеженні заробітної плати, другі – у збільшенні сукупного попиту, треті – у підвищенні гнучкості ринку праці.

Причини безробіття пов'язують з його формами, які об'єднують у дві групи – природне безробіття і вимушене. До природного відносять ті форми, які не ліквідуються і супроводжують довготривалий рівноважний стан ринку робочої сили, до вимушеного – форми, які існують поза природнім і підвищують загальний рівень безробіття.

Таблиця 2

Форми безробіття та причини, що їх викликають

Вимушене безробіття		Природне безробіття	
Форми	Причини	Форми	Причини
Технологічне безробіття	Невідповідність попиту на робочу силу і її пропозицією за професійно-кваліфікаційним складом у результаті змін у техніці і технології, які викликані НТП	Фрикційне безробіття	Породжене постійним рухом населення з одного регіону в інший, зміною місця роботи, професії, етапів життя (навчання, народження і догляд за дитиною для жінки, вихід на пенсію, служба в армії)

Структурне безробіття	Під впливом НТП відбуваються масштабні структурні перетворення в економіці, змінюється взаємозв'язок між галузями: в одних зростає інвестиційний попит, випуск товарів і зайнятість, в інших згортається виробництво і скорочуються робочі місця	Інституційне безробіття	Породжене правовими нормами, будовою ринку робочої сили, факторами, що впливають на її попит і пропозицію (надмірні соціальні виплати викликають зниження пропозиції праці, довший пошук нового робочого місця; неповна інформація про вакантні робочі місця; недосконалість податкової системи тощо)
Регіональне безробіття	Формується під впливом поєднання історичних, демографічних, соціально-психологічних факторів		
Циклічне безробіття	Викликане спадом виробництва під час промислової кризи і депресії, тобто пов'язане з циклом ділової кон'юнктури		
Приховане безробіття	Викликане глибокими деформаціями ринкових механізмів: на підприємствах і в організаціях або утримуються зайві робітники, які не беруть участі у виробництві матеріальних благ, або працюють неповний робочий день/тиждень і не обраховуються статистично	Добровільне безробіття	Викликане небажанням або неможливістю працювати (звільнення за власним бажанням, певні психологічні переконання, хвороба, вірування тощо)

Безробіття негативно впливає на кожного члена суспільства, оскільки тягне за собою ряд морально-психологічних проблем. А саме: людина знижує свій кваліфікаційний рівень, відчуває себе зайвою для суспільства, втрачає самоповагу; статус безробітного провокує бездіяльність, почуття самотності і непотрібності, підриває психічне здоров'я нації, моральні основи як особистості, так і суспільства в цілому; є джерелом росту злочинності, призводить до розпаду сім'ї, загрожує соціальною деградацією і бідністю та суспільно-політичними потрясіннями в цілому.

Економічному розвитку суспільства безробіття наносить збитки, які виражаються у недовикористанні виробничих можливостей, оскільки незайнята робоча сила не бере участі у зростанні національного багатства, втрачається кваліфікація вивільненими працівниками, що зумовлює падіння продуктивності праці. Навіть включившись у виробничий процес робітник тільки через півроку може вийти на нормальний рівень продуктивності праці. Весь цей час робітник не додає в результатах своєї праці у порівнянні з постійними працівниками цієї ж кваліфікації за рівних умов праці.

Надмірна пропозиція робочої сили зменшує ціну праці, що погіршує рівень життя тих, хто працює. З районів з високим рівнем безробіття відбувається

переміщення капіталів до економічно стабільних, що погіршує економічну кон'юнктуру і дестабілізує територіальний розвиток.

Взаємозв'язок безробіття і обсягу ВВП досліджував американський економіст Артур Оукен. Відповідно до виведеного ним закону в економічній системі встановлюється така взаємозалежність:

$$Y - Y^* / Y^* = -\beta (u - u^*),$$

де Y – фактичний обсяг виробництва; Y^* – потенційний ВВП; U – фактичний рівень безробіття; U^* – природний рівень безробіття; β – емпіричний коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття.

Якщо фактичний рівень безробіття вище природного на 1 %, то фактичний обсяг виробництва буде нижче потенційного на β %. Коефіцієнт β встановлюється емпіричним шляхом і в різних країнах він різний, але його значення зазвичай попадають в інтервал від 2 до 3, що свідчить про значні втрати ВВП. Таким чином, у результаті відставання реального обсягу ВВП від потенційного рівня скорочуються можливості підвищення загального рівня добробуту населення країни.

Безробіття завдає збитків суспільству та створює економічну нестабільність скороченням купівельного попиту населення, зниженням рівня заощаджень, зниженням інвестиційного попиту, спадом виробництва, скороченням пропозиції, зниженням податкових надходжень у державний бюджет.

Разом з негативними наслідками проявляється і соціально-економічна ефективність безробіття: по-перше, воно представляє собою резерв робочої сили, яка може бути використана при структурних зрушеннях, розширенні виробництва; по-друге, безробіття дисциплінує робітників, стимулює якісну працю, стримує вимоги профспілок щодо підвищення заробітної плати.

9. Економічна політика держави: фіскальні (податково-бюджетні), монетарні (грошово-кредитні) інструменти регулювання економіки

Фіскальна політика розповсюджує свою дію на основі елементи державної казни (фіску). Вона безпосередньо пов'язана з податками, державним бюджетом, державними грошовими доходами і видатками. Фіскальна політика виступає стрижневою частиною державної економічної політики.

Податки – це обов'язкові платежі домогосподарств і підприємств до бюджету держави. Ці платежі носять законний характер, тобто стягуються на основі діючих у країні правових норм.

Платники податків – ті, хто за законом зобов'язані сплачувати податки і в обмін за ці платежі безпосередньо нічого від держави не отримують. Тому податки є законним примусовим вилученнями державою частини доходів домогосподарств і підприємств.

Залежно від того, ким вводиться податок і в розпорядження кого він надходить, розрізняють: а) загальнодержавні податки – встановлюються парламентом і збираються на всій території країни (ПДВ, акцизи, мито); б) місцеві податки – встановлюються законами країни, вводяться в дію місцевими органами влади на визначених територіях.

Залежно від співвідношення, що встановлюється між ставкою податку і доходом, оподаткування поділяють на пропорційне, прогресивне, регресивне.

Податки бувають: *прямі* – це такі податки, об'єктом яких є дохід або майно платника; *непрямі* – податки, об'єктом яких є обіг і споживання певних товарів і послуг. Вони включаються в ціну реалізації товарів і послуг та сплачуються споживачами (ПДВ, мито, акцизи).

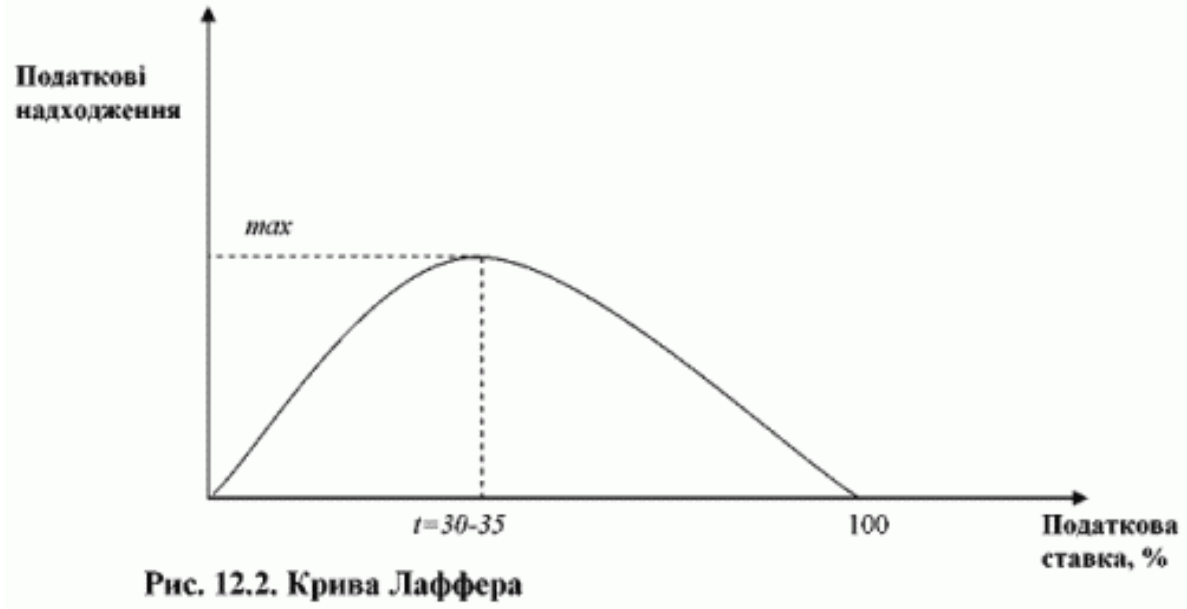

Рис. 9. Залежність між значеннями податкових ставок і обсягом надходжень держави

Функції фіскальної системи:

1. Формування бюджетів для закупівлі низки товарів і послуг
2. Регулювання виробництва та інвестиційної діяльності підприємств
3. Регулювання інфляції
4. Перерозподіл доходів

Грошово-кредитна (монетарна) політика – це сукупність методів та інструментів у сфері грошового обігу і кредитних відносин, що використовує держава для регулювання грошово-кредитних відносин. Це комплекс заходів у грошово-кредитній сфері, спрямованих на забезпечення економіки стабільною національною грошовою одиницею (валютою), на контроль (стримування) за інфляцією, стимулювання економічного зростання, забезпечення високого рівня зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

Суб'єктами проведення грошово-кредитної політики з боку держави виступають Центральний (Національний) банк країни, Міністерство фінансів, державна скарбниця, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, установи зі страхування депозитів та ін.

Центральний (національний) банк – це основний (центральний) суб'єкт здійснення державної грошово-кредитної політики. Він очолює банківську систему, регулює грошово-кредитну систему країни, володіє монопольним правом на грошову емісію, здійснює грошово-кредитну політику в інтересах національної економіки.

Типи грошово-кредитної політики:

- Політика «дорогих грошей» (рестриктивна) реалізується шляхом зменшення грошової пропозиції для того, щоб стримувати сукупний попит у випадку загрози інфляційного зростання економіки.
- Політика «дешевих грошей» (експансіоністська) здійснюється шляхом збільшення грошової пропозиції для того, щоб стимулювати сукупний попит, а отже, і виробництво у випадку економічної стагнації та спаду виробництва, тобто за умов неповної зайнятості.

Основні функції НБУ:

- розробка і впровадження разом з урядом ефективної грошово-кредитної політики;
- здійснення грошової емісії та контролю за грошовим обігом;
- здійснення міжбанківських розрахунків;
- кредитування КБ та уряду;
- регулювання, нагляд та контроль за діяльністю КБ та інших кредитних організацій;
- захист інтересів вкладників та кредиторів;
- здійснення валютного регулювання і забезпечення конвертованості національної валюти;
- зберігання та регулювання золотовалютних резервів;
- управління державним боргом.

Інструменти кредитно-грошового регулювання: зміна облікової ставки, зміна резервної норми, проведення операцій на відкритому ринку.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Функції комерційних банків.
2. Державний бюджет: доходи та видатки.
3. Міжнародні економічні зв'язки.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 2: [2], [6], [16], [29], [31], [80], [87], [88], [104], [105], [113].

Тема 3. Теорії інновацій та інноваційного розвитку*

1. Формування теорій інноваційного розвитку (Адам Сміт)

Учені, які проводили дослідження у сфері економічного зростання, виділяли, що впродовж всього розвитку людства рушійною силою його розвитку були інновації. Формування теорій інноваційного розвитку розпочалося у другій половині XIX – першій половині XX ст., хоча ще у XVIII ст. шотландський економіст, основоположник класичної школи політекономії Адам Сміт (1723–1790) у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) стверджував, що організаційним механізмом економіки служить не лише ринкова система (співвідношення попиту і пропозиції), а й конкуренція, яка змушує не просто задовольняти зростаючі потреби за допомогою зниження цін і поліпшення якості, а й робити це найбільш ефективним способом за допомогою

переходу на нові технології, тобто за допомогою інновацій. Сміт вказував на роль технологічних інновацій у забезпеченні зростання економічної продуктивності та зазначав, що велика частина технологічних новацій належала робітникам, які намагалися вдосконалити умови праці з метою одержання вищої зарплатні.

Цей постулат із часом набув важливого значення, оскільки сьогодні на світових ринках компанії використовують саме інновації як дієвий чинник у боротьбі за споживача.

2. Марксистська теорія надлишкової додаткової вартості як стимулу інновацій

Піднесення і спади в економічному розвитку К. Маркс (1818–1883) – німецький філософ, економіст, соціолог пояснював матеріальними факторами. Доводив, що матеріальною основою циклічного руху економіки є середній термін життя основного капіталу, вкладеного в засоби виробництва, (на той час 10–13 років). На економічні процеси суттєво впливають технічні відкриття. Засоби праці постійно удосконалюються, тому кожен новий середньостроковий цикл – це новий рівень науково-технічного прогресу і розвитку продуктивних сил. Розрізняв екстенсивний (обсяги виробництва збільшуються на основі старої техніки) та інтенсивний (масово впроваджуються нові види техніки) технічний прогрес. В обох випадках відбуваються структурні та галузеві зрушення в економіці, але різною мірою. За інтенсивного прогресу продуктивність праці підвищується суттєво, збільшуючи при цьому і сукупну віддачу від капіталовкладень.

Упродовж середніх циклів у виробництво масово впроваджується нове обладнання, призначене для випуску нових видів продукції. Це є основою технічної революції, яка переходить з одного сектора економіки в інші, охоплюючи всі сфери суспільного виробництва і змінюючи основи технічного способу виробництва. Внаслідок технічної революції утворюються нові галузі економіки, підвищуються темпи накопичення капіталу і приріст виробництва. Однак, коли вже створені нові сектори економіки, то технічні нововведення в них стають ординарними. Це призводить до сповільнення темпів виробництва, що вимагає нових перетворень у технічному способі виробництва.

Стосовно *інновацій*, К. Маркс схилився до думки щодо їх зовнішньої (екзогенної) природи. Він вважав, що винаходи є результатом наукової праці винахідників, які займаються нею, переслідуючи власні інтереси. Водночас він вказував на прямий зв'язок між запровадженням винаходів із нормою прибутку, тобто наголошував на внутрішніх мотивах, якими керуються власники капіталу, приймаючи рішення про введення нових зразків техніки чи нехтування ними

3. Теорія інновацій Йозефа Шумпетера

Йозеф Алоїз Шумпетер (1883–1950) – австрійський економіст, професор Гарвардського університету. Методологія Шумпетера та ті категорії, якими він оперував при економічному аналізі – «інновації», «нововведення», «підприємництво» – суттєво відрізнялися від концептуальних положень неокласиків.

Рушійною силою розвитку в теорії Шумпетера є особливий економічний суб'єкт – підприємець, який за виконуваними функціями відрізняється від капіталіста і працівника. Вперше в економічній науці вчений розмежовує поняття «капіталіст» і «підприємець». «Право власності на промислове підприємство або взагалі на будь-яке «майно» не є для нас суттєвою ознакою підприємця», – писав Шумпетер. Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку» назвав підприємця основним рушієм розвитку капіталістичної системи, людиною ініціативи, а підприємництво – процесом «творчого руйнування» (creative destruction): «процес «творчого руйнування» є самою суттю капіталізму, в його рамках доводиться існувати кожному капіталістичному концерну».

Підприємець за Й. Шумпетером – це господарюючий суб'єкт, функцією якого є здійснення нових комбінацій, впровадження різних нововведень у виробництво. При цьому під поняттям «здійснення нових комбінацій» він розуміє таке використання виробничих ресурсів, яке забезпечує виробництво нового, раніше невідомого споживачам товару або створення нової якості товару, впровадження нових технологій, освоєння нових ринків збуту і джерел сировини, а також проведення організаційних змін господарських форм. «Виробляти – означає комбінувати наявні в нашій сфері речі і сили... Виробляти... – означає створювати інші комбінації із цих речей і сил». Завдання підприємця полягає в організації ефективного виробництва, вмілому керуванні і наповненні ринку високоякісними товарами і послугами.

Відповідно до концепції creative destruction Шумпетера, підприємець є новатором, який озвучує сміливі, прогресивні ідеї та реалізовує їх у якомусь виді діяльності. Він зламає застарілі стереотипи форм виробництва і торгівлі, посередницької діяльності, організації економічного життя суспільства, змінює норми і правила, які склалися у суспільстві і заважають його рухові до нового.

Підприємець здатний пересилити інерційність економічної системи, він є революціонером, для якого новаторство виступає тим життєвим стрижнем, що виправдовує його існування. Інерційність є властивістю економічної системи, тому деякі господарюючі суб'єкти не схильні до інновацій, у своїх економічних діях вони керуються раціональністю. Намагання адаптуватися до зовнішнього середовища змушує їх відмовлятися від введення новацій, які зазвичай мають затратний характер. Таку поведінку підприємців називають адаптивною. Але зовнішнє середовище змінюється, виникають нові обставини й умови. Це вимагає пристосування підприємців і до цього, у результаті чого суб'єкт господарювання отримує конкурентні переваги. Формування стійкої конкурентної переваги можливе лише при аналізі стратегічних перспектив та реалізації їх у специфічному перспективному типі поведінки.

Шумпетер вважав, що підприємців як особливих людей, схильних до інновацій, небагато, тому що їхній вибір опосередковується певною мотивацією. Він виділяв такі групи мотивів підприємницької діяльності: намагання бути повним господарем власного підприємництва; намагання довести власну спроможність, здатність реалізувати себе як особистість; можливість займатися улюбленою справою і досягати конкретних результатів власними силами; радість творчості, яку дає самостійна ділова активність.

Предметом досліджень Й. Шумпетера був вплив технологічних змін на економічний розвиток. Він зробив спробу з'ясувати рушійні сили економічної динаміки; сформулював припущення, що рушієм економічного розвитку є інноваційна діяльність підприємця. Він є автором теорії інноваційного розвитку, у центрі якого знаходилися інновації. Спочатку термін «інновація» розумівся ученим як економічний засіб, використання якого підприємцем дозволить йому підвищити прибуток. Із часом «інновація» почала розглядатися ним як основний імпульс, який приводить капіталістичний механізм у рух і підтримує на ходу: це нові споживчі блага, нові методи виробництва і транспортування товарів, нові ринки і нові форми економічної організації, що їх створюють капіталістичні підприємства.

При цьому Шумпетер розрізняє «нововведення» і «винахід»: проектування, розробка, виробництво і маркетинг нового продукту не ідентичні винахідницькій діяльності. Така диференціація є важливою, хоча винахідництво і інноваторство часто взаємодіють, процес впровадження виступає каталізатором майбутніх винаходів.

Також Шумпетер розрізняв впровадження, як первинне комерційне використання нового продукту, і розповсюдження інновацій, як майбутнє його тиражування. З огляду на це, підприємницька діяльність, з точки зору Шумпетера, – це унікальна здатність просувати інновації на ринок за допомогою ризикового бізнесу. Підприємницька діяльність є новаторською за своєю суттю, оскільки слугує постійним джерелом конкурентної реструктуризації економіки та економічного зростання.

На думку Й. Шумпетера, ринок є еволюційним процесом неперервних хвиль інновацій. Саме його він пов'язував із процесом творчого руйнування. Успіх ринкової системи господарювання полягає у втіленні змін у технологіях та досягненні динамічного зростання за допомогою таких змін.

Шумпетер з новаторською діяльністю пов'язував циклічність економічного розвитку; вважав, що процес впровадження нововведень характеризується стрибками різної тривалості. Причиною коливань є відкриття підприємцем нових шляхів отримання прибутку за допомогою інновацій. Первинні нововведення тягнуть за собою своєрідний ланцюг зв'язаних новинок, які впроваджуються іншими підприємцями, що зумовлює зростання інвестицій та настання фази довготривалого економічного процвітання.

Шумпетер допускає, що фази підйому можуть бути перерваними спадними фазами коротких циклів, які накладаються на основну модель. Згасання довгих хвиль учений пов'язує з вичерпуваністю потенціалу нововведень, зменшенням прибутків, зростанням числа банкрутств, у результаті чого відбувається остаточне видалення з виробництва застарілих елементів.

У науковій літературі вважається, що Шумпетер не проаналізував умов виникнення інновацій, не пояснив, чому рівномірний і неперервний потік нововведень перетворюється у циклічний процес економічної динаміки, а просто описує перетворення нового знання в інновацію як результат діяльності незначної чисельності виключно обдарованих підприємців, наділених інтелектом і діловою енергією.

Соціально-економічні явища і процеси кінця XIX – початку XX ст. та тогочасні наукові надбання сприяли появі нового теоретичного світогляду, сформованого Йозефом Шумпетером в основі якого фігурував підприємець. Шумпетер розглядає циклічність як важливу закономірність економічного зростання. Зростання обсягів виробництва, продуктивності праці, якості продукції, зниження цін і збільшення реальних доходів населення є результатом довгих хвиль, хоча і на коротких відтинках часу ця тенденція може супроводжуватися спадами, глибина яких може бути пропорційною швидкості поступального процесу. Учений назвав циклічний рух «творчим руйнуванням», у ході якого здійснюється неперервне оновлення виробництва та перехід на вищу стадію суспільного розвитку.

Тому основним пріоритетом економічної політики у розвинених країнах визначено інноваційну політику, створення інститутів стимулювання інновацій та розвиток національної економіки на базі науково-технічного прогресу. Завданням державної політики має стати створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення ними інноваційних процесів.

4. Інновації в рамках теорії економічних циклів («макроекономічна» теорія інновацій)

Відправною точкою сучасної теорії циклів можна вважати формулювання М. Д. Кондратьєвим (1892–1938) теорії довгих хвиль і виявлення емпіричних закономірностей в активності технічних винаходів на різних фазах циклу. Так, в рамках запропонованої теорії М. Д. Кондратьєв пояснив динаміку довгих хвиль економічного розвитку на основі коливань довгострокових капітальних інвестицій, окремо вказуючи на роль технологічних інновацій на різних фазах циклу.

Теоретична модель великого циклу, запропонована Кондратьєвим, зводиться до такого. Підвищувальна хвиля пов'язана з оновленням і розширенням запасу капітальних благ, процес накопичення випереджає процес поточного інвестування, капітал дешевшає, що створює можливості масового впровадження накопичених винаходів. Однак настає перевищення попиту на капітал над його пропозицією, що змінює напрям кривої кон'юнктури, починаються пошуки дешевших виробничих процесів.

При цьому Кондратьєв відмічав таку «емпіричну правильність», що впродовж близько двадцяти років перед початком підвищувальної хвилі великого циклу відбувається пошкваллення у сфері технічних винаходів, а на початку підвищувальної хвилі – їхнє широке застосування у промисловості, що впливає на реорганізацією виробничих відносин.

Цей напрям пояснення динаміки кондратьєвських хвиль отримав подальший розвиток у дослідженні бізнес-циклів Й. А. Шумпетером, де хвилі технологічних інновацій були розглянуті як найважливіша причина великих циклів. Сучасна теорія циклів, в рамках якої аналізується роль інновацій в циклічному економічному розвитку, є еволюцією шумпетеріанської версії теорії кондратьєвських хвиль, отримала розвиток у роботах Mensch; Freeman, Яковця, Louca, Perez, Hirooka.

Цей напрям може бути охарактеризований як сучасна теорія циклів або «макроекономічна теорія циклів» (оскільки розглядається переважно макроекономічний контекст). Аналіз робіт цього напрямку показує, що загальним місцем сучасної теорії циклів є спроба пов'язати кондратьєвські хвилі і технологічні революції за допомогою понять «техніко-економічних парадигм», «хвиль технічних змін», «технологічних укладів» та ін.

М. Д. Кондратьєв вважав «довгі хвилі» ендогенними, внутрішньо притаманними ринковому, капіталістичному господарству, які і ведуть до його саморегулювання. Фази підйому і спаду розглядаються як закономірні і передбачені стадії розвитку. Подібно до теорії Маркса, який вбачав матеріальну основу середніх циклів у термінах оновлення устаткування, Кондратьєв говорив про стрибкоподібну зміну «основних капітальних благ». Ключова роль у цьому належить науково-технічному прогресу. Технологічний прогрес пов'язаний з кластерами (згустками) базисних інновацій, які радикально змінюють технічну і енергетичну бази виробництва, форми його організації, галузеву і просторову структури.

На відміну від низки інших дослідників, Кондратьєв вважав науково-технічний прогрес не екзогенним, а органічно вбудованим у механізм великих циклів елементом, оскільки їх ритміку визначають не інновації (відкриття і винаходи), а їх запровадження в практику (тобто дифузія). Нова хвиля настає тоді, коли екстенсивна фаза досягає максимуму, що пов'язане з моральним старінням широко поширених технологій. Накопичення капіталу веде до його відносного здешевлення, ставка відсотка і норма прибутку знижуються до такого рівня, що роблять рентабельними ризикові (венчурні) інвестиції в нові техніку і технології. Починається фаза підйому, пов'язана з величезними обсягами нового будівництва, будівництвом нових підприємств і виникненням цілих галузей і т. д. У вищій точці підйому відбувається вичерпання запасів дешевого капіталу і базових нововведень, що знаменує перехід до фази екстенсивного розвитку.

Послідовні індустріальні революції і техніко-економічні парадигми. Однією з найпопулярніших сучасних модифікацій гіпотези довгих хвиль в рамках інноваційної економічної теорії є концепція «техніко-економічних парадигм».

У класичній праці К. Фрімена «Економічна теорія промислових інновацій» були розвинені положення теорії послідовних індустріальних революцій Й. Шумпетера. Шумпетер, розмірковуючи в дусі теорії великих циклів економічної кон'юнктури М. Д. Кондратьєва, прийняв реальність феномена довгих хвиль і запропонував оригінальний підхід до їх пояснення. Так, за Шумпетером, кожен бізнес-цикл унікальний зважаючи на унікальні різноманітності технічних нововведень в кожен момент часу, аналогічній унікальності відповідних історичних подій в цілому (війни, неврожаї, епідемії тощо) Але, незважаючи на нестійкість кожної специфічної флуктуації, він вважав, що завдання економічної теорії полягає в тому, щоб оцінити весь спектр цих флуктуацій, тобто аналізувати їх системну (еволюційну) поведінку, яка може генерувати флуктуації безвідносно до їх специфічної і варіативної форми. При цьому найважливіші такі флуктуації – це інновації.

Таким чином, підхід «послідовних індустріальних революцій» Шумпетера базується на аналізі якісної трансформації економіки під впливом нових технологій, ніж на простому розгляді кількісного зростання окремих галузей. Кожна із зазначених Шумпетером технологічних революцій була заснована на кластері інновацій, деякі з них мали на увазі великі зміни і великі технологічні розриви (радикальні інновації), а інші включали безліч невеликих покращень (інкрементальні інновації). К. Фрімен розширює і допрацьовує список технологічних революцій, запропонований Шумпетером, і в першій частині своєї роботи докладно описує найважливіші інновації, характерні для кожної з хвиль Кондратьєва. При цьому К. Фрімена цікавить не технічна, а суто економічна сторона справи (аналіз витрачених зусиль, розмір фірм, продажів, тимчасових лагів тощо). Розвиток теоретичних посилок К. Фрімена, зокрема концепція зміни техніко-економічних парадигм, представлено в новітніх роботах Карлоти Перес, в тому числі у фундаментальній праці «Технологічні революції і фінансовий капітал».

Концепція технологічних укладів. Концепція технологічних укладів також є сучасною модифікацією теорії довгих хвиль. Загальна теза концепції технологічних укладів – продуктивні сили на кожному етапі свого розвитку ґрунтуються на якійсь пов'язаній цілісності технологій (технологічному устрої), причому зміна технологічних укладів відповідає стадіям кондратьєвських хвиль.

У результаті досліджень, встановлено такі закономірності:

- нерівномірність (чергування довгих хвиль);
- обумовленість структурних криз технологічними зрушеннями;
- нерівноважність процесів техніко-економічного розвитку;
- нелінійність траєкторій розвитку, поширення і заміщення технологій;
- невизначеність і альтернативність технологічних траєкторій на початку життєвого циклу;
- наявність розривів між фазами життєвого циклу еволюції технологій, можливості подолання яких залежать від стану інститутів інноваційної та інвестиційної системи.

Дослідження показали, що в технологічній структурі економіки можна виділити групи технологічних сукупностей, пов'язані один з одним однотипними технологічними ланцюгами і утворюють відтворювальні цілісно-технологічні уклади. Кожен уклад є цілісним і стійким утворенням, у рамках якого здійснюється замкнений цикл, що включає видобуток і отримання первинних ресурсів, всі стадії їх переробки і випуск набору кінцевих продуктів. Життєвий цикл технологічного укладу складає близько століття, період його домінування в економіці від 40 до 60 років, у міру прискорення НТП цей період поступово скорочується. У концепції технологічних укладів важливі такі поняття:

- «ядро технологічного укладу» – комплекс базових сукупностей технологічно пов'язаних виробництв;
- «ключовий фактор» – технологічні нововведення, що беруть участь у створенні ядра технологічного укладу;
- «провідні галузі» – галузі, що інтенсивно споживають ключовий фактор.

На сьогодні формується відтворювальна система нового, шостого технологічного укладу.

NBIC-конвергенція. Цю концепцію також можна віднести до сучасної теорії циклів, оскільки вона розкриває внутрішні процеси в розвитку самих технологій. NBIC-конвергенція (N-нано; В-біо; І-інфо; С-когно) – сучасний феномен, що полягає в посиленні взаємодії впливу інформаційних технологій, біотехнологій, нанотехнологій і когнітивної науки в результаті перетину у часі хвиль науково-технічного прогресу. Дослідники вважають, що 6-та довга хвиля, що наближається, приблизно буде пов'язана з NBIC-конвергенцією

Дослідження інноваційного процесу. На сучасному етапі розвитку теорії процеси життєвого циклу нововведень були детально розглянуті у фундаментальній праці М. Хірооки. Властивості траєкторій дифузії, описані Хіроокою: технологічна траєкторія представляє собою сукупність «ключових» технологій, що належать до інновації. Траєкторія розвитку – сукупність нових інноваційних продуктів, отриманих на основі зазначених «ключових» технологій.

На цьому етапі відбувається передача знань від університетів і інститутів до промисловості, приходять венчурні інвестиції (зазвичай, у перші 10-15 років траєкторії). Траєкторія дифузії (проникнення інновацій на ринок) починається після завершення етапу активного венчурного фінансування, збігаючись із завершенням технологічної траєкторії, і триває близько 25-30 років до моменту насичення ринку. Таким чином, інноваційна парадигма має каскадну структуру із трьох логістичних функцій. Оскільки часовий проміжок між траєкторіями, як правило, може бути встановлений емпірично, то це дозволяє досить точно прогнозувати траєкторію дифузії на основі траєкторії розвитку.

Крім того, М. Хіроока емпірично довів тісну кореляцію дифузії інновацій і великих циклів Кондратьєва та підтвердив, що дифузія нововведень через механізм самоорганізації збирає кластери інновацій уздовж підйому великого циклу Кондратьєва. деякі інновації переходять від однієї довгої хвилі до наступної, задають «інфратраєкторії» (авіатранспорт, комп'ютери), засновані на «стовбурових інноваціях».

5. Інновації в еволюційній економічній теорії Річарда Нельсона та Сіднея Уінтера («мікроекономічна» теорія інновацій)

Невідповідність традиційного економічного інструментарію аналізу еволюційних процесів стала одним із мотивів створення альтернативи неокласичному мейнстріму – еволюційної економічної теорії [Нельсон, Уінтер]. Головна теза їхньої роботи полягає в тому, що основним фактором економічних змін виступає науково-технічний і організаційний прогрес, що протікає на мікрорівні. Крім того, найважливіше досягнення еволюційного підходу полягає в розробці та застосуванні комп'ютерних імітаційних моделей як різновиду формальної еволюційної теорії.

Основним терміном еволюційних моделей є категорія «рутина», яка характеризує всі нормальні і передбачувані зразки поведінки фірм, будучи аналогом генів в біологічній еволюційній теорії. Рутини задають можливу

поведінку фірм, схильні до відбору. В цілому відбір фірм в умовах конкуренції аналогічний природному відбору генотипів в біологічній еволюційній теорії.

На думку Річарда Нельсона і Сіднея Унтера, інновація або нововведення – це процес зміни рутини. Наслідки застосування інновації, тобто зміна рутини, невизначені до тих пір, поки практика впровадження інновації не стане шаблоною. У цьому сенсі концепції рутин і інновацій у Нельсона і Унтера виступають в ролі антиподів один одному. Однак автори розкривають більш тонкі зв'язки між рутинізацією і інновацією і вказують на те, як інноваційна діяльність фірм зіставна з поведінкою фірм, що задано рутинами. Так, посилаючись на шумпетеріанське трактування інновацій як рекомбінації наявних речей і сил, автори роблять висновок, що рутини: а) є компонентами для нових комбінацій, тобто інновацій; б) інновації стають рутинною і викликають зростання «бази» компонентів для майбутніх інновацій. Таким чином, рутинізація і інноваційна діяльність є пов'язаними і взаємообумовленими стратегіями фірм. Інновації засновані на минулих рутиніах і задають еволюцію рутин у часі. Введення поняття «рутина», протилежного категорії інновацій, дозволило об'єднати статистичне бачення (рутина як заданий шаблон) і динамічний підхід (розвиток як низка інновацій).

Еволюційна теорія фірми, запропонована Нельсоном і Вінтером, будується на аналізі поведінки фірм в конкурентному середовищі. Пошук і відбір найбільш ефективних рутин обумовлений зовнішнім середовищем («селекційним середовищем») і складають основний зміст безперервного еволюційного процесу. Основні положення еволюційної економічної теорії зводяться до такого:

1. Фірми-новатори, що перетворюють рутини, не завжди перемагають у конкурентній боротьбі. Фірми-імітатори за рахунок зниження витрат пошуку рутин можуть виявитися у вигрші. У разі провалу інноваційних рішень переможцями в конкурентній боротьбі також можуть виявитися фірми-консерватори. Ця теза є найважливішим досягненням еволюційної теорії і виступає контраргументом твердження про те, що інновації завжди пов'язані із заняттям монопольного положення на ринку і витісненням конкурентів. Між тим ця теза більш справедлива для окремих, переважно дрібних фірм, ніж для ТНК, окремих галузей і країн. Як правило, крупні компанії задовго до виходу продукту на ринок формують споживчі очікування, реалізуючи маркетингові стратегії, для галузей високі витрати входу, а на рівні країни досвід вибудовування інноваційних систем з однієї країни на іншу, як правило, неможливо скопіювати, тобто є інші вигоди від положення лідера, що дозволяють утримувати конкурентну перевагу.

2. Переривчаста, «біфуркаційна» зміна рутин на мікрорівні не порушує еволюційного характеру науково-технічного прогресу на макрорівні. По суті, це твердження працює на сучасну теорію циклів, яка описує загальні закономірності науково-технічного прогресу.

3. Політична програма еволюційної теорії Нельсона і Унтера є невизначеною: відсутні спроби визначити оптимальну політику. Можна припустити, що гнучкість політичних рекомендацій еволюційної теорії обумовлена мікроекономічним підходом, передбачається, що важливіше дати

фірмам можливість або принаймні не перешкоджати пошуку і відбору кращих рутин, тобто майбутніх інновацій.

4. Методологічно еволюційна економічна теорія Нельсона і Уінтера протиставляється неокласичному мейнстріму. У цьому сенсі методологія еволюційної економічної теорії претендує на роль загального «твердого ядра» для різних теорій інновацій. Мається на увазі те, що методологічні передумови еволюційної теорії найбільш повно відображають сам предмет теорії інновацій: аналіз в динаміці закономірностей економічного розвитку за рахунок інновацій.

5. Еволюційна економічна теорія представляє собою теорію не тільки мікрорівня, а й теорію рівня окремого індивіда – нанорівня, оскільки рутини відображають саме реакції, поведінкові та психологічні установки окремих індивідів, які в сукупності дозволяють передбачати поведінку фірм, рутини окремої фірми. З іншого боку, Нельсон і Уінтер сформулювали еволюційну теорію і для галузі, тобто вийшли на проблематику мезорівня.

6. Структурно-інституційний підхід: організаційний та інституційний вимір інновацій на рівні фірми

В узагальнюючій статті Бенджаміна Коріата і Олівера Вайнштейна «Організації, фірми і інститути у створенні інновацій» (Coriat, Weinstein, 2002 p.), автори ставлять завдання проаналізувати інноваційну систему окремої фірми шляхом об'єднання «інституційної» і «організаційної» складових процесу створення і впровадження інновацій на рівні фірми. Тобто мова йде про системну теорію інновацій для фірми. На думку авторів, основною перевагою інституційного підходу до інновацій (інша назва підходу «національні інноваційні системи», підхід НІС) є чітка вказівка на існування національних траєкторій розвитку інновацій, які багато в чому визначаються тими соціальними умовами, в яких працюють різні економічні агенти, в тому числі і фірми. У такому підході інновації розглядаються як ендогенний процес стосовно зовнішніх умов.

Хоча підхід НІС є ширшим підходом, ніж інституційний підхід. У рамках НІС аналізуються різні компоненти інноваційної системи, а не лише інституційна компонента, а також різні зв'язки між ними. Тим часом ототожнення інституційного підходу і НІС – підхід і роботі Коріата і Вайнштейна – ще раз підкреслює складність завдання поділу цих підходів.

Обмеженням інституційного підходу є те, що в ньому не допускається поняття «репрезентативна фірма», що суттєво ускладнює вибір аналітичних інструментів при розгляді великої кількості компаній, фірми є пасивними «чорними ящиками».

Організаційний підхід, на думку авторів, краще враховує відмінності фірм за організаційною структурою, мова йде про різні організаційні моделі. Вибір організаційної структури розглядається як фактор конкурентоспроможності. Однак організаційний підхід ігнорує внесок інституційного підходу: як правило, не беруться до уваги «юридичні умови», інституційне середовище, в якому працюють компанії.

Як зазначають автори, в більшості економічних моделей неокласичного мейнстріму технології задаються ззовні, тобто екзогенно, так само, як і організаційна структура та інституційні умови. Як стверджують Коріат і Вайнштейн, інновації не можуть розглядатися як «божий дар» ззовні. Навіть спроби пояснити інновації за допомогою моделей ендогенного зростання не дають розуміння інноваційного процесу. Незважаючи на те, що такі моделі включають в себе параметри досліджень і розробок (R & D – research and development або НДДКР – наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки) або витрати на освіту, вони розглядають всю систему виробництва, а також суб'єктів інноваційного процесу, різні компоненти інноваційної системи як величезний «чорний ящик».

Інновації як організаційний процес. Вперше про інновації в контексті інноваційного процесу згадав Шумпетер в рамках теорії «рутинізації» інновацій в великих фірмах у роботі «Капіталізм, соціалізм, демократія» (1942 р.). Пізніше цей посыл був розвинений Нельсоном і Вінтером в еволюційній економічній теорії, для якої категорія «рутина» є базовою. Як відзначають Коріат і Вайнштейн, ідея інновацій як організаційного процесу звертає увагу на внутрішню організацію фірм: їх структуру, способи координації між відділами і групами, спонукальні механізми і систему управління, трудовий менеджмент (умови внутрішньої і зовнішньої мобільності працівників). У рамках цієї теорії висувуються такі дві тези: а) фірма є центральним «агентом» інновацій; б) організаційна складова є ключовим фактором здатності компанії здійснювати інновації.

Перший підхід найбільш повно відбивається в ланцюговій моделі Клайна-Розенберга, де дається структуризація інноваційного процесу за ключовими етапами (діями). При цьому інноваційний процес розглядається з двох точок зору:

- спосіб поширення і розподілу інформації і знань всередині фірми;
- комплекс зв'язків між науково-дослідницькою діяльністю фірми і інноваційною активністю.

У рамках організаційного підходу інноваційний процес складається з двох основних площин: умов «когнітивної координації» (cognitive coordination – яким чином виникає колективна спроможність створювати інновації) і умов «політичної координації» (political coordination – яким чином реалізується сумісність інтересів і регулюються конфлікти). У першому аспекті розглядається проблема управління інформацією і знаннями, ставиться проблема умов організаційного навчання, підкреслюється важливість розповсюдження знань всередині фірми. У другому аспекті розглядається проблема аналізу стимулів і режиму «привласнення» і розподілу доданої вартості або ренти, яку фірми отримують від конкурентних переваг від створення інновацій.

Теорія організаційного виміру інновацій ставить два основних питання: а) поєднання наявних різноманітних організаційних структур (фірм, галузей, націй) і домінуючих моделей організації; б) проблема розвитку організаційних структур.

Відповіді на обидва питання в стилі еволюційної теорії Нельсона і Уінтера: відповідь на перше питання пов'язана з принциповою роллю різноманітності в еволюції, на другий – організаційні зміни пов'язані з технологічними змінами і еволюцією форм конкуренції, особливостями галузі тощо.

У цілому основні висновки організаційного підходу такі:

- організаційна структура і стратегія фірм є «серцем» інноваційних стратегій і моделей;

- фірми задають динаміку інновацій, оскільки у них є вибір, що сприяє інноваціям або «проінноваційній» організаційній структурі.

Однак організаційний підхід при всіх достоїнствах є обмеженим підходом, оскільки розглядає фірми у відриві від зовнішнього середовища. Тобто стає необхідним додатковий аналіз зовнішніх умов, в першу чергу, інституційного середовища.

Інституційний підхід до інновацій. На думку Коріат і Вайнштейн, важливість ролі інститутів у розвитку інновацій не викликає сумніву. Основні проблеми сучасних досліджень у цій області зводяться до того, який зміст вкладається в поняття «інститут» та які інститути повинні братися до уваги в дослідженнях інновацій. У працях Едквіста і Джонсона (1997 р.) підкреслюється, що при дослідженні інновацій поняття «інститут» набуває двох різних сенсів:

- інститут як органи і організації, які беруть участь у генерації, комерціалізації та поширення інновацій (державні організації);

- інститут як правила гри (традиційне для інституціональної теорії визначення).

У рамках першого підходу інновації розглядаються як результат взаємодії між різними типами організацій. Це, по суті, системний підхід, який включає в себе різні суб'єкти інновацій і форми відносин між ними. Тут можна говорити про «організаційну архітектуру» (особливості установ) для інновацій, «інфраструктуру знань» (сукупність університетів, лабораторій, центрів комерціалізації, установ), необхідних для генерації, комерціалізації та дифузії інновацій.

У рамках другого підходу підкреслюється важливість «хороших інститутів» для функціонування інноваційних систем, тих, що сприяють інноваціям «правил гри у суспільстві». Це – інституціональна система (або середовища) і слід розглядати її окремі компоненти, їх вплив на інновації (правова система, формальні і неформальні правила, звички і звичаї).

Важливо відзначити, які інституційні компоненти повинні розглядатися при аналізі динаміки інновацій. Як зауважують Коріат і Вайнштейн, найчастіше, особливо в підходах НІС, розглядаються лише ті установи, які безпосередньо беруть участь в генерації, комерціалізації та поширення знань і технологій (наука і освіта, установи інноваційної інфраструктури та ін.). Інші ж дослідники, наприклад Лундвал, беруть до уваги всю економічну структуру. Це обґрунтовано, оскільки досвід аналізу інноваційних систем японської або американської економік доводить, що, реалізуючи свій інноваційний потенціал, країни задіюють всі основні елементи економічної структури (система виробничих відносин, ринок праці, фінансова система та ін.).

Згідно з підходом Амейбла і Петіта (1998 р.), інституційна інфраструктура може включати в себе систему виробничих відносин, фінансову систему, державну структуру, форми конкуренції і режими міжфірмових відносин,

характеристику правових систем і, нарешті, правила, стандарти, звичаї і культурні режими, характерні для кожного суспільства.

Взаємозв'язок між національною і галузевою інноваційними системами може бути визначений особливостями ключових секторів економіки, тобто галузевою спеціалізацією. Найбільш наочно це можна показати на прикладі малих розвинених країн, де інноваційний сектор визначається однією-двома найбільшими ТНК (Філіпс у Нідерландах, Нокія у Фінляндії та ін.). З іншого боку, і інституційна структура може визначати галузеву спеціалізацію.

Таким чином, організаційний і інституціональний підхід до інновацій на рівні фірм в цілому доповнюють один одного. У рамках організаційного підходу інновації розглядаються з точки зору «проінноваційної» організаційної структури, в рамках інституційного підходу аналіз доповнюється розглядом інститутів як установ і «правил гри». Розгляд інститутів як мережі установ означає перетин із системним підходом до аналізу регіональних і національних інноваційних систем. Системний підхід є ширшим за інституціональний підхід: країни, галузі можуть розглядатися як складні системи, можуть ставитися питання про необхідні компоненти і зв'язки в системі для запуску самопідтримки інноваційного зростання. У рамках інституціонального підходу можна виділити тільки загальні закономірності і зв'язки, наприклад той факт, що найважливішим драйвером інновацій в економіці США є інститут підприємницького університету, у Фінляндія – лабораторії Нокія. Однак «мікроклімат» силіконової долини можливо вивчити лише за допомогою системного підходу, просте копіювання інститутів однієї країни стосовно іншої, як правило, є безрезультатним.

7. Концепції розвитку національних та регіональних інноваційних систем

Існують такі визначення НІС, кожне з яких фокусується на тих чи інших значущих аспектах інноваційної системи:

- це сукупність різних інститутів, які спільно і кожен окремо роблять свій внесок у створення і поширення нових технологій, утворюючи основу, яка слугує урядам для формування і реалізації політики, що впливає на інноваційний процес. Це система взаємопов'язаних інститутів, призначена для того, щоб створювати, зберігати і передавати знання, навички та артефакти, які визначають нові технології;

- це сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій в межах національних кордонів. У той же час НІС – це комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають міцне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості;

- це процесуальний і результатуєчий стан зв'язків сукупності (мережі) академічних, вузівських, науково-дослідних, дослідно-конструкторських, технологічних впроваджувальних, інформаційних та інших дослідницьких установ, наукових підрозділів великих корпорацій, а також державних управлінських структур, які забезпечуються їх функціонуванням у режимі досягнення узгоджених стратегічних цілей розвитку.

Теорія «інноваційних систем» – напрям, що виник у 1980-1990 рр. Цей підхід вивчає інновації з точки зору різних системних взаємодій: між елементами системи (університетами, фірмами, дослідницькими лабораторіями), вплив заходів економічної політики і інституційного середовища на елементи системи, системну роль підприємництва тощо.

Серед основних теоретичних моделей у рамках системного підходу виділяють дослідження інноваційних економік, що проводяться ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку), теоретичну модель «національний ромб» Портера, концепцію динамічних інноваційних систем К. Галанакіса, теорію потрійної спіралі, статистичний аналіз основних чинників розвитку інноваційних систем.

У 1997 р. Організація економічного співробітництва і розвитку з метою дослідження національних інноваційних систем держав-членів розробила стандартизовану методологію оцінки результатів – «ландшафт інноваційної політики» («innovation policy terrain»), в рамках якої виділяються такі рівні:

- рамкові умови (інститути і умови загального характеру, що визначають можливості для інновацій);
- науково-інженерна база (науково-технічні інститути, відповідальні за генерування інновацій);
- фактори трансферу технологій (людські, соціальні та культурні чинники, що впливають на передачу знань фірмам);
- генерування інновацій (фактори інновацій на рівні окремих фірм).

У моделі М. Портера «національний ромб» всі елементи НІС структуровані за чотирма основними групами:

- фактори виробництва (кваліфікована робоча сила, інфраструктура);
- умови попиту (характер внутрішнього попиту на продукт або послугу);
- пов'язані і підтримуючі галузі (наявність або відсутність постачальників і суміжних галузей);
- стратегія фірми, структура і суперництво (умови, що визначають створення бізнесу, характер конкуренції).

К. Галанакіс у 2006 р. запропонував нову концепцію динамічних інноваційних систем, що складається з п'яти підсистем, які працюють паралельно і впливають один на одного:

- створення знань;
- проєктування та розробка нової продукції (NPDD – new product design and development);
- комерціалізація продукту;
- внутрішні фактори фірм, що впливають на інноваційний процес;
- національне інноваційне середовище.

Концепція була названа «концепцією креативного підприємства» (Creative Factory concept), оскільки в її центрі знаходиться фірма, яка є генератором і розповсюджувачем інновації на ринку. Основний акцент у моделі зроблений на «центральному» («стовбуровому») інноваційному процесі, який будується на основі: а) створення знань у результаті досліджень держави і бізнесу; б) NPDD-процесу (процесу створення інновацій, які проходять всередині підрозділів

компаній, що відповідають за проектування і розробку нових продуктів) перетворення знань в продукт; в) успішної комерціалізації продукту. На «центральному» інноваційному процесі впливають і інші внутрішні чинники фірми (корпоративна стратегія, творче мислення співробітників та ін.), та зовнішні чинники національного інноваційного середовища (умови попиту, людський капітал, доступність кредитування тощо).

Отже, типовим для НІС-підходу є факторний і структурний аналіз. У сучасних наукових роботах чинники успішності розвитку національних інноваційних систем можуть зв'язуватися з різними індикативними показниками (індекс людського розвитку, індекс економіки знань, індекс конкурентоспроможності НІС).

У рамках системного підходу заслуговує на увагу так звана теорія потрібної спіралі Г. Іцковіца (2010 р.) – модель, заснована на новій ролі університетів, влади і бізнесу в інноваційній економіці як гібридних інституційних структур. Головним суб'єктом інноваційної економіки стає університет, включений в інноваційний процес - «підприємницький університет». Університети, компанії і держава як основні взаємодіючі елементи в моделі потрібної спіралі постійно виконують функції один одного. Університет, наприклад, виступає в ролі бізнесу, стимулюючи дослідні роботи і створення нових фірм (наприклад, через центри комерціалізації, студентські бізнес-інкубатори, створювані при університетах). Таким чином, комерціалізація знання стає академічною метою. У свою чергу, компанії заохочують підвищення кваліфікації співробітників і обмін знаннями, виконуючи, таким чином, освітню функцію. Держава, наприклад, фінансуючи інноваційні проекти, виступає венчурним інвестором.

Переплетення раніше відносно незалежних сфер діяльності призводить до появи низки гібридних інституційних організацій (перш за все, інноваційної інфраструктури). У зв'язку із цим сам термін «інновація» наповнюється новим змістом. Інновації є інтегруючим елементом у функціонуванні університетів, бізнесу і держави в новій економіці. Тому новий підприємницький університет у майбутньому стане домінуючим інститутом економіки знань.

8. Концепції інноваційного менеджменту

У праці групи китайських вчених «Тотальне управління інноваціями: нова парадигма управління інноваціями в XXI столітті» (Qingrui Xu та ін., 2007 р.) детально аналізується так звана парадигма управління інноваціями в XXI ст. «тотальне управління інноваціями» (ТІМ, Total Innovation Management). Автори виділяють п'ять етапів у розвитку досліджень з інноваційного менеджменту:

- перший етап (1940–1950-ті рр.): дослідження окремих інновацій, що ґрунтуються на аналізі окремих продуктових інновацій;
- другий етап (1960–1970-ті рр.): дослідження інновацій на рівні організацій, в рамках яких було поставлене питання про те, як досягти мети ефективного інноваційного розвитку організації за допомогою ефективного управління R&D-діяльністю;

- третій етап (1970-ті): дослідження зовнішніх учасників інновацій; вирішувалося питання про роль споживачів в інноваційному процесі, розроблені методи залучення споживачів до участі в інноваційному процесі;
- четвертий етап (1980-1990-ті рр.): дослідження портфельних, комплексних і систематичних інновацій. Теорія портфельних інновацій на сьогоднішній день є переважаючою моделлю інноваційного менеджменту і ґрунтується на системному підході, що вивчає інтерактивну взаємодію компонентів інноваційного портфеля;
- п'ятий етап (XXI ст.): дослідження в рамках концепції ТІМ – формується нова парадигма.

Концепція ТІМ є концепцією XXI ст. і приходить на зміну системному підходу в інноваційному менеджменті, що є характерним для теорій четвертого етапу. Концепція ТІМ передбачає інновації кожного в будь-який час у всіх процесах, серед різних функцій і по всьому світу, підкреслюється ідея залучення кожного співробітника в процес інновацій. Концепція тотального управління інноваціями заснована на теорії екосистем і теорії складності.

В основі концепції ТІМ знаходиться принцип «триєдності» інновацій:

- єдність інновацій у всіх технологічних і нетехнологічних елементах (стратегія, культура, організація, інститути, маркетинг);
- єдність всіх учасників процесу;
- єдність інновацій в часі і просторі.

Екосистемний підхід проявляється в тому, що ТІМ не лише підкреслює синергетичний зв'язок між її елементами, але і вказує, що саме всі співробітники є новаторами, діють в єдиній екосистемі. Задача ТІМ полягає в створенні синергії між основними видами інновацій: технологічними; маркетинговими; організаційними (структурними); інституціональними (інноваціями в правилах, що регулюють рутинну діяльність фірми).

За допомогою синергії зазначених технологічних і нетехнологічних елементів в рамках ТІМ розробляються ефективні механізми управління інноваційною діяльністю фірми. Наприклад, модель «4-W» (when, where, what, whole – коли, де, які, в який цілісності) використовується для аналізу аспекту просторово-часового охоплення в ТІМ: «коли»: «24/7» (інновації 24 години на добу і 7 днів на тиждень); «які»: у всіх процесах підприємства; «де»: на глобальному ринку; «в який цілісності»: цілісність по всьому ланцюжку створення вартості.

Таким чином, парадигма ТІМ є подальшим розширенням проблематики аналізу інновацій в інноваційному менеджменті: до аналізу синергії між продуктом і процесом в рамках традиційного бачення і синергії технології, організації і технології в рамках портфельної теорії інновації додається аналіз просторово-часових рамок інноваційної діяльності і включення в аналіз всіх співробітників фірми.

9. Інновації в ортодоксальній економічній теорії

Під ортодоксальною економічною теорією розуміють концепції, які засновані на: а) положеннях методологічного «твердого ядра» (т. зв. «основна течія») неокласичної теорії або на його розширеному тлумаченні; б) традиційних

для неокласичного мейнстріму методах аналізу, перш за все, на широкому використанні економетрики і математичних методів і в цілому на відносно жорсткому форматі наукової строгості; в) тому, що можна включити до сформованих у рамках напряму правил ведення наукової дискусії.

Інновації крізь призму сучасних моделей економічного зростання. Основою сучасних моделей ендегенного зростання вважають концепцію людського капіталу Т. Шульца (1971 р.). Основним посілком концепції розвитку людського капіталу є констатація того факту, що добробут країн, що розвиваються складно виміряти за допомогою традиційного показника величини ВВП на душу населення. Під впливом інституціоналістів ООН був розроблений індекс розвитку людського потенціалу (HDI, Human Development Index), заснований на трьох показниках: очікувана тривалість життя при народженні; інтегральний показник рівня освіти; показник рівня життя, вимірюваний реальним ВВП на душу населення.

Таким чином, суто економічний підхід було доповнено основними факторами розвитку людського капіталу (здоров'я і освіченість населення). «Розвиток» у теорії людського капіталу розглядається як інвестиції в людський капітал (освіта, охорона здоров'я) і ліквідація бідності (зростання реального ВВП на душу населення). Концепція розвитку людського капіталу позитивно позначилася на розвитку неокласичних моделей зростання і привела до появи так званої теорії ендегенного економічного зростання. У класичній моделі Солоу технічний прогрес був заданий екзогенно і був єдиним джерелом стійкого зростання економіки в довгостроковому періоді.

Моделі ендегенного економічного зростання можна розділити на кілька груп:

а) моделі, в яких представлено виробництво інновацій як продукту, виробленого особливим сектором економіки, тобто безпосередньо у процесі наукових досліджень і розробок (НДДКР, R & D);

б) діяльність, спрямована на розвиток самої людини, збільшує людський капітал;

в) моделі навчання на практиці (learning-by-doing);

г) моделі міжнародної торгівлі та поширення технологій;

д) моделі технічного прогресу і населення;

е) моделі нерівності і економічного зростання;

є) моделі політики та економічного зростання.

В одній із перших моделей ендегенного зростання – моделі навчання в процесі діяльності, розробленої К. Ерроу в 1962 р. і відтвореної П. Ромером у 1986 р., технічний прогрес є наслідком навчання працівників у процесі діяльності, результат якого виступає для фірм зовнішнім ефектом. У цій моделі економічне зростання визначає перемінна обсягу навчання працівниками в процесі діяльності.

В іншій моделі – двосекторній моделі Р. Лукаса – значимість людського капіталу як фактора зростання визначається на основі індивідуального рішення про обсяги освіти, що може бути джерелом постійного зростання поряд із власне технічним прогресом. Таким чином, економічне зростання визначає обсяг накопичення людського капіталу, визначається такими ендегенними параметрами

як продуктивність сектора освіти, еластичність виробництва за середнім рівнем людського капіталу.

Питання для самостійного опрацювання:

1 Теорія людського капіталу.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 3: [1], [6], [11], [16], [22], [37], [39], [40], [44], [45], [51], [52], [54], [70], [71], [76], [86], [93], [96], [100], [106], [113], [136].

Тема 4. Національна інноваційна система*

1. Сутність національної інноваційної системи, її завдання, елементи

Початок XXI-го ст. знаменує собою завершення епохи індустріалізації і початок ери постіндустріального, інформаційного суспільства, в якому провідна рушійна роль належить НТП і формам його реалізації – інноваціям, а головним ресурсом розвитку є знання та інформаційно-інтелектуальні технології, що знімають проблему обмеженості ресурсів, відкривають принципово нові горизонти зростання продуктивності праці й прискорення відтворювальних процесів і, найголовніше, змінюють в системі економічних координат місце та роль людини – унікального генератора інноваційних ідей.

Зазначені виклики знаходять адекватне відображення в концепції *національних інноваційних систем (НІС)*.

Існують визначення *НІС*, кожне з яких фокусується на тих чи інших значущих аспектах інноваційної системи:

НІС – це сукупність різних інститутів, які спільно і кожен окремо роблять свій внесок у створення і поширення нових технологій, утворюючи основу, яка слугує урядам для формування і реалізації політики, що впливає на інноваційний процес. Це система взаємопов'язаних інститутів, призначена для того, щоб створювати, зберігати і передавати знання, навички та артефакти, які визначають нові технології;

НІС – це сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій в межах національних кордонів.

НІС – це комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають міцне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості.

НІС – це процесуальний і результатуєчий стан зв'язків сукупності (мережі) академічних, вузівських, науково-дослідних, дослідно-конструкторських, технологічних, впроваджувальних, інформаційних та інших дослідницьких установ, наукових підрозділів великих корпорацій, а також державних управлінських структур, які забезпечуються їх функціонуванням у режимі досягнення узгоджених стратегічних цілей розвитку.

НІС – це сукупність взаємозалежних організацій (структур) приватного й державного секторів, які індивідуально й у взаємодії один з одним обумовлюють

генерацію і поширення нових знань і технологій у межах конкретної держави.

НІС – це економічний механізм, що ґрунтується на розробці та експлуатації нових знань, підприємницькому підході, інтеграції в зовнішні ринки й прискореному розвитку конкурентоспроможності країни та її регіонів.

НІС - це сукупність державних, приватних і суспільних організацій та механізмів їх взаємодії, в рамках яких здійснюється діяльність по створенню, зберіганню і розповсюдженню нових знань і технологій.

НІС – це елементи та взаємозв'язки, які знаходяться в межах країни і діють у процесі виробництва, розповсюдження та використання нового, економічно вигідного знання.

Відповідно до концепції *НІС* ключову роль у реалізації технологічних змін відіграють чинники, які представляють національну специфіку і виражають історичний досвід, культуру, мову, розмір держави, національні інтереси, систему освіти, особливості сфери НДДКР, масштаби економіки, відносини суб'єктів господарювання між собою тощо.

Всі елементи *НІС* в силу відкритості національної економіки відчувають вплив зовнішніх чинників: панівну бізнес-культуру та філософію інноваційної діяльності в світі та у країнах-торговельних партнерах; основну мову інноваційної діяльності (англійську), яка обслуговує інноваційні комунікації; міждержавні угоди з питань регулювання передачі технологій, захисту прав власності на інновації; ступінь зацікавленості іноземних інвесторів у розвитку інноваційної діяльності в країні, у спільному підприємстві тощо.

Таким чином, *НІС* характеризується, з одного боку, певною сукупністю суб'єктів інноваційної діяльності і усталеними формами взаємодії між ними в ході реалізації інноваційних процесів, обумовленими національною специфікою та соціально-економічною політикою держави, а з іншого – динамічністю та відкритістю інноваційних процесів до зовнішнього впливу.

Основними взаємопов'язаними задачами НІС є:

- інноваційна підтримка пріоритетних напрямків стратегічного соціально-еколого-економічного розвитку країни;
- об'єднання інтересів держави і приватного сектора щодо використання досягнень науки у виробничому процесі;
- створення суспільного механізму фінансування інноваційних процесів і формування макроекономічних передумов його ефективного функціонування;
- генерація постійного потоку нововведень на ринку;
- скорочення лагу перетворення наукового інтелектуального продукту у ринкові комерційно-товарні форми (технологічні, інформаційні, патентно-ліцензійні тощо).

Набір *складових НІС* не є жорстко фіксованим. Проте, узагальнюючи проведені за останні роки дослідження, можна назвати ті елементи, на яких зосереджують увагу більшість авторів. *По-перше*, це комплекс інститутів, що беруть безпосередню участь у виробництві, передачі й використанні знань: фірми, створені ними кластерні сітьові структури та стратегічні альянси; система науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР); ринкова та інноваційна інфраструктура.

По-друге, це загальноекономічні фактори, що впливають на інноваційний процес: макроекономічний клімат; система захисту прав власності, насамперед інтелектуальної; система освіти й професійної підготовки; правові та економічні умови й обмеження функціонування товарних та ресурсних ринків, у т.ч. ринку праці; система фінансування інновацій; комунікації тощо.

Найбільш проста модель, що описує взаємодію елементів НІС, є дворівневою. На мікрорівні роль приватного сектора полягає в розробці технологій на основі власних досліджень і в ринковому освоєнні інновацій. На макрорівні у сферу компетенції держави входить розробка та реалізація інноваційної політики.

2. Основні показники інноваційної діяльності

Для макроаналізу функціонування НІС використовується низка взаємопов'язаних показників, основні з яких представлені в табл. 3 (В. М. Тарасевич).

Таблиця 3

Основні показники інноваційної діяльності

Групи	Показники
Абсолютні показники (за рік)	<ul style="list-style-type: none"> кількість академічних інститутів, науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів, науково-дослідних підрозділів великих підприємств, лабораторій тощо, які замаються інноваційною діяльністю; загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність; кількість найменувань нових видів продукції; обсяг виробництва інноваційної продукції, що за своїми споживчими та ціновими характеристиками відповідає рівню імпортних аналогів або перевищує його; внутрішній та зовнішній трансфер інновацій
Структурні зрізи	<ul style="list-style-type: none"> інституціональний; за джерелами фінансування; за об'єктом вкладання коштів; галузевий; регіональний
Відносні показники (%)	<ul style="list-style-type: none"> частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, у загальній кількості підприємств; частка нових видів продукції у загальному її обсязі; частка наукоємної продукції в загальному обсязі продукції промисловості або ВВП; частка експорту наукоємної продукції в загальному експорті або ВВП
Показники ефективності	<ul style="list-style-type: none"> приріст ВВП за рахунок інноваційного фактору; виручка від реалізації на зовнішньому та внутрішньому ринку інноваційного продукту, ліцензій, ноу-хау, програмного забезпечення; середній термін окупності інноваційних видатків; комерційна ефективність (економічна рентабельність інноваційних видатків); середня тривалість інвестиційного процесу (від початку наукових досліджень до комерціалізації інноваційних розробок)

3. Інноваційна політика держави: сутність, значення

Інноваційна політика – це цілісна багаторівнева (мікро, мезо, макро) система заходів щодо формування, збереження, розвитку й активізації інноваційного потенціалу (від його глибинної першооснови – креативної складової сутнісних сил людини – до завершальних реалізаційних форм) з метою підвищення ефективності, екологічності та конкурентоспроможності національної економіки.

Інноваційна політика може формуватись на державному, регіональному, галузевому рівнях, а також на рівні окремого підприємства. Розвиток економіки країни безпосередньо пов'язаний з формуванням ефективною державною інноваційною політики. Її реалізація передбачає визначення пріоритетів і концептуальних засад інноваційного розвитку країни, формування нормативно-правової бази щодо відносин між державними інституціями та інноваційно-активними суб'єктами підприємницької діяльності, використання прямих і опосередкованих методів регулювання інноваційної діяльності з метою її активізації, формування і розвитку відповідної інфраструктури.

Під *інноваційною політикою регіону* розуміють форму стратегічного управління, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності регіону, спрямованої на забезпечення його конкурентоспроможності та оптимальне використання наявного виробничо-ресурсного потенціалу.

Суб'єктами інноваційної політики є державний та регіональний рівні влади, крупні корпорації, передусім транснаціональні, наукові центри і товариства, в контексті форм власності (а отже, й секторів, укладів економіки) — державний, колективний, приватний, наддержавний. *Об'єктом інноваційної політики* виступають не тільки і не стільки окремі наукові та виробничі підприємств, але також налагодженість і стабільність взаємозв'язків, системність їх взаємодії у процесі створення інновацій.

Реалізація державної інноваційної політики забезпечується органами державного управління через системи методів та інструментів (засобів) державного регулювання. Методи державного регулювання інноваційної діяльності — прямі та опосередковані способи впливу органів державного управління на поведінку суб'єктів інноваційної діяльності з метою підвищення інтересу до створення, освоєння і поширення інновацій та реалізації на цій основі інноваційної моделі розвитку країни.

Інструменти (засоби) державного регулювання інноваційної діяльності — акти нормативно-правового або директивного характеру, які регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності. До інструментів створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності відносять передусім податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування; страхування і гарантування; надання прав на прискорену амортизацію устаткування; розвиток державою патентного права; системи стандартизації і сертифікації виробництв та окремих видів продукції; регулювання монопольних підприємств і видів діяльності, сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності; розвиток і підтримка системи освіти в країні; створення умов для особистісного розвитку людини, соціальне страхування, охорона здоров'я, довкілля тощо.

Прямі методи регулювання здійснюються переважно у двох формах: адміністративно-відомчій і програмно-цільовій. Адміністративно-відомча форма передбачає пряме дотаційне фінансування відповідно до спеціальних законів. Програмно-цільова форма — це конкретне фінансування в рамках державних програм підтримки нововведень, створення системи держконтрактів та придбання тих чи інших товарів і послуг, надання пільгових кредитів фірмам, що розробляють і доводять до комерціалізації нові продукти. Крім прямого державного регулювання інноваційної діяльності, у світовій практиці існують численні опосередковані методи (непрямої дії). Через систему правового, економічного й організаційного забезпечення регулюються податки, кредити, митні тарифи, розробляється відповідна амортизаційна і цінова політика. Інструменти інноваційної політики в різних країнах різні.

4. Моделі інноваційного розвитку та їх класифікація

Державна інноваційна політика має за кінцеву мету створити модель інноваційного розвитку, яка за своїми рушійними силами, векторами інтеграції, масштабами й результатами корелює із загальною стратегією соціально-економічного розвитку. Таблиця 4 демонструє наявність для України досить широкого спектру можливих альтернатив. (В. М. Тарасевич).

Таблиця 4

Моделі інноваційного розвитку та їх класифікація

Критерії класифікації	Назва моделі	Зміст
За каталізатором розвитку	Дифузія інновацій	Формування ланцюга “наука-техніка-виробництво” з ініціативи суб’єктів мікро- (фірми, навчально-наукові заклади) та мезо- (спілки підприємців, банкірів тощо) рівня економіки
	Державна підтримка інноваційних форм	Державна протекція національних інноваційних інститутів й патронаж виходу національної наукоємної продукції на світові ринки
За масштабами охоплення	Локальне інноваційне середовище	Концентрація на певній території наукового, освітнього, виробничого та фінансового потенціалу (технополіси, інкубатори, технопарки)
	Поліцентризм (міжгалузеві науково-технічні комплекси, кластери)	Взаємодія відносно локальних інноваційних зон в національних масштабах
За походженням інноваційних ідей	Товарне клонування	Опанування виробництва наукоємної продукції, що випускається в країнах постіндустріалізму й перебуває у фазі зрілості життєвого циклу товару
	Ліцензійне копіювання	Використання зарубіжного науково-технічного потенціалу через ліцензійний механізм
	Саморозвиток	Розбудова й використання національного науково-технічного потенціалу на основі власних зусиль
За стратегію інноваційних процесів	Гонитва за лідером	Домінують інновації, спрямовані на вдосконалення наявних та зовнішньозапозичених технологій (пасивна стратегія)
	Технологічне лідерство, розвиток на випередження	Орієнтація на власні радикально нові технології (активна стратегія)

Змістовні характеристики вищезазначених та інших видів інноваційних процесів не можуть бути однаковими в різних соціально-економічних умовах, але у конкретно-історичному поєднанні із комплексом підтримуючих механізмів утворюють специфічну національну модель інноваційного розвитку. Контури української моделі вже намічені, але ще не чітко окреслені. Її стрижнева ідея: *розвиток на випередження, технологічне лідерство на основі внутрішніх чинників економічної динаміки та раціонального вдосконалення ліцензійних запозичень.*

Питання для самостійного опрацювання:

1. Сутність економіки розвитку на випередження.
2. Ліцензійне копіювання.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 4: [14], [19], [22], [37], [40], [44], [49], [51], [54], [64], [69], [70], [71], [73], [80], [83], [104], [105], [129], [135].

Тема 5. Взаємодія освіти, науки, бізнесу і суспільства*

1. Підприємництво: сутність, моделі, принципи, функції

Підприємництво – це явище досить широке і багатовимірне. Тому в теорії поняття «підприємництво» розглядається як різноаспектне.

Підприємництво – це економічна категорія, що виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, спрямованої на досягнення такої комбінації економічних ресурсів, яка здатна забезпечити їм комерційний успіх – максимізувати дохід, підірвати монополію конкурентів та створити свою власну монополію.

Підприємництво – це тип господарської поведінки, що ґрунтується на самостійності та незалежності суб'єктів стосовно вибору: що, скільки, як, для кого (для чого) виробляти; на повній відповідальності за прийняті рішення та їх наслідки і спрямуванні діяльності на досягнення комерційного успіху.

Підприємництво – це господарське мистецтво як постійна економічна, організаторська та управлінська творчість з метою пошуку способів адаптації (якщо ситуацію не можна змінити) і прагнення до змін, які можуть у перспективі забезпечити комерційний успіх.

Підприємництво – це метод економічного мислення, властивий людям, здатним до підприємництва, який характеризується оригінальністю ідей та підходів до вирішення господарських проблем.

Господарський кодекс України дає таке визначення підприємству. *Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.*

У цілому підприємництво (або господарська комерційна діяльність) є ініціативною, пов'язаною з ризиком, економічною діяльністю з метою здійснення

інновацій і досягнення високого соціально-економічного ефекту розпочатої справи.

Зі зміною технологічного способу виробництва економічна поведінка підприємців змінюється. Перехід від індустріальних до інформаційних технологій зумовлює перехід підприємницької діяльності від класичної до інноваційної моделі (табл. 5) (Базилевич В. Д.).

Таблиця 5

Порівняльна характеристика класичної та інноваційної моделей підприємництва

Поведінка підприємця	Класична модель підприємництва	Інноваційна модель підприємництва
Мета підприємницької діяльності	Максимізація доходу	Оптимізація потенціалу доходності
Засоби досягнення мети	Застосування підходів, вироблених на основі попереднього власного досвіду	Застосування нових, нетрадиційних підходів, пошук нових ресурсів та їх комбінацій, нових систем управління, заохочення тощо
Варіантність дій	Одноальтернативність з урахуванням минулого досвіду	Багатоальтернативність, творчий пошук перспектив
Ставлення до ризику	Мінімізація ризику	Усвідомлений ризик з балансуванням сукупності ризикових варіантів
Реакція на зміни в економічному середовищі	Констатація факту	Прагнення передбачити виникнення проблем та знайти засоби пристосування до них (якщо їх настання не можна попередити) і застосування превентивних засобів для запобігання небажаних наслідків
Система заохочень	Заохочення стабільності та ефективності	Заохочення творчості, новаторства, ініціативи

Підприємницька діяльність ґрунтується на таких *принципах*:

- вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільне наймання підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Функції та ознаки підприємництва. Основними функціями підприємництва є ресурсна, організаційна, новаторська, господарська, соціальна, творча й особистісна.

1. *Ресурсна функція* – реалізується у мобілізації капіталу, трудових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів для їх виробничого використання.

2. *Організаційна функція* – мобілізовані ресурси можуть принести користь їхньому власникові, підприємцю і суспільству у цілому лише у тому випадку, якщо вони будуть належним чином використовуватися. Тому підприємець бере на себе функцію впровадження нових форм і методів організації виробництва, збуту, дослідження ринку, нових форм заробітної плати та їх оптимальному поєднанні з традиційними тощо.

3. *Новаторська функція* полягає у сприянні процесу продукування нових ідей (технічних, організаторських, управлінських тощо), здійсненні дослідно-конструкторських розробок, створенні нових товарів і наданні нових послуг тощо.

4. *Господарська функція* зводиться до найефективнішого використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів.

5. *Соціальна функція* полягає у виготовленні тих товарів і послуг, які необхідні суспільству.

6. *Творча функція.* Підприємець постійно націлений на пошук нових рішень. Намагання максимізувати прибуток або інший результат, який підприємець визнає в якості мети своєї діяльності, не дає йому зупинятися на досягнутому. Він постійно шукає, як покращити свою справу.

7. *Особистісна функція* передбачає самореалізацію власної мети підприємця, отримання задоволення від своєї роботи.

Виходячи із цих функцій підприємництва, сучасному підприємцю мають бути притаманні певні найважливіші риси, пов'язані з відповідними функціями, а саме: самостійність, новаторство, ініціатива, творчість, ризиковість, економічна та соціальна відповідальність, масштабність мислення, діловитість та ін.

Економічна поведінка підприємця характеризується:

- енергійністю та ініціативністю, що спираються на правові гарантії економічної свободи, вільний вибір виду, форм та сфери господарської активності, методів її здійснення;
- компетентністю і розумом; підприємницька діяльність дає можливість найповнішою мірою реалізувати творчий потенціал людини, вона здатна до прийняття нестандартних рішень, вірно оцінює ситуацію при значному браку інформації;
- вміння підбирати собі «команду» і керувати нею, направляти й організовувати ефективну роботу своїх колег, давати їм можливість забезпечити своєю працею власну незалежність;

- вмінням ризикувати; самостійно приймаючи рішення, підприємець матеріально відповідає за їх наслідки; в усіх своїх досягненнях він завдячує тільки собі самому; зльоти і падіння у підприємницькій діяльності неминучі;
- прагнення до лідерства і конкуренції; підприємець здатний повести людей за собою в ім'я справи й успіху; для досягнення результату він готовий до повного самозречення у роботі;
- спрямованістю до інновації; підприємець – новатор, який для досягнення комерційного успіху при мінімальних затратах завжди орієнтується на впровадження новинок техніки і технології, організації і регламентації праці.

Таким чином, підприємництво – це ініціативна, самостійна господарська діяльність людей, спрямована на отримання прибутку за допомогою організації і використання ресурсів з метою отримання товару і його реалізації. Невід'ємним елементом підприємництва є ризик, на який підприємець йде усвідомлено.

2. Умови існування та розвитку підприємництва

Як ми вище зазначали, підприємництво має багатовікову історію. Але це не означає, що йому забезпечено автоматичне відтворення. Для появи цього суспільного феномену, а тим більше для перетворення його в основну організаційну форму виробництва, необхідні певні умови, серед яких виділяють такі (Петруня Ю. Є., Задоя А. О.):

1. Наявність відповідних майнових прав на умови і результати виробництва.

Підприємець обов'язково повинен бути власником *виробленого продукту і доходу*, отриманого в результаті його реалізації. Тільки за цих умов виникає зацікавленість для здійснення підприємницької діяльності.

Фактори виробництва можуть бути як власністю підприємця, так і отримані ним у користування на основі різного роду договорів: оренда, лізинг тощо. Сьогодні абсолютна більшість підприємницьких структур поєднують використання як власних, так і залучених засобів.

2. Наявність певного економічного, соціального, правового і політичного середовища.

Економічні умови – це насамперед пропозиція товарів і попит на них; види товарів, які можуть придбати покупці; обсяги грошових засобів, які вони можуть витратити на ці покупки; надлишок або недостатність робочих місць, робочої сили, які впливають на рівень заробітної плати працівників і, отже, на їхні можливості купувати товари.

На економічне середовище суттєво впливають наявність і доступність грошових ресурсів, рівень доходів на інвестований капітал, а також величина запозичених коштів, які підприємці готові залучити для фінансування своїх ділових операцій і які готові їм надати кредитні установи.

Усім цим займається велика кількість різноманітних організацій, які складають інфраструктуру ринку, за допомогою якої підприємці можуть встановлювати ділові взаємовідносини і проводити комерційні операції. Це *банки* – надання фінансових послуг; *постачальники* – забезпечення сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, комплектуючими виробами, паливом, енергією, машинами і обладнанням, інструментами тощо; *оптові і роздрібні продавці* –

надання послуг у плані доведення товарів до споживачів; спеціалізовані фірми і заклади – надання професійних юридичних, бухгалтерських, посередницьких послуг; *агенції з працевлаштування* – надання допомоги у підборі робочої сили; *навчальні заклади* – навчання працівників і спеціалістів-службовців; *інші агенції* – рекламні, транспортні, страхові тощо; засоби зв'язку і передавання інформації.

Близько до економічних знаходяться *соціальні умови* формування підприємництва. Насамперед це намагання покупців купувати товари, які відповідають певним смакам і моді. На різних етапах ці потреби можуть змінюватися. Суттєву роль тут грають моральні і релігійні норми, які залежать від соціально-культурного середовища. Ці норми напряму впливають на спосіб життя споживачів і таким чином на попит на товари.

Соціальні умови також впливають на відношення окремого індивіда до праці, що у свою чергу впливає на його відношення до величини заробітної плати, до умов праці, які пропонує бізнес.

Важливу роль у формуванні підприємництва відіграє підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів підприємництва: організація навчання сучасним методам ведення підприємницької діяльності, навчання і перенавчання кадрів, їхнє стажування у розвинених країнах, організації підготовки і перепідготовки викладацьких кадрів для навчання підприємців, створення мережі консультативних центрів, які проводять професійний відбір і орієнтацію кадрів підприємницького сектора тощо.

Будь-яка підприємницька діяльність функціонує у межах відповідного *правового середовища*. Велике значення має створення необхідних *правових умов*. Це у першу чергу наявність законів, які регулюють підприємницьку діяльність, створюють сприятливі умови для розвитку підприємництва, а саме: спрощена й прискорена процедура відкриття і реєстрації підприємств; захист підприємця від державного бюрократизму; удосконалення податкового законодавства у напрямі мотивації виробничої підприємницької діяльності, розвиток спільної діяльності із зарубіжними партнерами. Сюди належать і створення регіональних центрів підтримки малого підприємництва, удосконалення методів обліку і форм статистичної звітності.

Для нормального розвитку підприємництва необхідне сприятливо налаштоване політичне середовище.

3. Повна економічна відповідальність за результати діяльності.

Негативними результатами підприємницької діяльності можуть бути:

- збитковість, тобто перевищення витрат над доходами;
- суттєва втрата майна;
- банкрутство (визнання повної неплатоспроможності).

Ці негативи викликані різними причинами, у тому числі і непередбачуваними (дії природних сил, політичні і воєнні конфлікти тощо). Але як вважає один з лідерів американського менеджменту Лі Якокка, є *тільки три причини банкрутства фірми: перша – погане управління; друга – погане управління; третя – погане управління.*

Підприємець бере на себе тягар відповідальності, неминучий ризик.

4. Етика підприємництва. Морально-етичні норми:

- *обов'язковість*. Вона формується жорсткою економічною відповідальністю за документально оформлене зобов'язання. Із часом головним гарантом дотримання навіть усних угод стає намагання зберегти «імідж», образ обов'язкового партнера. Втрата цього образу може обернутися розривом сталих зв'язків, що вкрай негативно відіб'ється на справах і кар'єрі підприємця.
- *чесне суперництво*. Нечесна поведінка завжди має як наслідок втрату партнерів і клієнтів, що негативно позначається на фінансових результатах бізнесу.
- *загальна висока культура і освіченість*. Більше шансів добитися успіху – у людини, яка здатна мислити глибоко і масштабно, а для цього необхідна поінформованість у досить широкій області знань. Від підприємця вимагається «випереджальне мислення», таке, що дозволяє прогнозувати розвиток ситуації, приймати випереджувальні рішення.
- *контактність, уміння спілкуватися з людьми, зацікавити їх, мобілізувати на досягнення намічених цілей*.

Таким чином, підприємництво можливе при наявності певних умов, у тому числі при відповідних майнових правах на умови і результати виробництва, певного економічного, правового і політичного середовища, повної економічної відповідальності підприємця за результати діяльності. Успішне підприємництво досягається при дотримуванні учасниками цього процесу морально-етичних норм, серед яких виділяють обов'язковість, чесне суперництво, загальну культуру й освіченість, контактність, уміння спілкуватися з людьми.

3. Види підприємницької діяльності

У підприємстві, як і у будь-якій іншій діяльності, існує поділ праці. У найзагальнішому вигляді існують такі види підприємництва:

- промислове підприємництво, що пов'язане зі створенням матеріального продукту: предметів споживання і засобів виробництва. Воно охоплює машинобудування, сільське і лісове господарство, будівництво, легку і харчову промисловість та ін.;
- торгове підприємництво, що пов'язане з доведенням продукту від виробника до споживача. Торгове підприємництво реалізує особливий товар – послугу, прискорюючи й у цілому здешевлюючи процес руху товару;
- кредитне підприємництво, що пов'язане з акумуляцією тимчасово вільних грошових засобів і наступним використанням їх для надання кредиту на принципах терміновості, платності і поверненості;
- консультативне підприємництво (консалтинг), що пов'язане з наданням незалежних порад і допомоги з питань управління бізнесом, включаючи визначення й оцінку проблем та/або можливостей, рекомендацію відповідних заходів і допомоги щодо їх реалізації;
- венчурне (ризикове) підприємництво пов'язане із фінансуванням розробок та упровадженням нових і новітніх технологій у наукоємних високотехнологічних сферах. Венчурне фінансування відрізняється високим

ступенем ризиковості з огляду на відсутність будь-яких гарантій успішного зростання молоді фірми. Так, за статистикою 8 із 10 венчурних фондів розоряються, але самі успішні приносять інвесторам до 2000 % прибутку.

Крім вищезазначених видів підприємницької діяльності, виділяються і такі, як фінансове підприємництво, страховий бізнес, інформаційне підприємництво, інноваційне підприємництво, посередництво та ін. Усі види підприємництва можуть функціонувати окремо або разом.

4. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності

Форми підприємництва поділяють на *організаційно-правові* та *організаційно-економічні*.

Займатися господарською діяльністю може будь-яка людина, адже кожен з нас веде особисте, домашнє господарство, не беручи на це дозвіл у влади. Але таке господарювання пов'язане із власним життєзабезпеченням, з особистою і сімейною економікою. У тих випадках, коли економічна діяльність набуває масового характеру, здійснюється не тільки для себе і сім'ї, але і для інших людей, у суспільних цілях, їй повинні відповідати певні, встановлені законом і нормами господарського права форми організації і структури управління. Це організаційно-правові форми господарювання, які дають можливість людині, групі людей, колективу набути офіційний правовий статус господарюючого суб'єкта, стати суспільно визнаним підприємцем.

Організаційно-правовими формами підприємництва є партнерства (товариства) і кооперативи. Зазвичай партнерства (товариства) – це об'єднання капіталів двох і більше осіб для здійснення підприємницької діяльності. У формі партнерств в Україні відповідно до Господарського кодексу, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства» діють господарські товариства – юридичні особи, статутний (складений) капітал яких поділений на частки між учасниками.

Господарськими товариствами є підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. Господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником. До *господарських товариств* належать: *акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.*

Акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. Акціонерне товариство може бути створене шляхом заснування або злиття, поділу, відділення чи перетворення

підприємницького товариства, державного, комунального та інших підприємств у акціонерне товариство.

В Україні акціонерні товариства поділяються на публічні акціонерні товариства (ПАТ) та приватні акціонерні товариства (ПрАТ). Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. Кількість акціонерів ПрАТ не може перевищувати 100 акціонерів. У разі прийняття загальними зборами ПрАТ рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство, що має статутний (складений) капітал, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 10 осіб. Учасники товариства несуть відповідальність у межах своїх вкладів.

Товариство з додатковою відповідальністю – це товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Особа може бути учасником тільки одного повного товариства.

Командитне товариство – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства. Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Кооперативи – це добровільні об'єднання громадян з метою спільного вирішення ними економічних, соціально-побутових та інших питань. Вони можуть створюватися у різних галузях, відповідно кооперативи бувають виробничими, споживчими, житловими тощо.

Виробничий кооператив – це добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. Виробничі кооперативи можуть здійснювати виробничу, переробну, заготівельно-збутову, постачальницьку, сервісну і будь-яку іншу підприємницьку діяльність, не заборонену законом.

Споживчий кооператив – це система самоврядних організацій громадян (споживчих товариств, їх спілок, об'єднань), а також підприємств та установ цих організацій, яка є самостійною організаційною формою кооперативного руху. Первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство - самоврядна організація громадян, які на основі добровільності членства, майнової участі та взаємодопомоги об'єднуються для спільної господарської діяльності з метою колективного організованого забезпечення своїх економічних і соціальних інтересів. Кожний член споживчого товариства має свою частку в його майні.

Отже, під *організаційно-правовою формою* розуміють комплекс юридичних, правових, господарських норм, що визначають характер, умови, способи формування відносин між власниками підприємств, а також між підприємством та іншими, зовнішніми стосовно нього, суб'єктами господарської діяльності і органами державної влади.

Поряд з організаційно-правовими формами підприємництва існують *організаційно-економічні форми*, які розрізняються за діяльнісною ознакою та утворюються з метою ефективного господарювання у виробничій, збутовій, науковій та іншій діяльності для вирішення різноманітних спільних соціально-економічних завдань. Основними *організаційно-економічними формами* підприємницької діяльності є *асоціації, концерни, консорціуми, синдикати, картелі, фінансово-промислові групи, холдинги*.

Асоціація – це форма добровільного об'єднання економічно самостійних підприємств, організацій, які одночасно можуть входити до складу інших утворень. До складу асоціації, зазвичай, входять односпеціалізовані підприємства та організації, розміщені на певній території. Основою метою створення асоціацій є вироблення спільних рішень науково-технічних, виробничих, економічних, соціальних та інших завдань.

Концерн – це багатогалузеве акціонерне товариство, яке контролює підприємства за допомогою системи участі. Концерн є власником контрольних пакетів акцій різних компаній, які є стосовно власника дочірніми підприємствами. У свою чергу дочірні компанії також можуть володіти контрольними пакетами акцій інших акціонерних компаній. З метою підвищення ефективності функціонування державних підприємств, які провадять господарську діяльність у сфері розробки, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів і беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами в Україні створено державний концерн «Укроборонпром».

Консорціум – це об'єднання підприємців з метою спільного проведення крупної фінансової операції (наприклад, інвестування у великомасштабний промисловий проєкт). Таке об'єднання підприємців має можливість вкласти кошти у великий проєкт, при цьому зменшується ризик, що виникає при таких інвестиціях, оскільки відповідальність розпоршується серед великої кількості учасників. Консорціуми виникають і в нових галузях, і на стиках різних галузей та передбачають проведення спільних наукових досліджень.

Синдикат – це об'єднання збуту продукції підприємцями однієї галузі з метою зменшення надмірної конкуренції між ними.

Картель – це угода між підприємствами однієї галузі про ціни на продукцію, послуги, про розподіл ринків збуту, частках у загальних обсягах виробництва тощо.

Фінансово-промислові групи – це об'єднання промислового, банківського, страхового і торгового капіталів, а також інтелектуального потенціалу підприємств і організацій.

Правовий статус деяких з вищенаведених організаційно-економічних форм підприємницької діяльності визначений у главі 12 Господарського кодексу України і тлумачаться ГК як господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо

Поняттям, що об'єднує групу підприємств різних організаційних форм, створених на основі приватної власності одного чи кількох громадян або юридичної особи, є *приватне підприємство* (ПП) (хоча на практиці приватні підприємства до цього часу реєструються як окрема організаційно-правова форма і у більшості випадків мають єдиного засновника – фізичну особу). *Приватне підприємство* – це юридична особа, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці (ст. 113 Господарського кодексу України). Приватним також є підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи. Історично склалось так, що переважна більшість приватних підприємств, зареєстрованих в Україні, створювались на основі приватної власності однієї фізичної особи, тобто мають єдиним засновником фізичну особу (громадянина України, іноземця чи особу без громадянства). Це пояснюється тим, що відповідно до Закону «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р., який втратив силу із 1 січня 2004 р., приватними підприємствами вважались підприємства, засновані на власності фізичної особи.

Суб'єктом підприємницької діяльності може бути *фізична особа-підприємець* (ФОП) – це фізична особа (громадянин України, особа без громадянства, іноземець) з повною цивільною дієздатністю, яка зареєстрована у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (ст. 119, 120), і здійснює підприємницьку діяльність від власного імені, тобто без створення юридичної особи.

Відповідно до ст. 55 Господарського кодексу України суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Суб'єктами мікропідприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Найбільш масштабною формою організації економічної діяльності є *підприємство*. Саме воно представляє собою саму розповсюджену і типову форму організації господарської діяльності у цілому і підприємницької зокрема.

Самостійно господарюючий суб'єкт називається *підприємством* у тому випадку, коли він створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності у порядку, передбаченому чинним законодавством України. Це первинні, суттєві ознаки і властивості підприємства. Найчастіше підприємство виступає *юридичною особою*.

Юридичною особою називають підприємство, установу, організацію чи будь-яку іншу структуру, яка має своє майно, відокремлене від майна інших юридичних осіб, свої рахунки в банках, самостійний баланс, печатки зі своєю назвою, свій товарний знак, право набувати власність, користуватися і розпоряджатися нею від свого імені, право від свого імені бути позивачем і відповідачем у суді та господарському суді (арбітраж), а також несе самостійну майнову відповідальність.

Залежно від форм власності в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

У разі, якщо у статутному фонді підприємства іноземна інвестиція становить не менш як 10 %, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, у статутному фонді якого іноземна інвестиція становить 100 %, вважається іноземним підприємством.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути малими, середніми або великими підприємствами.

Державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади у розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. Державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства.

Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту на принципах підприємництва і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном згідно з чинним законодавством. Майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання. Статутний фонд державного комерційного підприємства утворюється уповноваженим органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації цього

підприємства як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду державного комерційного підприємства встановлюється законом.

Казенні підприємства створюються у галузях народного господарства, в яких:

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад 50 %) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;
- за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;
- переважаючим (понад 50 %) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняється, як правило, не може бути рентабельним;
- приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

Казенне підприємство створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. Казенне підприємство є юридичною особою, має відповідні рахунки в установах державного банку, печатку зі своїм найменуванням.

Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування у розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Орган, до сфери управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника – відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених чинним законодавством.

Підприємства можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство діє на основі статуту, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

5. Освіта і наука: сутність, функції, значення

Освіта – це один з найдавніших соціальних інститутів, викликаний потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, готувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед людством. У сучасному світі *освіта* – складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань і соціального досвіду. *Освіта* – це система навчальних і виховних закладів, що здійснюють різноманітні форми залучення їх досвідів до освоєння багатств культури.

У широкому розумінні освіту визначають як «функціонально обов'язковий соціальний інститут найвищого рівня значущості, завдяки якому функціонує соціально-генетичний механізм, що визначає і забезпечує становлення і вдосконалення особистості, набуття, передачу та розробку нових наукових знань, надбань культури від покоління до покоління» (проф. Задорожний Г. В.).

Освіта як соціокультурний елемент, як частина культури відповідного суспільства, як результат соціокультурної взаємодії людей, що проявляється у формі пізнання і його кінцевих результатів (знань, досвіду, вмінь і навичок), виконує такі функції: культурну, професійно-економічну, соціальну, виховну, соціального захисту, гуманістичну, урбаністичну, демографічну, історичної спадщини та наслідування соціального досвіду, соціалізації, соціального контролю.

Система освіти побудована на таких *соціальних принципах*: принцип загальності освіти, принцип безперервності освіти; принцип освіти широкого профілю; принцип поєднання навчання з вихованням; принцип інтенсифікації нагромадження знань; принцип полікультурності освіти; принцип інституційної рефлексії; принцип пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей над політичними і класовими інтересами; принцип випереджуючого розвитку освіти; принцип інноваційності в освіті; принцип елітарності; принцип формування «вільного освітнього середовища».

Освіта – соціальна система, яка має свою структуру (форми, види, ступені):

- дошкільна освіта і виховання – здійснюються разом із сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей.
- загальна середня освіта – забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення.
- позашкільна освіта і виховання – забезпечує творчу самоорганізацію дитини в системі позашкільних освітньо-виховних закладів.
- професійно-технічна освіта – забезпечує здобуття громадянами робітничої професії відповідно до покликання, інтересів, здібностей, підвищення їхньої виробничої кваліфікації, перепідготовку;
- вища освіта – забезпечує фундаментальну, наукову та загальнокультурну, практичну підготовку, одержання громадянами спеціальності відповідно до покликання, інтересів, здібностей;
- післядипломна підготовка – забезпечує систематичне поновлення набутих у вищі знань, перепідготовку людей з вищою освітою з метою опанування нових спеціальностей та професій;
- аспірантура і докторантура забезпечують наукову та педагогічну підготовку кандидатів і докторів наук;
- самоосвіта – система набуття і підвищення рівня знань шляхом самостійного опанування знань та вмінь, одержання професії і спеціальності. Самоосвіта набуває легітимності шляхом перевірки та оцінки знань системою екстернату.

Основою системи освіти є *знання* – цілісна і систематизована сукупність понять про закономірності природи, суспільства і мислення, нагромаджена людством в процесі активної перетворюючої діяльності і спрямована на подальше пізнання і зміни об'єктивного світу. Знання – основний ресурс сучасної економіки – є результатом осмислення інформації на підставі практичного досвіду.

У розвинених країнах світу інвестиції в знання зростають швидше, ніж інвестиції в основні фонди, що є ознаками переходу від економіки, що базується на використанні природних ресурсів, до економіки, заснованої на знаннях. Оскільки знання відіграють вирішальну роль в розбудові економіки знань, то основним складовим елементом в цьому процесі має бути доступна, якісна і безперервна освіта населення на основі нових наукових знань. Бо саме освіті відводиться головна роль у розбудовчих процесах, у поєднанні науки і виробництва.

Термін «економіка знань» був уведений в 1962 р. австро-американським ученим Ф. Махлупом стосовно одного із секторів економіки. Цей термін поряд із терміном «економіка, що базується на знаннях», використовується для визначення типу економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом знання.

Близькими до поняття «економіка знань» є поняття «інноваційна економіка», «суспільство знань». З теоретичної і практичної точок зору економіку знань розглядають як результат еволюції концепцій і моделей економічного зростання в сучасних умовах.

Врахування особливого місця освіти у розгалуженій системі суспільного виробництва дає підстави для визначення поняття «*економіка знань*» – шлях до поєднання систем освіти, науки, виробництва, їх програмування на самовідтворення і самокорекцію у процесі розвитку суспільства та на основі світових економічних вимог і суспільних тенденцій, а також залучення гуманітарно-інноваційних ресурсів через розбудову економіки, яка ґрунтується на знаннях і освіті.

Економіка, що ґрунтується на знаннях, набуває, нового формату. В результаті того, що знання, інформація, ідеї є ресурсами фактично необмеженими, через можливість їх постійного продукування, головна суперечність економіки, пов'язана з обмеженістю ресурсів і необмеженістю потреб, набуватиме нового сенсу завдяки тому, що, по-перше, необмеженість знань даватиме можливість виходу на новий рівень у використанні інших ресурсів, що зробить їх необмеженими або знайти їм замітники; по-друге, хоча конкурентні відносини в економіці все більше будуть замінюватися на партнерські. Тільки так уможливиться задоволення безмежних потреб у впровадженні в життя різних ідей.

Наука – це сукупність знань, впорядкованих відповідно до певних принципами, реальним зв'язком суджень, передбачень і проблем дійсності та окремих її сфер чи аспектів. *Знання* – найважливіший засіб перетворення дійсності. Вони становлять динамічну систему, що швидко розвивається, темпи зростання якої в сучасних умовах перевищують темпи зростання будь-якої іншої системи. Говорячи про знання, мають на увазі вищий рівень інформації, що функціонує в суспільстві. При цьому знання - це не вся інформація, а лише та її частина, яку людина перетворила і опрацювала особливим чином. У процесі перетворення інформація повинна набути знакової форми або бути представленою в цій формі за допомогою інших знань, накопичених у пам'яті, інформація повинна отримати суть і значення.

Наука – це процес творчої діяльності по отриманню нового знання, і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів. *Наука* є найвищим щаблем розумового розвитку людини, вершинним і найспецифічнішим досягненням людської культури. *Наука* – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості.

У процесі історичного розвитку наука перетворилася на продуктивну силу і важливий соціальний інститут. Вона впливає на державне, соціальне і громадське життя. Поняття «наука» охоплює як діяльність, спрямовану на отримання нового знання, так і результат цієї діяльності – суму здобутих на певний час знань, сукупність яких створює наукову картину світу.

Наука завжди розвивається у конкретних історичних умовах, які зумовлюються передусім рівнем розвитку суспільства. Властиві йому засоби виробництва і технології ставлять перед наукою конкретні завдання, створюють можливості реалізації її досягнень. Історії відомо чимало прикладів, коли суспільні відносини гальмували розвиток науки, перешкоджали використанню її відкриттів. У свою чергу, досягнення науки, технічний прогрес сприяють розвитку суспільства.

Наука передбачає процес отримання нового знання і результат цього процесу – систему об'єктивних знань, що адекватно відображають реальність. Наука є об'єктивною: вона має апарат дослідження, схеми доведень, відрізняє істинне знання від помилкового, суб'єктивного. Систему наукових знань утворюють виявлені факти, їх понятійний, якісний і кількісний опис, а також емпіричні закономірності, що були встановлені шляхом їх аналізу. Для цілісного наукового уявлення про дійсність слід визначити загальне/спільне, таке, що стосується всього світоутворення та/або окремих його частин. Мова йде про закон або групу законів. Закон – це необхідне, суттєве, стале співвідношення, що повторюється між окремими явищами.

Існують спільні (фундаментальні), загальні та часткові закони. Спільні закони виявляються в усіх сферах буття (закони і принципи самоорганізації та еволюції). Загальні закони стосуються суміжних наукових галузей (закони збереження, спрямованості процесів, періодичності виявляються в усіх природничих науках і частково в гуманітарних). Часткові закони діють в окремій галузі (закон вектора історичного розвитку – в історії, закон генетики – в біології, закони Ньютона – у фізиці, закони попиту і пропозиції – в ринковій економіці).

Розкриття законів пов'язане з пошуком та усвідомленням причинно-наслідкових зв'язків між окремими явищами. У процесі становлення науки, філософського осмислення її результатів склалося вчення – «детермінізм» – вчення про всезагальний об'єктивний закономірний взаємозв'язок і причинну зумовленість явищ соціоприродного середовища.

Найважливішою ознакою науки є методи дослідження – це сукупність прийомів і способів обґрунтування системи знань, контролю об'єктивності отриманих результатів, побудови моделей дійсності. Він не довільний, він зумовлений об'єктивними можливостями науки, особливостями об'єкта пізнання.

Сукупність методів, які застосовують у конкретній науці – це методологія, або вчення про наукові методи пізнання світу.

Основне завдання науки – виявлення об'єктивних законів дійсності, головна мета – істинне знання. *Критеріями науковості*, які відрізняють науку від інших форм пізнання є: об'єктивність, системність, практична націленість, орієнтація на передбачення, суворота доказовість, обґрунтованість і достовірність результатів.

У методології науки виділяються такі функції науки, як *опис, пояснення, передбачення, розуміння*.

Класифікація наук і наукових досліджень:

- за об'єктом і предметом дослідження (економіка, фізика, хімія, біологія, фізіологія, географія тощо, а також науки, що утворилися внаслідок їх синтезу – еконофізика, біофізика, біохімія, фізична хімія та ін.);
- за сферою дослідження (природничі, суспільні і технічні);
- за способом і методами одержання нового знання (теоретичні й емпіричні науки);
- за зв'язками із предметною діяльністю (теоретичні і практичні науки).

6. Моделі взаємодії бізнесу і влади

Модель партнерства (суспільство-влада-бізнес) здатна створити інноваційне інтелектуальне суспільство і інноваційну конкурентоспроможну економіку, засновану на знаннях і високих технологіях, здатну вирішувати національні завдання в умовах глобалізації.

В усьому світі спостерігається тенденція посилення співпраці влади і бізнесу. У сучасному політикоекономічному просторі функціонують дві моделі взаємодії бізнесу і держави: *плюралістична* і *неокорпоратистська*, що представляють підходи до просування інтересів крупного бізнесу, а головною розмежувальною ознакою виступає роль держави. В дійсності жодна з них не функціонує в чистому вигляді. Наявні в світі конкретні приклади частіше за все є переплетенням та поєднанням обох моделей.

Проте у всіх випадках простежується переважання однієї моделі над іншою.

Плюралістична модель – це система представницьких інтересів, у якій визначальні одиниці організовані в необмежену кількість самостійних, не обов'язкових, конкуруючих одна з одною, ієрархічно незалежних структур, які особливим чином не ліцензуються, не визнаються та не отримують субсидій і ніяк не контролюються державою і які не володіють монополією на представництво даних інтересів. Плюралістична модель ґрунтується на англо-американській традиції. Конкуренція розглядається як рушійна сила розвитку. Держава визначається як зовнішня сила, значення якої полягає у розробці спільно з представниками бізнесу єдиних правил регулювання, вирішенні конфліктних ситуацій, з якими не може впоратися ділове співтовариство, та забезпеченні підтримки національного бізнесу на міжнародних ринках.

Неокорпоратистська модель взаємодії «бізнес-держави» сформувалася в контексті різних культурно-історичних особливостей. Держава в неокорпоратистській моделі є важливим економічним агентом, що забезпечує

розробку та дотримання загальних правил гри, а також розглядається як сила, що несе великі соціальні зобов'язання перед суспільством загалом, тому має право висувати відповідні вимоги до бізнесу.

Модель неокорпоративізму передбачає наявність інституційних форм управління, в яких організації (профспілки, спілки роботодавців) представляють основні економічні інтереси, отримують основні привілеї і можливості брати участь у розробці законопроектів та політичних рішень. У свою чергу, організації беруть відповідальність та зобов'язання сприяти державі в управлінні суспільством. Оскільки під неокорпоративізмом розуміється така модель організації суспільного життя, при якій відносини між групами інтересів і політичною системою реалізуються головним чином через асоціації, вважається, що всі корпорації, а в деяких країнах це навіть прийнято законодавчо, повинні належати до бізнес-асоціацій, які, в свою чергу, організовані в певну ієрархічну систему з домінуючою організацією, що представляють бізнес загалом.

7. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: поняття, принципи, форми

Державно-приватне партнерство (ДПП) – це система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) наявних об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами.

Традиційний підхід до розуміння сутності ДПП – бінарна взаємодія двох економічних агентів – держави і приватного бізнесу. Розширене визначення державно-приватного партнерства – форма залучення у процес партнерської взаємодії трьох агрегованих соціально-економічних суб'єктів, що є його потенційними бенефіціарами: державу, бізнес і суспільство, де останній суб'єкт є споживачем товарів і послуг, що створюються в ході реалізації проєктів державно-приватного партнерства, та суб'єктом, що генерує потреби й запити, задоволення яких стає кінцевою метою реалізації конкретних проєктів (ШевченкоБ. О.).

Принципи здійснення державно-приватного партнерства:

- рівність перед законом державних та приватних партнерів;
- заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів;
- узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди;
- забезпечення вищої ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера;
- незмінність протягом усього строку дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, цільового призначення та форми власності об'єктів, що перебувають у державній або

комунальній власності чи належать Автономній Республіці Крим, переданих приватному партнеру;

- визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору, укладеного у рамках державно-приватного партнерства;
- справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства;
- визначення приватного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, встановлених законом.

У сучасному розумінні партнерство державного і приватного секторів означає таку форму співпраці між державними органами влади та світом бізнесу, що має на меті забезпечити фінансування, будівництво, відновлення, управління або утримання інфраструктури чи надання суспільних послуг.

Мета партнерства полягає в поєднанні найкращих аспектів державного і приватного секторів для спільної вигоди, а різноманіття видів, форм і сфер застосування державно-приватного партнерства роблять його універсальним механізмом для рішення низки довгострокових задач – від створення і розвитку інфраструктури до розробки та адаптації нових перспективних технологій.

У світовій практиці класифікації моделей державно-приватного партнерства прийнято виокремлювати такі їх форми:

- контракти як адміністративний договір між органом місцевого самоврядування та приватним партнером на здійснення суспільно необхідних видів діяльності;

- оренда, яка залежно від визначених договором умов може передбачати викуп державного чи муніципального майна;

- концесія, яка передбачає надання державою права приватному партнеру протягом певного часу виконувати обумовлені договором функції і наділяє його відповідними повноваженнями для забезпечення ефективного функціонування об'єкта концесії; концесія завжди передбачає повернення предмета договору державному партнеру, а право власності на вироблену продукцію залишається за приватним партнером;

- угоди про розподіл продукції є подібними до концесійних договорів, однак, на відміну від них, передбачають розподіл виробленої концесіонером продукції між державним та приватним партнером;

- договори про спільну діяльність, у межах яких держава бере постійну участь в адміністративно-господарській та інвестиційній діяльності створеного спільного підприємства залежно від частки в уставному або акціонерному капіталі.

Національна рада з питань державно-приватних партнерств у США пропонує класифікацію форм ДПП за метою створення:

- партнерства, створені з метою якнайшвидшої реалізації пріоритетних інфраструктурних проєктів і тому сформовані згідно з процедурою пакетного тендера;

- партнерства, сформовані для залучення управлінської експертизи приватного партнера для реалізації великих і складних програм;
- партнерства, пріоритетною метою яких є залучення нових технологій, розроблених у приватному секторі;
- партнерства, які мають мету залучити різноманітні фінансові ресурси, доступні для бізнесу;
- партнерства, які дозволяють і заохочують розвиток створеної інфраструктури приватним партнером, його власність на споруджений об'єкт і, відповідно, управління ним та іншим капіталом.

Ще однією поширеною формою партнерства державного і приватного секторів є державно-приватні компанії. Участь приватного сектору в капіталі державного підприємства може передбачати акціонування (корпоратизацію) і створення спільних підприємств. Ступінь свободи приватного сектора в прийнятті адміністративно-господарських рішень визначається в такому випадку його часткою в акціонерному капіталі. Що менша частка приватних інвесторів порівняно із державою, то вужчий спектр самостійних рішень вони можуть приймати без втручання останньої.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Соціальна відповідальність бізнесу перед суспільством.
2. Значення для суспільства державно-приватного партнерства.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 5: (нормативно-правові акти: [2], [4]; джерела інформації: [8], [22], [31], [40], [45], [52], [53], [71], [78], [79], [80], [81], [83], [87], [94], [95], [97], [103], [111], [117], [125], [132], [133].

Тема 6. Інноваційна інфраструктура*

1. Інноваційна інфраструктура: сутність, елементи, завдання

Інноваційна інфраструктура – це сукупність юридичних осіб, ресурсів і засобів, що забезпечують матеріально-технічне, фінансове, організаційно-методичне, інформаційне, консультаційне та інше обслуговування інноваційної діяльності.

Інноваційна інфраструктура є одним з основних елементів національної інноваційної системи – включає в себе сукупність правових, фінансових, соціально-економічних та інформаційних інститутів, характерних для даного держави і впливають на умови протікання інноваційних процесів. Кінцевою метою формування інноваційної інфраструктури є створення системи господарюючих суб'єктів, здатної забезпечити ефективне здійснення інноваційної діяльності в інтересах всього суспільства.

Завданнями формування і розвитку інноваційної інфраструктури є:

- подолання спаду виробництва шляхом структурної перебудови економіки та зміни номенклатури продукції, що випускається,
- збільшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та привабливості національної економіки,

- збереження і розвиток науково-технічного потенціалу.

За допомогою різних елементів інноваційної інфраструктури вирішуються такі основні завдання сприяння інноваційній діяльності:

- інформаційне забезпечення,
- виробничо-технологічна підтримка інноваційної діяльності,
- завдання сертифікації і стандартизації інноваційної продукції,
- сприяння просуванню ефективних розробок і реалізації інноваційних проєктів,
- проведення виставок інноваційних проєктів і продуктів,
- надання консультаційної допомоги,
- підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів для інноваційної діяльності та інші.

2. Суб'єкти інноваційної інфраструктури

Суб'єкти інноваційної діяльності:

– фізичні та юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, що здійснюють інноваційну діяльність на території країни або виступають в ролі замовників;

– юридичні особи, які забезпечують обслуговування інноваційної діяльності (науково-технологічні парки, інноваційні центри, центри трансферу технологій, венчурні організації, інші організації, в тому числі об'єднання організацій (асоціації, союзи).

Складові інноваційної інфраструктури:

1. **Правова інфраструктура:** комплекс законів про охорону об'єктів інтелектуальної діяльності і захисту прав; правові акти, що стимулюють НДДКР в інтересах промисловості і регулюють процеси передачі результатів досліджень у сфери їх використання; комплекс законодавчих актів, що визначають умови створення та діяльності інститутів підтримки підприємницького бізнесу; правове забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу.

2. **Інформаційна інфраструктура:** довідкова, патентна, кон'юнктурна, аналітична, технічна та рекламна інформація. Основні інформаційні потреби - при вирішенні питань, пов'язаних з патентуванням нововведень і проведенням маркетингових досліджень.

3. **Спеціалізовані інноваційні центри:** бізнес-інкубатори, технопарки, інноваційні центри, центри підтримки підприємництва та ін.

4. **Фінансові інститути:** банки, інвестиційні інститути, індивідуальні інвестори, венчурні фонди, бюджет і ін.

Властивості, якими повинні володіти суб'єкти інноваційної інфраструктури:

- наявність у всіх регіонах країни у вигляді інноваційно-технологічних центрів або інжинірингових фірм, які на місцях можуть вирішувати завдання функціонально повного інноваційного циклу із задачею об'єкта інноваційної діяльності «під ключ»;

- універсальність, яка дозволяє конкурентно забезпечити реалізацію інноваційного проєкту «під ключ» у будь-якій області виробничого або обслуговуючого секторів економіки;
- професіоналізм, який базується на сумлінному і якісному обслуговуванні замовника або споживача;
- конструктивність, яка забезпечується орієнтацією на кінцевий результат;
- високий рівень науково-технічного потенціалу;
- кадрова забезпеченість, в першу чергу, керівниками інноваційних проєктів і можливість постійного оновлення і вдосконалення персоналу інноваційної інфраструктури;
- фінансова забезпеченість (наявність оборотного капіталу);
- високий рівень інструментальних засобів, що прискорюють отримання кінцевого результату;
- гнучкість, що забезпечує пристосування інноваційної інфраструктури до змін вимог ринку і зовнішньої кон'юнктури.

3. Організаційні форми інноваційної діяльності

Наукові організації: до них належать науково-дослідні інститути (НДІ) та університети. НДІ до середини ХХ ст. стали основною формою організації наукової діяльності.

НДІ поділяються на різні типи за ознакою відомчої приналежності: академічні (в складі наукових академій), університетські (в складі університетів), галузеві, міжгалузеві, міжнародні. НДІ складаються із структурних підрозділів: лабораторій, відділів, секторів та ін. Зазвичай, НДІ мають дослідницьку або проєктну спрямованість.

Найбільша підтримка розвитку НДДКР в університетах у США. У Західній Європі університети розглядаються в основному як навчальні заклади, де наукові дослідження відіграють допоміжну роль. Як правило, держава заохочує прагнення університетів до зміцнення зв'язків з фірмами. Однак фірми далеко не завжди йдуть на зближення з університетами. Це пояснюється тим, що:

- фірми прагнуть забезпечити секретність робіт, які ними проводяться в їх власних наукових підрозділах;
- самі університети далеко не завжди зацікавлені у співпраці з фірмами, оскільки більшість проблем, що цікавлять фірми, мають нефундаментальний характер, що не відповідає творчим інтересам університетських фахівців;
- існує необхідність дотримання комерційної таємниці, тобто фірми вимагають від університетських виконавців обмежень в публікаціях і обміні інформацією.

До виробничих організацій, що займаються виробництвом та збутом виробленої продукції, належать підприємства (фірми), а також різні види їх об'єднань між собою або з організаціями інших типів (фінансовими, торговими). Різновидами таких об'єднань є картелі, комбінати, концерни, корпорації, синдикати, трести, фінансово-промислові групи та ін. Відповідно до

різноманітності форм власності розрізняють: державні, колективні, приватні фірми, а також фірми, засновані на змішаній або спільній (із залученням вітчизняного та іноземного капіталу) формах власності.

Для вирішення питань матеріально-технічного постачання і збуту виробничі фірми користуються послугами спеціалізованих комерційних організацій. До таких організацій належать торгові фірми, що займаються продажем товарів, біржі, що забезпечують сприятливі умови для здійснення торгових операцій. Також використовуються послуги торгових посередників (брокерів, дилерів, дистриб'юторів, маклерів), які займаються підготовкою та укладенням договорів щодо здійснення торгових операцій.

До малих інноваційних фірм належать:

- наукові (інженерні) фірми (наукова і інженерна діяльність спрямована на розробку інноваційної продукції);
- виробничі фірми (виробнича діяльність спрямована на створення інноваційної продукції, розробленої іншими організаціями);
- науково-виробничі фірми (наукова і інженерна діяльність спрямована на розробку інноваційної продукції, виробнича діяльність – на створення інноваційної продукції, розробленої цією ж фірмою).

Основною областю діяльності науково-технічних фірм виступає науково-технічна діяльність з низькою матеріаломісткістю: технічне і технологічне проектування, реклама, перекладні послуги, підготовка та надання науково-технічної інформації, економічна навчання, технічне переозброєння, монтаж, налагодження і ремонт устаткування та інша посередницька діяльність (надають послуги з пошуку замовників, формуванню колективу виконавців, оформлення договорів, інспектування робіт тощо). Як правило, науково-технічні фірми не мають власних технічних потужностей і відрізняються високою мобільністю, здатністю швидко перебудовувати свою роботу на вирішення проблем, що виникають у замовників. Вихідним капіталом таких фірм є їх інтелектуальні ресурси.

Лізингові фірми. Лізинг – це специфічна форма фінансування вкладень на купівлю обладнання, нерухомого майна, споживчих товарів тривалого користування та інших елементів основного капіталу. Лізинг здійснюється за посередництва спеціалізованих лізингових фірм, які набувають для третіх осіб право власності на майно і віддають його в оренду на певний термін. *Оперативний лізинг* – невеликі терміни контракту (до 3-5 років) і неповна амортизація обладнання за час оренди. Після закінчення терміну контракту обладнання може стати об'єктом нового контракту або має бути повернуто орендодавцю. Як правило, такий вид операцій пропонують виробники обладнання або торгові організації. *Фінансовий лізинг* – тривалі терміни контракту (до 10-15 років) і амортизація всієї або більшої частини вартості обладнання. Після закінчення терміну контракту орендар може повернути об'єкт оренди, продовжити контракт або укласти новий, а також купити об'єкт лізингу за залишковою вартістю.

Венчурні фірми – це самостійні малі наукомісткі фірми, що займаються інноваційною діяльністю, яка засновується авторами науково-технічної ідеї і

венчурним підприємцем (приватною особою або сервісним центром з виробництва венчурних підприємницьких послуг) із залученням венчурного («ризикового») капіталу від зовнішніх джерел. Венчурна діяльність – ризикована.

Спеціалізовані інноваційні комплекси: інноваційні бізнес-інкубатори; науково-технологічні парки; технополіси.

Інноваційні бізнес-інкубатори – це організації, які створюються на основі будь-якої форми власності і надають початківцям-суб'єктам малого підприємництва на певних умовах і на певний час спеціально обладнані під офіси та виробництво приміщення з метою надання цим суб'єктам допомоги в поступовому налагодженні і розвитку свого бізнесу та здобуття у подальшому фінансової самостійності. Особливість інноваційних інкубаторів полягає в тому, що в них діяльність суб'єктів малого підприємництва орієнтується на розробку і використання нововведень науково-технічного характеру. Інкубатори є юридичними особами.

Бізнес-інкубатори здійснюють свою діяльність за такими напрямками:

- надання в оренду спеціально обладнаних під офіси та виробництво приміщень суб'єктам малого підприємництва, які розпочинають свою діяльність;
- надання в оренду (пайова використання) офісного обладнання та іншого рухомого і нерухомого майна;
- оцінка і відбір підприємницьких проєктів;
- пошук партнерів, інвесторів і кредиторів;
- інформаційне обслуговування суб'єктів малого підприємництва;
- проведення маркетингових досліджень;
- надання консультацій;
- сприяння впровадженню сучасних технологій, зміцненню зв'язків науково-дослідних і навчальних установ з промисловістю;
- підготовка і перепідготовка кадрів для суб'єктів малого підприємництва.

Майно інкубаторів формується за рахунок таких джерел:

- майна та грошових коштів засновника (засновників) інкубатора;
- майна і грошових коштів, переданих організаціями та установами, що сприяють створенню інкубаторів;
- орендної плати, одержуваної від суб'єктів малого підприємництва за оренду приміщень та іншого рухомого і нерухомого майна;
- доходів, отриманих від надання послуг;
- відрахувань від прибутку суб'єктів малого підприємництва, отриманої в результаті їх господарської діяльності, якщо це передбачено угодою;
- добровільних відрахувань юридичних і фізичних осіб.

Інкубатори також можуть надавати фінансову допомогу суб'єктам малого підприємництва. Частина прибутку інкубаторів, що залишилася після внесення обов'язкових платежів, спрямовується на підтримку і розвиток суб'єктів малого підприємництва.

Інкубатори за типом інноваційних центрів набули поширення в провідних індустріальних країнах на початку 1980-х рр. і орієнтовані переважно на потреби дрібних «високотехнологічних» підприємств. Головне завдання інноваційних центрів – поєднувати ідеї і винаходи з капіталом і підприємцями, залучати громадські та приватні фонди, щоб забезпечити «стартовий період» новим впроваджувальним компаніям.

Науково-технологічні парки – об'єднання наукомістких фірм (або їх підрозділів), які групуються навколо великих наукових центрів – при університетах або науково-дослідних інститутах (НДІ). Головними завданнями паркових структур є:

- підтримка розвитку малих інноваційних фірм,
- комерціалізація результатів науково-технічних розробок,
- прискорене просування інновацій в сферу матеріального виробництва,
- розвиток нових ідей в області інноваційної діяльності.

Основне *призначення наукових парків* – забезпечити органічний зв'язок фундаментальних і прикладних досліджень, *технопарків* – забезпечити мобілізацію матеріальних і трудових ресурсів для освоєння нових високотехнологічних виробництв, створення і розвитку нових, технічно складних промислових підприємств.

Основні напрямки діяльності технопарків:

- участь у формуванні системи підтримки малих інноваційних підприємств;
- участь в розробці та реалізації державних, галузевих, регіональних і міжнародних науково-технічних програм і проєктів, виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, випуск наукомісткої та високотехнологічної продукції;
- створення банку науково-інноваційних пропозицій і системи передачі інноваційних проєктів для їх промислового використання;
- активізація науково-технічного потенціалу регіону шляхом залучення до цього процесу науковців, науково-технічних працівників, наукових організацій, банків, промислових підприємств і організація співпраці з центральними та місцевими органами управління;
- організація підприємницької діяльності в науково-технічній сфері за участю професорсько-викладацького складу, окремих вчених і фахівців, студентів вищих навчальних закладів;
- допомога в укладенні міжнародних контрактів, які сприяють виходу наукоємної продукції на зовнішній ринок;
- підбір зарубіжних партнерів, вибір оптимальних варіантів співпраці, створення підприємств з іноземними інвестиціями;
- участь у міжнародних програмах і виставках, виконання посередницьких і представницьких послуг;
- сприяння залученню іноземних інвестицій та технологій;

- навчання інноваційному менеджменту, маркетингу наукомісткої продукції, організації її виробництва;
- створення додаткових робочих місць, в тому числі для висококваліфікованих фахівців, науковців, студентів, аспірантів;
- створення інформаційної бази, необхідної для проведення наукових розробок і проектів;
- сприяння створенню малих інноваційних підприємств, надання їм науково-технічних (консалтингових, інжинірингових, лізингових) та інших послуг, юридичної допомоги та сприяння в сертифікації їх продукції;
- надання на договірній основі малим інноваційним підприємствам, що входять до складу технопарку, лабораторних та експериментально-виробничих площ, обладнання для виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, офісних, демонстраційних і конференц-приміщень;
- аналіз, відбір інноваційних проектів, оцінка комерційного ризику інноваційних пропозицій, маркетинг відповідних продуктів, пошук партнерів і джерел фінансування, сприяння в страхуванні проектів.

Джерелами фінансування діяльності *технопарку* є: доходи від власної діяльності; бюджетні кошти, що виділяються в установленому порядку для виконання проектів і програм; грошові і матеріальні внески засновників (учасників) технопарку; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і фізичних осіб; інвестиції, в тому числі зарубіжні. Технопарк вимагає вкладення щодо великих обсягів інвестицій в землю і будівлі, а також на своє оперативне управління та маркетинг. Він повинен розглядатися як довгостроковий проєкт і навіть тоді, коли орендна плата дорівнює ринковій і технопарк не дає швидкої і високою фінансової віддачі (*Технопарк на базі Стенфордського університету*).

Технополіс – це спеціалізований територіально замкнутий науково-виробничий комплекс, в якому в єдине ціле зливаються науково-дослідницька діяльність, наукомістке виробництво і підготовка наукових, інженерних та робочих кадрів, необхідних для функціонування такого комплексу. Необхідні умови ефективного функціонування технополісів – надання самостійності місцевим органам влади в регіонах їх розміщення і активна підтримка з боку держави.

Основними принципами організації технополісів є: їх формування на базі великих наукових центрів; орієнтація їх діяльності на новітні наукоємні технології; спеціалізація на певних видах сучасних виробництв і галузей; органічне злиття наукового і виробничого потенціалів; активне включення і підвищення ролі малих і середніх наукомістких фірм; створення сприятливих для життя спеціалістів житлових, культурно-побутових та екологічних умов (*Технополіс «Кремнієва долина»*).

Центри трансферу технологій створюються з метою активізації інноваційної діяльності шляхом реалізації механізму трансферу технологій – процесу передачі технологій зі сфери розробки в сферу практичного

використання. Основним змістом роботи центрів трансферу технологій є інформаційне забезпечення інноваційної діяльності та активізація обміну інноваціями між їх розробниками (науковими центрами) і споживачами (промисловими підприємствами). Центри трансферу технологій можуть бути самостійними організаціями (наприклад, малі інноваційні фірми), а також входити в структуру інших організацій, зокрема технопарків.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Технопарки в Україні.
2. Технополіси в Україні.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 6: [14], [19], [29], [36], [37], [40], [44], [45], [51], [52], [53], [60], [64], [69], [70], [71], [80], [81], [83], [85], [94], [98], [114], [124], [125], [138], [139]

Тема 7. Інтелектуальна власність як основа інновацій*

1. Поняття інтелектуальної власності, її значення

Важливою складовою *інновації* є інтелектуальна власність. В економічній літературі є два підходи до її визначення: по-перше, інтелектуальна власність розглядається з точки зору економіки, а саме – це інновації та нововведення, як результат інтелектуальної і творчої праці; по-друге, як об'єкт права незалежно від його походження та матеріалістичного становища (набуття прав на об'єкт інтелектуальної власності).

Поняття «*інтелектуальна власність*» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури.

У широкому розумінні *інтелектуальна власність* означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах.

У загальнозживаному розумінні «*інтелектуальна власність*» – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством.

2. Право інтелектуальної власності

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений нормативно-правовою базою.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст

яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається нормативно-правовою базою (Костюченко О. М.).

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Інтелектуальну власність поділяють на *«авторське право і суміжні права»* та *«патентне право»* (право промислової власності), спільною істотною ознакою яких є те, що об'єктами авторських прав та прав промислової власності виступають саме результати творчої діяльності людини.

Авторським правом регулюються відносини, які виникають в процесі створення та використання літературних, музичних і художніх творів, витворів кінематографії, наукових праць, серед яких необхідно виділити комп'ютерні програми та бази даних. Інститутом суміжних прав регулюються відносини, пов'язані зі створенням та використанням результатів творчої діяльності (наприклад, виконавська діяльність артистів, фонограми, відеограми тощо).

«Патентне право» охоплює охорону винаходу за допомогою патенту, захист певних комерційних інтересів за допомогою законодавства про товарні знаки і торгові найменування, а також законодавства про охорону промислових зразків.

Доволі часто поняття «промислова власність» розуміється як таке, що означає рухому і нерухому власність, яка використовується в процесі промислового виробництва, але насамперед промислова власність є інтелектуальною власністю і стосується творінь людського розуму (наприклад, винаходи, промислові зразки, товарні знаки тощо).

Крім традиційних об'єктів, що охороняються авторським правом і суміжними правами, а також правом промислової власності, правовій охороні підлягають чимало результатів інтелектуальної діяльності, наприклад сорти рослин, топографії інтегральних мікросхем, комерційна таємниця (секрети виробництва, зокрема ноу-хау).

У 1967 р. у Стокгольмі було підписано Конвенцію, що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), якою визначено, що до інтелектуальної власності належать права на: літературні, художні та наукові твори; виконавську діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі; винаходи у сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; усі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

В Україні у сфері інтелектуальної власності діють такі законодавчі акти: закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та інші.

При регулюванні відносин інтелектуальної власності у разі необхідності можуть застосовуватися міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Перелік таких договорів наведено в Інформаційному листі Вищого Господарського суду України від 08.10.2003 № 01-8/1199 «Про нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності».

У Цивільному кодексі України чимало норм по інтелектуальній власності містяться в книзі четвертій «Право інтелектуальної власності», в якій враховано сучасний стан економіки, національні традиції і звичаї, вона максимально наблизилася системі охорони інтелектуальної власності до світових стандартів. Книга містить загальні положення про право, основні норми авторського права, суміжних прав, права інтелектуальної власності на наукове відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок, раціоналізаторську пропозицію, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин, породи тварин, а також торгову марку (знак для товарів і послуг), географічну вказівку і комерційну таємницю.

ЦК України дає перелік об'єктів права інтелектуальної власності. Перелік не виключний, він може постійно поповнюватися новими результатами творчої діяльності.

Умовно об'єкти права інтелектуальної власності поділяють на чотири групи. Першу групу – *авторські права і суміжні права* – складають літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення. Другу групу складають *об'єкти промислової власності*: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції. До третьої групи належать *сорти рослин і породи тварин, які прирівняні до об'єктів промислової власності за своїм правовим режимом*. Вони є творчими результатами і при відповідності вимогам закону визнаються об'єктами інтелектуальної власності. Четверту групу складають *комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів та послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці*. В точному значенні ці об'єкти не є результатами діяльності, але в правовому режимі вони також прирівнюються до об'єктів промислової власності.

Щодо об'єкта права інтелектуальної власності – *наукового відкриття* – виключного права не виникає, воно визнається надбанням всього людства, тому визнавати його об'єктом права інтелектуальної власності можна лише умовно. Право авторства і право пріоритету визнається за авторами наукового відкриття.

Велика увага приділяється проблемам правової охорони інтелектуальної власності. Стимулювання розвитку та охорони інтелектуальної власності набуває ролі одного з найважливіших чинників політико-економічних відносин та економічної безпеки як в середині кожної розвиненої країни, так і в міжнародних відносинах.

До порушення права інтелектуальної власності належать: піратство (опублікування, відтворення, ввезення (вивезення) на митну територію України, розповсюдження контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм, програм організацій мовлення), плагіат (оприлюднення повністю або частково

чужого твору під іменем особи, яка не є автором твору), підроблення, зміна інформації тощо.

У сфері інтелектуальної власності залишається велика кількість неврегульованих питань. Серед проблем охорони права інтелектуальної власності найгострішими є: випуск піратської продукції, в тому числі створення веб-сайтів виключно для поширення піратських матеріалів, не контрольоване використання фальшивих товарів, тривалість оформлення патенту та товарної марки, охорона комп'ютерних програм та баз даних, охорона виробників аудіовізуальної продукції, охорона знаків для товарів та послуг (товарних знаків), відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності тощо.

3. Авторське право і суміжні права

Авторське право – правовідносини, які виникають у зв'язку із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. Твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також незалежно від способу чи форми вираження.

Об'єкти авторського права:

1) літературні та художні твори, в т.ч.:

- романи, поеми, статті та інші письмові твори;
- лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, сценічні твори;
- музичні твори (з текстом або без);
- аудіовізуальні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори декоративно-ужиткового мистецтва;
- ілюстрації, карти, плани, ескізи й пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
- переклади, адаптації, аранжування, переробки літературних або художніх творів;
- збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

2) комп'ютерні програми;

3) компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

4) інші твори науки, літератури і мистецтва.

Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. Компіляції даних (бази даних) або іншого матеріалу охороняються як такі. Ця охорона не поширюється на дані або матеріал та не порушує авторського права на дані або матеріал, що є складовими компіляції.

Види творів:

- Самостійні – твори оригінальної форми.

- Несамостійні: а) похідні (переклади, обробки, анотації, реферати, резюме, огляди, інсценізації, аранжування та інші переробки творів науки, літератури і мистецтва). Похідні твори охороняються авторським правом незалежно від того, чи є об'єктами авторського права твори, на яких вони засновані; б) збірники (енциклопедії, антології, бази даних та інші складені твори, які за добром і розташуванням матеріалів є результатом творчої праці).

Авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції.

Не є об'єктами авторського права:

- акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
- державні символи, грошові знаки, емблеми тощо, затвержені органами державної влади;
- повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер прес-інформації;
- інші твори, встановлені законом.

На відміну від промислової власності, де автори одержують охоронні документи у формі патентів чи свідоцтв і де є суворі процедури для цього (спеціальний порядок визначення пріоритету, перевірка новизни) виникнення та здійснення авторських прав не потребує виконання жодних формальностей.

Авторське право виникає від моменту створення твору. Таким моментом є вираження твору на матеріальному носії таким чином, щоб він став доступним для розуміння іншим особам. Власник авторського права для оповіщення про свої права може використовувати знак авторського права, що міститься на кожному примірникові твору й складається з латинської букви «С» в колі, імені (найменуванні) власника авторського права та року першого опублікування твору.

Твір не можна опубліковувати, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого й сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення. Твір вважається опублікованим, якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, зокрема виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації.

Ніхто не має права публікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених законом. У разі смерті автора правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить його волі.

Для одержання свідоцтва про авторство на оприлюднений твір в Україні власник авторського права у будь-який час протягом терміну охорони авторського права може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах Українського агентства з авторських і суміжних прав.

При виникненні суперечок реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вона вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

До немайнових прав інтелектуальної власності на твір належать:

1) право авторства;

2) право на ім'я, а також право: вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо, забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору; обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;

3) право протидіяти перекручуванню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому зазіханню на твір, що може зашкодити честі й репутації автора.

У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, яку він уповноважив на це. Без такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами.

Немайнові права автора охороняються законом безстроково.

Майновими правами інтелектуальної власності на твір є такі:

1) право на використання твору; опублікування; відтворення в будь-який спосіб та в будь-якій формі; переклад; перероблення, адаптація, аранжування та інші подібні зміни; включення складовою частиною до збірників, баз даних, енциклопедій; публічне виконання; продаж, передання в найм (оренду); імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок;

2) виключне право дозволяти використання твору;

3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, зокрема й забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права на твір належать його авторові, якщо інше не встановлено договором чи законом

Суміжні права (англ. related rights, фр. droits voisins) – тип прав на інтелектуальну власність, спрямованих забезпечити охорону інтересів фізичних та юридичних осіб, що сприяють створенню творів, які після створення стають доступними для широкого загалу.

Суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації, використання вже обнародованих творів літератури і мистецтва. Суміжні права є невід'ємними від авторських прав, а норми, що фіксують їх, складають суміжні частини нормативно-правових актів. Особливого значення ці відносини набули з розвитком техніки, що зумовило виникнення нових можливостей щодо виконання та розповсюдження авторських творів, а разом з тим і необхідність їх правового захисту.

Об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є: виконання творів; фонограми; відеограми; програми (передачі) організацій мовлення.

Право інтелектуальної власності на виконання твору виникає від моменту першого його здійснення. Право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає від моменту її першого здійснення. Право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає від моменту її вироблення.

До немайнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав належать: право на ім'я, на охорону виступів від спотворення, право згадування імені у зв'язку з використанням виконання.

Немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав належать виконавцеві та діють безстроково.

4. Патентне право

Об'єктами права промислової власності (патентного права) є основні результати науково-технічної діяльності, що включає фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також доведення їх результатів до стадії практичного використання, а саме винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Винахід – це результат інтелектуальної діяльності людини у будь-якій сфері технології, технологічне або технічне рішення, що відповідає критеріям патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності). Об'єктами винаходу можуть бути продукт (пристрій, штам мікроорганізмів, культура клітин рослин і тварин тощо), спосіб, а також застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

До пристроїв як об'єктів винаходу належать машини, механізми, прилади, конструкції, вироби тощо, що характеризують наявність конструктивного елемента (елементів) і зв'язку між елементами, їхнім взаємним розташуванням і формою виконання, а також параметрами (та іншими характеристиками) елемента (елементів) і матеріалом, з якого він (вони) виконаний(ні).

До речовин як об'єктів винаходу належать: індивідуальні хімічні сполуки, до яких також умовно віднесені високомолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії (плазмиди, вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот); композиції (сполуки, суміші, розчини, сплави тощо); продукти ядерного перетворення.

До штамів мікроорганізмів, культур клітин (рослин і тварин) як об'єктів винаходу належать: індивідуальні штами мікроорганізмів, культивованих клітин рослин і тварин; консорціуми мікроорганізмів.

До індивідуальних штамів належать: штами традиційних мікроорганізмів (мікоплазми, рикетсії, ціанобактерії, архебактерії, бактерії, актиноміцети, мікроскопічні гриби, дріжджі); штами організмів, які підпадають під визначення «мікроорганізми» (найпростіші, мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини); штами гібридних мікроорганізмів; штами рекомбінантні, які несуть рекомбінантні ДНК (РНК); неклітинні структури (віруси, фаги); соматичні клітини рослин, які культивують; культивовані соматичні структури макроскопічних грибів; соматичні клітини безхребетних та хребетних тварин, які культивують; гібридні соматичні клітини рослин або тварин, які культивують; гібриди; рекомбінантні соматичні культивовані клітини рослин або тварин, що несуть рекомбінантні ДНК (РНК).

До консорціумів мікроорганізмів належать: змішані штами мікроорганізмів; асоціації мікроорганізмів.

До способів як об'єктів винаходу належать процеси виконання дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріального об'єкта, виконуваних у певній

послідовності або з дотриманням певних правил. Способи як процеси виконання дій над матеріальними об'єктами, як правило, поділяють на:

- способи, спрямовані на виготовлення продуктів (виробів, речовин тощо);
- способи, спрямовані на зміну стану предметів матеріального світу без одержання конкретних продуктів (транспортування, обробка, регулювання);
- способи, у результаті яких визначають стан предметів матеріального світу (контроль, вимір, діагностика тощо).

Корисна модель (малий винахід) – це нові й промислово придатні рішення, що стосуються конструктивного використання пристрою, конструктивне виконання засобів виробництва і предметів споживання, а також їх складових частин. Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина) або процес у будь-якій сфері технології. Об'єктом корисної моделі, придатним для набуття прав на нього, не можуть бути:

- лікарські засоби, засоби захисту тварин та харчових продуктів;
- способи одержання лікарських засобів, засобів захисту тварин та харчових продуктів;
- способи терапевтичного, хірургічного лікування людини та тварини.

Корисна модель має два критерії охороноздатності: новизна і промислове використання.

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

До промислових зразків належать художньо-конструкторське вирішення виробу, яке визначає його зовнішній вигляд. Об'єктом промислового зразка можуть бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу.

Промисловий зразок одержує правовий захист, якщо він є новим.

Під промисловим зразком розуміють як сам виріб, так і будь-яку його частину, якщо таку виробляють і продають окремо. Промисловий зразок не має описувати і визначати природу, функцію і спосіб чого-небудь (інакше він належав би до винаходів).

Види промислових зразків:

1) За типом побудови:

- Об'ємні промислові зразки – це певна композиція, в основу якої покладено об'ємну просторову структуру (наприклад, зовнішній вигляд меблів, певних механізмів).
- Площинні промислові зразки – це композиції, в основу яких покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, що не може бути сприйняте візуально як об'ємне (наприклад, зовнішній вигляд килима, тканини).
- Комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, притаманними об'ємним і площинним зразкам (наприклад, оздоблювальна плитка).

2) За об'єктним складом:

- Однооб'єктні – зразки, які мають завершену композицію, проте є частиною виробу, призначеною для використання у складі інших (наприклад, фара автомобіля).
- Багатооб'єктні – сукупність предметів одного призначення, які складають єдине ціле (наприклад, набір інструментів).

Не є промисловими зразками: об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди, друковану продукцію, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних або подібних їм речовин.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1 Еволюція теорії інтелектуальної власності в наукових школах.
- 2 Зміст та структура інтелектуальної власності.
- 3 Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 7: нормативно-правові акти: [3], [5], [10], [15], [16], [17], [19], [20], [21]; джерела інформації: [5], [7], [10], [12], [17], [18], [23], [24], [46], [55], [68], [83], [126], [130].

Тема 8. Створення інновацій та формування попиту на них*

1. Маркетинг інновацій: сутність та методи

Маркетинг – це процес планування і втілення задуму, ціноутворення, просування і реалізації ідей, товарів і послуг за допомогою обміну, який задовольняє потреби окремих осіб і організацій.

Маркетинг інновацій пов'язаний лише з новими продуктами і новими технологіями (операціями). Під інноваційним товаром (товаром-інновацією) здебільшого розуміють оригінальні вироби, поліпшені варіанти або модифікації існуючих товарів, а також нові марки, які є результатом НДДКР фірми-виробника.

Маркетинг інновацій – це тип господарсько-виробничої діяльності компанії, спрямований на контроль за інновацією, оптимізацію виробництва і збуту на основі проведених досліджень; це – активний вплив на ринок шляхом впровадження нових продуктів.

Методи маркетингової діяльності: «мозковий штурм»; фронтування; бенчмаркінг та ін.

2. Інноваційний процес та його етапи

Інноваційний процес – це системна організована сукупність послідовно здійснюваних видів продуктивної діяльності.

Етапи процесу розробки нового продукту. Вибір стратегічного напрямку розробки нового продукту є компетенцією вищого керівництва компанії. Визначивши незадоволений платоспроможний попит споживачів, оцінивши можливість компанії створити продукт, який зацікавить споживачів і буде

продаватися за вигідною для компанії ціною, менеджмент компанії робить необхідні дії з управління етапами розробки нового продукту.

Етапами процесу розробки нового продукту є: генерація ідей, відбір ідей, розробка і тестування концепції продукту, аналіз нового бізнесу, розробка нового продукту, ринкові випробування, комерціалізація (виробництво і поширення).

3. Життєвий цикл інновацій, його стадії

Життєвий цикл інновації – це певний період часу, протягом якого інновація має активну життєву силу і приносить виробникові та/або продавцю прибуток або іншу реальну вигоду. Концепція життєвого циклу інновації відіграє важливу роль при плануванні виробництва інновацій і при організації інноваційного процесу.

Життєвий цикл інновації – процес створення і використання нововведення.

В життєвому циклі інновації виділяють такі стадії: *дослідження, виробництво та споживання*. Кожна з цих стадій у свою чергу містить кілька обов'язкових етапів.

4. Попит на інновації та поведінка споживача інноваційної продукції

Процес формування попиту потребує заходів, які починаються з переконання споживачів у тому, що виявлені фірмою потреби – це дійсно їхні, а товар, який пропонується, може ефективно задовольнити ці потреби. З початку виходу інформації про інновацію за межі підприємства-виробника розпочинається процес *дифузії інновації* – розповсюдження товару-новинки в суспільстві.

На процес дифузії інновації впливає такий фактор, як рівень споживацької готовності. Для того щоб придбати той чи інший товар, споживачі повинні послідовно пройти всі стадії споживацької готовності:

- поінформованість про товар, коли споживачі мають тільки загальні уявлення про товар;
- знання характеристик і способів використання товару;
- прихильність до товару, тобто в споживачів сформувалося сприятливе ставлення до товару;
- надання переваги перед аналогами;
- упевненість у необхідності товару;
- купівля товару.

Проведення споживачів через усі ці стадії до максимально бажаної (купівля товару) потребує часу і значних витрат на формування відповідних спонукальних мотивів споживачів та їх стимулювання.

При формуванні початкового попиту на інновацію слід враховувати типи споживачів.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Інноваційний товар: джерела інноваційних ідей.
2. Дифузія інновацій, її канали. Стадії сприйняття нового продукту споживачем.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 8: [9], [31], [35], [37], [40], [44], [50], [61], [62], [64], [69], [70], [71], [80], [83], [86], [87], [99], [102], [104], [105], [115], [128]

Тема 9. Інноваційний проєкт*

1. Інноваційний проєкт: сутність, класифікація

Інноваційний проєкт – система взаємопов'язаних цілей і програм їхнього досягнення, що являють собою комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних й інших заходів, відповідним чином організованих, оформлених комплектом проєктної документації і забезпечують ефективне вирішення конкретних науково-технічних завдань, виражених у кількісних показниках, що приводять до інновацій.

Розрізняють: дослідний проєкт, проєкт розвитку матеріально-технічної бази наукових досліджень, проєкт створення інформаційних систем (ІС) та баз даних (БД), видавничий проєкт, проєкт проведення експедиційних робіт, проєкт створення центрів колективного користування. Ці види проєктів можуть скласти окремі інноваційні проєкти в різних галузях наукових знань. Багато з них можуть здійснюватися поряд зі звичайною повсякденною діяльністю організацій та фірм.

2. Життєвий цикл проєкту та його фази

Період часу, за який реалізуються поставлені цілі, називається *життєвим циклом проєкту*.

Узагальнено життєвий цикл проєкту можна поділити на такі глобальні фази: передінвестиційну, інвестиційну та експлуатаційну.

3. Планування інноваційного проєкту

Для того, щоб розробникові зрозуміти чи може проєкт бути привабливим для інвестора, партнера та майбутнього покупця, потрібно підготувати початковий, скорочений варіант бізнес-плану і в ході підготовки проаналізувати матеріал очима інвестора, замовника чи стратегічного партнера.

Основні компоненти оцінки технології та етапи виконання такого аналізу:

- 1) опис технології та аналіз її технічного рівня;
- 2) визначення потенційного ринку технології;
- 3) оцінка впливу зовнішнього маркетингового середовища, в тому числі впливу політики уряду держави щодо комерційного використання технології;
- 4) аналіз комерційного потенціалу технології;
- 5) розробка моделі комерціалізації технології для внутрішнього та світового ринків;
- 6) аналіз зроблених кроків комерціалізації технології (спроби ліцензування, переговори з потенційними партнерами чи інвесторами);
- 7) підготовка резюме проєкту;
- 8) написання бізнес-плану чи концепції бізнесу.

Одним із самих значимих елементів опису технології є інтелектуальна власність.

4. Моніторинг інноваційного проєкту

Моніторинг інноваційних проєктів бере на себе одну з основних функцій управління – контрольну. Оскільки державні фонди – це фінансові організації, то основна ціль моніторингу полягає, перш за все, у забезпеченні ефективного використання фінансових коштів. Моніторинг допомагає створювати максимальні передумови для забезпечення такої необхідної прозорості інноваційної діяльності. Крім того, з його допомогою держава може контролювати і направляти інноваційну діяльність в потрібне русло.

Основними цілями моніторингу є:

- контроль за використанням виділеного державною фінансового гранту за призначенням і за дотриманням його термінів і умов;
- контроль за відповідністю заявки на отримання фінансування встановленим вимогам;
- прогнозування розвитку проєкту;
- відстеження відповідності проєкту прогнозним результатам з метою продовження або припинення здійснення грантових виплат у разі невідповідності отриманих результатів поставленим цілям;
- створення основи для виявлення економічної доцільності підтримки проєкту фундацією.

Моніторинг має два рівні завдань: стратегічні, які стосуються державної інноваційної програми в цілому, і специфічні, які регламентують цілі конкретного проєкту. Процедури моніторингу повинні проводитися достатньо деталізовано, щоб можна було відстежити виконання намічених цілей і оцінити розвиток проєкту.

Моніторинг проєкту здійснюється поетапно.

Оцінка інноваційних проєктів (сукупності інноваційних проєктів) наукових, науково-технічних, науково-освітніх, інноваційних установ, організацій і фірм, інноваційних колективів здійснюється на будь-якому етапі розвитку: від стадії науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт до постановки на виробництво на промисловому підприємстві.

5. Ефективність інноваційних проєктів

Обґрунтування ефективності інноваційних проєктів і їх попередній аналіз необхідний для того, щоб уникнути несподіванок на подальших етапах роботи над проєктом. Методи, що використовують на практиці для того, щоб полегшити процес прийняття рішень відбору проєкту та оцінки його переваги: перша група – методи з використанням не кількісних показників; друга група – методи з використанням вартісних кількісних показників.

На практиці широко відомий такий метод оцінки дослідних проєктів, як структурування їх цілей: техніко-економічних, економіко-комерційних та часових.

Особливе значення при використанні не кількісних методів оцінки має вибір критеріїв для оцінки окремих проєктів та етапів їхнього життєвого циклу.

Для визначення технічного рівня інноваційного проєкту використовують показники: питомої ваги нововведень у проєктній розробці, ступінь морального старіння, ступінь відновлення продуктової структури.

Особливість сучасного аналізу інноваційного проєкту полягає в тому, що розширюється коло проблем з його організації, оцінки, добору і фінансування (правових, екологічних, соціально-економічних, інституціональних тощо).

Основні кількісні показники ефективності проєкту застосовуються з використанням вартості грошей у часі, що визначається за допомогою дисконтування, тобто визначення теперішнього еквіваленту вартості грошей у майбутньому.

6. Експертиза інноваційних проєктів

Експертиза в широкому розумінні – це аналіз, дослідження, проведене залученими фахівцями (експертами), експертною комісією, що завершується випуском акта, висновку, в окремих випадках – сертифіката якості, відповідності; перевірка якості товарів, робіт, послуг. Експертиза (перевірка, оцінка) є обов'язковим етапом практично будь-якої діяльності, оскільки покликана оцінити відповідність результату діяльності запланованим показникам.

Науково-технічна експертиза. Завдання науково-технічної експертизи полягає в оцінці наукового і технічного рівнів проєкту, можливостей його виконання й ефективності.

Порядок експертизи інноваційних проєктів, які фінансуються з державного бюджету, визначається на законодавчому рівні. Існують три основні методи експертизи таких інноваційних проєктів: *описовий; порівняння становища «до» і «після»; зіставна експертиза.*

Експертиза містить не тільки кількісну, а і якісну оцінку проєктів.

7. Стартап-проєкти

Стартап (англ. Startup) – новостворена компанія (можливо, ще не зареєстрована офіційно, але перебуває в стадії реєстрації), бізнес якої ґрунтується на інноваційних технологіях, яка не вийшла на ринок або щойно почала на нього виходити і має потребу у залученні зовнішніх ресурсів.

Стартап – це тимчасова організація (маленька компанія або команда засновників), яка намагається реалізувати якусь бізнес-ідею і перебуває в постійному пошуку повторюваної, масштабованої та прибуткової бізнес-моделі (визначення за Стівом Бланком).

Етапи розвитку стартапу (класична модель): Формування команди -> Пошук проблеми -> Ідея/Рішення -> Валідація проблеми та цільової аудиторії (Customer Discovery phase) -> Прототип (MVP) -> Тестування (Customer Development phase) -> Розробка/покращення продукту -> Вихід на ринок/Масштабування.

Виділяють такі особливості, що притаманні стартапам (О. А. Гавриш, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська). Стартап:

- передбачає створення нового продукту;
- головний фактор створення стартап – бізнес-ідея;
- автор стартапу, як правило, молодий за віком.

- автор стартапу завжди надмірно захоплений своєю ідеєю, він вірить у неї і готовий йти на будь-які, навіть невиправдані, ризики для її реалізації;
- наявність команди, яка працює за ідеєю;
- брак фінансування.

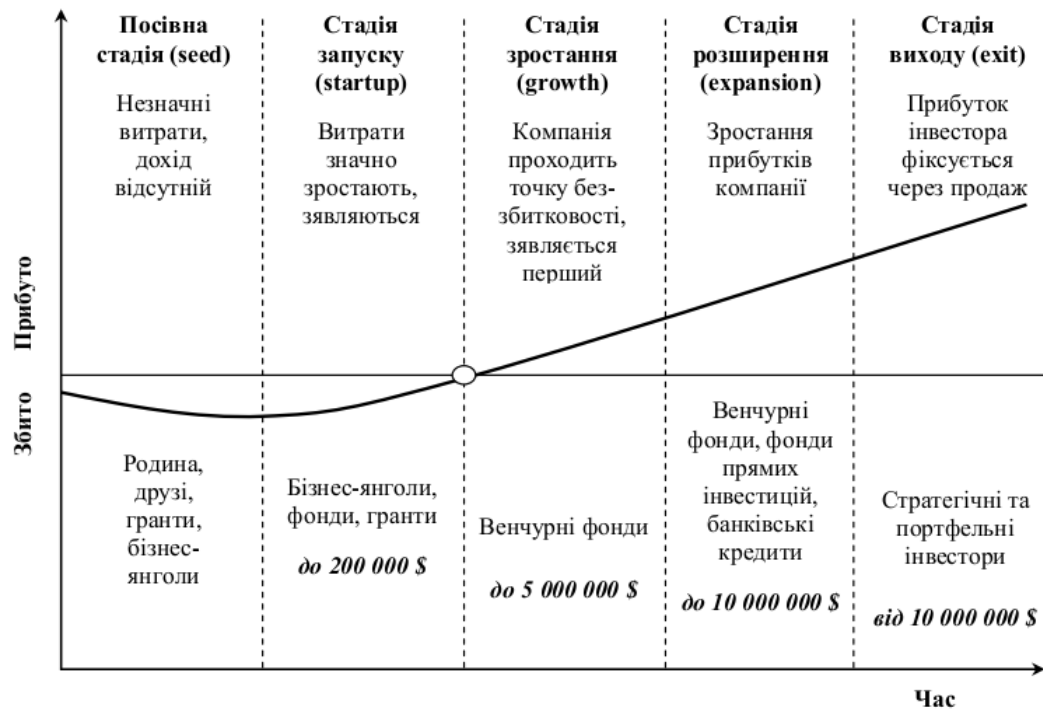

Рис. 10. Стадії розвитку стартапу, обсяги витрат, визначено ключових інвесторів та обсяги інвестицій (О. А. Гавриш, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська)

Бізнес-модель визначає місце стартапу в ланцюжку створення цінності. Бізнес-модель це система, яка складається зі стратегії, фінансів, маркетингу та ін. елементів. Бізнес-модель є «скелетом» компанії, за допомогою якої всі процеси в компанії описуються їй підпорядковуються.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Об'єкти інтелектуальної власності. Охорона об'єктів промислової власності.
2. Ліцензія, її види. Ліцензійні платежі.
3. Оцінка ефективності інноваційних проектів.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 9: [37], [40], [44], [67], [69], [70], [71], [83], [91], [101], [110], [120].

Тема 10. Фінансування інновацій*

1. Суб'єкти фінансування інновацій

Суб'єктами фінансування інноваційної діяльності можуть бути: самостійні підприємства; промислові компанії; промислово-фінансові групи; малий інноваційний бізнес; інвестиційні та інноваційні фонди; органи державного і місцевого управління; приватні особи.

Всі вони в тій чи тій формі беруть участь у відтворювальному процесі і опосередковано сприяють розвитку інноваційної діяльності.

2. Джерела фінансування інновацій на підприємстві

Фінансування інноваційної діяльності є однією з найважливіших умов інноваційної активності, оскільки проведення ефективної інноваційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень. За походженням джерела фінансування інновацій поділяють на внутрішні та зовнішні стосовно підприємства.

Найчастіше до внутрішніх джерел фінансування належать власні кошти підприємства у вигляді прибутку, амортизаційних відрахувань, використання резервного фонду для покриття тимчасових поточних збитків підприємства на період до виходу підприємства на проектні показники обсягів випуску та продажу, що перевищують обсяги беззбиткового випуску та продажу.

Підприємства намагаються в першу чергу використовувати свої власні кошти для розвитку інновацій.

Зовнішні джерела фінансування інноваційних процесів – це джерела, які отримують промислові підприємства зі сторони на умовах платності та строковості і можуть бути використанні на реалізацію інноваційного процесу. До них належать позикові та залучені ресурси. Позикові фінансові кошти передбачають повернення їх зі сплатою відсотків за користування або без сплати. Їх джерелами є кошти бюджетів, позабюджетних фондів, комерційні та інші кредити, іноземні інвестиції. Залученими – отримання банківського кредиту, випуск облігацій.

3. Державне фінансування інновацій

Держава, відповідно до законодавства України, забезпечує пряме бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності. Ці видатки містяться в захищених статтях видатків Державного бюджету України. Вони поділяються на базове та програмно-цільове фінансування.

Базове фінансування забезпечує: фундаментальні наукові дослідження; пріоритетні напрями досліджень; розвиток інфраструктури наукової й науково-технічної діяльності; збереження наукових об'єктів, що є національним надбанням; підготовку наукових кадрів.

Програмно-цільове фінансування здійснюється переважно на конкурсній основі. Воно надається на реалізацію: науково-технічних програм й окремих розробок, які спрямовані на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; найважливіших прикладних науково-технічних розробок, що виконуються за державним замовленням; проєктів, які виконуються в межах міжнародного науково-технічного співробітництва.

Підтримка фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, які здійснюються науковими установами, ВНЗ, окремими науковцями, забезпечується державним фондом фундаментальних досліджень. Кошти фонду розподіляються на конкурсній основі.

Основним засобом реалізації пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки є державні наукові та науково-технічні програми.

4. Венчурне фінансування інновацій

Венчурне фінансування – це фінансування, поєднане з підвищеним ризиком. Воно характерне для проєктів, пов'язаних з вкладеннями в нову техніку, технологію, освоєння нових видів виробництва.

Венчурне інвестування залучається на ранніх стадіях життєвого циклу інноваційного проєкту.

Венчурні інвестиції надаються, як правило, на термін 5-7 років компаніям, що мають потенційні можливості зростання, але не приносять високий прибуток (проєкт реалізується в рамках нового підприємства або необхідні для його реалізації кошти істотно перевищують вільну прибути підприємства), будучи по суті беззаставною формою довгострокового кредиту за відсутності гарантій на повернення.

Як інвесторів можуть виступати фізичні особи, банки, венчурні фонди. Інвестиції можуть надходити в акціонерний капітал акціонерних товариств в обмін на частку або пакет акцій або надаватись у формі інвестиційного кредиту.

Венчурні фонди – це комерційні фінансові організації, метою яких є акумулювання фінансових коштів та інвестування їх в найбільш цікаві проєкти з метою отримання прибутку. Зазвичай такі вкладення здійснюються у сфері новітніх наукових розробок, високих технологій. Засновниками та інвесторами венчурних фондів виступають банки, великі корпорації, пенсійні фонди, страхові компанії та приватні особи.

5. Лізингове фінансування інновацій

Лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений термін лізингодержувачу майна, що є власністю лізингодавця, або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів. Право власності на об'єкт лізингу залишається у лізингодавця на термін дії договору.

Об'єктами лізингу є рухоме і нерухоме майно, що належить за чинним класифікатором до основних засобів, крім майна, забороненого до вільного продажу на ринку.

Залежно від типу фінансування виділяють *фінансовий та банківський лізинг*. Виробником або продавцем об'єктів лізингу в Україні може виступати будь-яка юридична особа, яка здійснює свою діяльність на законних підставах і є резидентом України або є іноземною фірмою, діяльність якої не суперечить вимогам міжнародних і національних норм.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1 Сутність поняття «фінансове забезпечення».
- 2 Рівні суб'єктів фінансування інновацій: мікро- і макрорівень.
- 3 Класифікація позичкових коштів підприємства.

- 4 Державне субсидування як прямий метод фінансового стимулювання інноваційної діяльності.
- 5 Методи фінансування інноваційних проєктів: одноразове фінансування усього проєкту і поетапне фінансування.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 10: [4], [28], [37], [40], [41], [44], [57], [58], [59], [64], [69], [70], [71], [75], [77], [83], [86], [107], [119], [122], [127].

Тема 11. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності*

1. Трансфер технологій і комерціалізація результатів інноваційної діяльності

Трансферт технологій – це рух технології із застосуванням будь-яких інформаційних каналів від одного її приватного або колективного носія до іншого. За допомогою трансферту здійснюється підтримка комерційної діяльності організації.

Виділяють три основні форми трансферту технологій.

1. Внутрішній трансферт: передача технології між різними підрозділами однієї організації.
2. Квазивнутрішній трансферт: рух технології усередині альянсів, союзів і об'єднань самостійних юридичних осіб.
3. Зовнішній трансферт: процес поширення технології, в якому задіяні незалежні розробники і споживачі технологій, між різними компаніями.

В основі трансферту – передача інформації, отриманої шляхом сканування і моніторингу.

Існує і некомерційний трансферт, який характеризується невеликими витратами і підтримкою, як правило, держави.

Комерціалізація – це процес, що пов'язаний з практичним використанням результатів наукових досліджень і розробок з метою введення на ринок нових або поліпшених товарів, послуг або процесів з отриманням комерційного ефекту. Комерціалізація може набувати такі основні форми: запуск нового бізнес-проєкту для комерційного використання технології; продаж ліцензії на використання технології наявного бізнесу; експлуатація технології через надання послуг, включаючи технічне консультування, аналітичні та експертні послуги, а також дослідження за контрактами.

Комерціалізація технологій – найважливіший елемент інноваційного процесу, оскільки вона за своєю сутністю є процесом перетворення результатів науково-технічної діяльності на товари і подальшу їх ефективну реалізацію у промислових масштабах. Комерціалізованість інноваційних товарів і послуг визначається інвестиційним попитом на них, тобто попитом на нововведення, та прибутковістю з урахуванням фактору ризику.

2. Пошук інновацій і залучення нових технологій у господарський обіг

Для глобального пошуку інновацій і залучення нових технологій в господарський обіг ТНК використовують такі основні стратегії: пошук і купівля

розроблених технологій у вчених; довгострокове стратегічне партнерство з ученими-розробниками; створення або купівля науково-дослідної організації.

Середовище і умови зовнішнього оточення, в яких функціонують науково-дослідні організації і промислові підприємства, мають найбільш суттєвий вплив на інноваційну діяльність. Одними з головних факторів, які сьогодні визначають характер і темпи технологічного розвитку корпорацій, є процеси глобалізації і ті сили, які формуються на світовому ринку інновацій.

Глобалізація – це процес інтеграції держав, ринків і технологій, який дає можливість людям, корпораціям і країнам діяти в усьому світі далі, швидше, глибше і дешевше, ніж коли-небудь раніше.

3. Методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності

Згідно з міжнародними стандартами, при оцінюванні ринкової вартості різних об'єктів інтелектуальної власності рекомендується використовувати три основні підходи:

Перший – *витратний (інвестиційний)*, включає 5 методів: метод фактичних витрат, метод планових витрат, метод вартості заміщення, метод відновлюваної вартості, метод коефіцієнтів.

Другий – *ринковий (аналоговий)*, включає 3 методи: метод порівняльного продажу, метод ринку інтелектуальної власності, метод експертних оцінок.

Третій – *дохідний (фінансовий)*, включає 6 методів: метод комерційної значимості, метод прибутку, метод економічного ефекту, метод «капіталізації доходу» (прибутку), метод дисконтування, метод роялті.

Витратний підхід оснований на розрахунку витрат, необхідних для повного відтворення об'єкта власності. Але практика підтверджує, що понесені витрати дуже рідко можна співвіднести з майбутнім успіхом на ринку.

Ринковий підхід оснований на знанні ринкової інформації про угоди з аналогічною інтелектуальною власністю, але така інформація не завжди доступна.

Дохідний підхід оснований на оцінюванні здатності інтелектуальної власності приносити дохід, що вимагає досить точного знання ринкових перспектив товару, в якому використовується об'єкт оцінки.

Крім цих основних, достатньо точних, підходів до оцінки інтелектуальної власності часто застосовуються і такі методи швидкого розрахунку початкової оцінки: метод 25% від валового прибутку; метод 5% від продажу; метод повернення інвестицій в дослідження і розробки; метод повернених коштів від продажу.

Найбільш широко в міжнародній ліцензійній торгівлі використовуються два основних методи розрахунку ціни ліцензії: на основі розміру прибутку ліцензіата; на базі роялті.

4. Франчайзинг як форма трансферу технологій

Франчайзинг – підприємницька діяльність, за якою на договірній основі одна сторона (франчайзер) зобов'язується передати іншій стороні (франчайзі) за винагороду на визначений строк комплекс виключних прав на використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, послуг, технологічного процесу і

(або) спеціалізованого обладнання, ноу-хау, комерційної інформації, що охороняється законом, а також інших передбачених договором об'єктів виключних прав (франшизу).

Франчайзер, як правило, видає ліцензію або передає право на використання свого товарного знака, ноу-хау та операційних систем за франчайзинговим договором. У цьому договорі франчайзі зобов'язується продавати продукт або послуги за задалегідь визначеними законами і правилами ведення бізнесу, які встановлює франчайзер. В обмін на дотримання цих правил франчайзі одержує дозвіл використовувати ім'я франчайзера, його репутацію, продукт і послуги, маркетингові технології, експертизу, і механізми підтримки.

Франчайзинг – свого роду оренда, тому що франчайзі не є повним власником товарного знаку, а просто має право використовувати його на період сплати відповідних внесків. Суми цих внесків обумовлюються у франчайзинговому договорі (контракті) і є предметом переговорів. Франчайзинговий пакет (повна система ведення бізнесу, передана франчайзі) дає змогу відповідному підприємцю вести свій бізнес успішно, навіть не маючи попереднього досвіду чи знань у певній галузі. Хоча франчайзі сам сплачує витрати на заснування бізнесу, франчайзер зазвичай надає дуже вигідні знижки при постачанні матеріалів і витратних засобів. Ці знижки надають можливість франчайзі купувати продукти у франчайзера за нижчими цінами, що робить його бізнес більш ефективним, ніж без франчайзера. Світовий досвід свідчить, що будь-який вид бізнесу можна перетворити у франшизу.

Є три основних види франчайзингу: товарний франчайзинг, виробничий франчайзинг, діловий франчайзинг.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1 Методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
- 2 Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 11: [12], [17], [18], [37], [40], [44], [56], [64], [69], [70], [71], [83], [84], [109], [112], [123], [137].

Тема 12. Ризики інноваційної діяльності*

1. Сутність поняття «інноваційний ризик». Класифікація інноваційних ризиків.

Ризик у загальному випадку розглядається як можливість чи загроза відхилення результатів конкретних дій чи рішень від очікуваних.

Інноваційний ризик виникає тоді, коли економічний суб'єкт здійснює інноваційну діяльність, таким чином, цей вид ризику може виникати за таких умов:

– за умов реалізації більш дешевого методу виробництва у порівнянні з тим, який використовувався раніше. Подібні новітні розробки принеситимуть надприбутки, доки фірма буде єдиним власником цієї розробки;

– у разі виробництва нового товару чи створення послуги на старому обладнанні. В такому випадку говорять про ризик невідповідності рівня якості у зв'язку з використанням обладнання, яке не дозволяє забезпечити необхідну якість;

– у випадку виробництва нового товару чи послуги за допомогою нової техніки чи технологій.

Розрізняють загальні і специфічні інноваційні ризики, які у свою чергу можна класифікувати. Розрізняють зовнішні (об'єктивні) ризики та суб'єктивні інноваційні ризики.

Ризики мікросередовища (за функціональними складовими інноваційного потенціалу у контексті стратегічного підходу до управління розвитком інноваційного потенціалу) в першу чергу пов'язані з можливістю невірною (неефективною) вибору відповідних функціональних стратегій у системі стратегічного набору підприємства.

Ризики макросередовища, тобто такі, що опосередковано впливають на прийняття інноваційних рішень, поділяються на передбачувані та непередбачувані.

2. Види інноваційних ризиків

До ризиків, що виникають в процесі інноваційної діяльності, належать такі:

- ризики помилкового вибору напряму інноваційної діяльності;
- ризики недостатнього забезпечення інноваційної діяльності фінансуванням;
- ризики постачання ресурсами, необхідними для інноваційної діяльності;
- маркетингові ризики збуту результатів інноваційної діяльності;
- ризики виникнення непередбачених витрат і зниження доходів;
- ризики посилення конкуренції;
- ризики, пов'язані з недостатнім рівнем кадрового забезпечення;
- ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний продукт тощо.

3. Чинники інноваційних ризиків

Інноваційний ризик проявляється в результаті впливу таких чинників:

1) використання більш дешевих технологій виробництва продукції відносно вже застосовуваних. Такі нововведення забезпечать підвищення доходів на деякий час, доки підприємство є монополістом нового методу виробництва. Разом із цим має місце ризик можливої помилкової оцінки попиту на вироблений товар;

2) виготовлення нової продукції на застарілому обладнанні. При цьому ризик помилкової оцінки попиту на нову продукцію підвищується за рахунок можливої невідповідності якості товарів необхідному рівню через застосування непридатного обладнання, що не забезпечує необхідні параметри продукції;

3) виготовлення нової продукції на основі застосування передової техніки і технологій.

4. Управлінням ризиками інноваційної діяльності

Управлінням ризиками інноваційної діяльності полягає у реалізації сукупності практичних заходів, що дозволяють знизити невизначеність результатів інновацій, підвищити корисність впровадження нововведення, знизити ціну досягнення інноваційної мети.

Процес управління ризиками включає такі стадії:

- ідентифікація ризиків – визначення переліку можливих ризиків, їх характеру (виду), ймовірності настання;
- планування управління ризиками – вибір методів і підходів щодо зниження ризиків в проєкті;
- якісний і кількісний аналіз – визначення (розрахунків) ймовірності можливого впливу ризику на проєкт;
- застосування методів і засобів для зниження ризиків і наслідків ризикових подій;
- контролінг (тобто безперервне стеження, а при необхідності і коригування причин) наближаються ризикових подій і контроль за використанням методів і засобів для зниження наслідків ризику протягом всього проєкту.

Основними етапами управління ризиками інновацій є:

- 1) ідентифікація можливих ризиків;
- 2) аналіз і оцінка чинників ризиків прямими і непрямими методами (частота виникнення, масштаби і наслідки ризиків тощо);
- 3) розробка стратегії управління ризиками (збір і аналіз інформації про ризики, що виникають в процесі реалізації проєкту, дії, спрямовані на ліквідацію ризиків);
- 4) розробка плану заходів щодо зниження ризиків і ліквідації наслідків подій, які можуть наступити в результаті дії ризиків;
- 5) моніторинг інноваційного процесу і прийняття тактичних рішень з управління ризиками;
- 6) вибір методу управління ризиком;
- 7) аналіз ситуації і розробка рекомендацій щодо врахування отриманого досвіду в майбутньому.

5. Методи мінімізації інноваційних ризиків

Існують такі методи аналізу та оцінки ризиків інноваційного проєкту: експертні методи, імовірнісний аналіз, метод аналогів, аналіз чутливості проєкту, метод «дерева рішень» та ін. Ці методи використовуються, як правило, на стадії розробки проєкту.

У фазі реалізації проєкту для зниження ризиків використовуються такі методи і прийоми: 1) страхування, 2) хеджування; 3) диверсифікація; 4) опціон; 5) ф'ючерс; 6) формування резерву.

Незважаючи на всі використані методи і прийоми для зниження ризику, менеджер інноваційного проєкту повинен безперервно контролювати ситуацію на кожному етапі, своєчасно реагуючи на «слабкі сигнали» ймовірного ризику. Менеджер повинен пам'ятати, що будь-який перегляд ризику, принесе збитки не тільки організації, але і йому самому, відбивши рівень ефективності його роботи.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Теоретичні аспекти ризиків в інноваційній діяльності.
2. Безпосередні та опосередковані чинники інноваційних ризиків.
3. Економічні та політичні ризики.
4. Екологічні ризики.
5. Ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проєкт.
6. Обставини «форс-мажор».

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 12: [13], [14], [30], [37], [38], [40], [44], [63], [64], [65], [69], [70], [71].

Тема 13. Державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності*

1. Державна інноваційна політика: мета та принципи регулювання

Державна інноваційна політика – сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Метою державної інноваційної політики є формування у країні таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були б зацікавлені і спроможні розробляти і виготовляти нові види продукції, впроваджувати сучасні наукомісткі, екологічно чисті технології та розширювати на цій основі свої ринки збуту.

Основними *принципами* державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

2. Методи державного регулювання інноваційної діяльності

Методи державного регулювання інноваційної діяльності – прямі та опосередковані способи впливу органів державного управління на поведінку суб'єктів інноваційної діяльності з метою підвищення їх інтересу до створення, освоєння і поширення інновацій та реалізації на цій основі інноваційної моделі розвитку країни.

Інструменти (засоби) державного регулювання інноваційної діяльності – акти нормативно-правового характеру, які регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності.

Класифікація інструментів державної інноваційної політики може здійснюватися на основі підходу «попит–пропозиція». Суть його полягає в тому, що держава здійснює вплив через стимулювання попиту на інноваційні продукти, пропозицію таких продуктів, інструменти створення сприятливого інституційно-правового середовища для підприємців-інноваторів.

Інструменти регулювання попиту. Це укладені центральними або регіональними органами державного управління договори із суб'єктами інноваційної діяльності щодо розроблення й виробництва інноваційних продуктів технологій та послуг.

Інструменти регулювання пропозиції. Дії, спрямовані на забезпечення інноваторів фінансовою та технічною допомогою, в тому числі створення інноваційної інфраструктури: надання інноваторам грантів, позик, субсидій гарантованих кредитів, дослідницьких податкових кредитів; забезпечення дослідників та інженерів відповідним обладнанням і приладами, приміщеннями та сервісом; створення державних інституцій для поєднання науки й виробництва різних форм власності, наприклад шляхом створення та сприяння розвитку технопарків, виставок, ярмарок тощо.

Інструменти створення сприятливого середовища для інноваційного процесу. До них належать передусім податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування; страхування і гарантування, надання прав на прискорену амортизацію устаткування; розвиток державою патентного права, споживання якісної продукції – системи стандартизації і сертифікації виробництв та окремих видів продукції, регулювання монопольних підприємств і видів діяльності, дозвіл тимчасової монополії інноватора. Це створення сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності.

3. Система державного регулювання інноваційної діяльності

Верховна Рада України: визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності і здійснює повноваження, визначені ст. 7 Закону «Про інноваційну діяльність»: створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності; затверджує пріоритетні напрями інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля; в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні і районні ради затверджують регіональні інноваційні програми, що кредитуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів; визначають кошти відповідно – бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів для фінансової підтримки регіональних інноваційних програм, делегують повноваження обласним і районним державним адміністраціям фінансування регіональних інноваційних програм через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) у межах виділених у цих бюджетах коштів; контролюють фінансування регіональних інноваційних програм за кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів.

Представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради (відповідно до їх компетенції): затверджують місцеві інноваційні програми; у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статути чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам; доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи; затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи; контролюють діяльність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;

Кабінет Міністрів України – здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності; готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або в рамках Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; сприяє створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності; створює спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки інноваційних програм і проєктів, затверджує їх статути чи положення про них, підпорядковує ці установи спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності; готує та подає Верховній Раді України як складову частину проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки виконання інноваційних проєктів через спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи; затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проєктів і ведення Державного реєстру інноваційних проєктів; інформує Верховну Раду України про виконання інноваційних проєктів, які

кредитувалися за кошти Державного бюджету України, і про повернення до бюджету наданих раніше кредитів).

Міністерство освіти та науки (МОН) України – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності – здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики; готує і подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування; координує роботу у сфері інноваційної діяльності інших центральних органів виконавчої влади; визначає свій окремий підрозділ для кваліфікування інноваційних проєктів з метою їх державної реєстрації; здійснює державну реєстрацію інноваційних проєктів і веде Державний реєстр інноваційних проєктів; готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проєктів, розробляє статuti чи положення про ці установи; затверджує порядок формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і контролює їх діяльність; доручає державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проєктів і здійснення фінансової підтримки цих проєктів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; організовує підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інноваційної діяльності); здійснює контрольні функції у сфері інноваційної діяльності щодо суб'єктів такої діяльності.

Центральні органи виконавчої влади здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проєктів із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності і здійснення фінансової підтримки цих проєктів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; здійснюють державний контроль у сфері інноваційної діяльності для забезпечення дотримання всіма її суб'єктами вимог законодавства щодо такої діяльності.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації (у межах делегованих їм органами місцевого самоврядування повноважень) відповідно до їх компетенції – розробляють проєкти регіональних інноваційних програм і подають їх для затвердження, відповідно, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним і районним радам; вживають заходів щодо виконання регіональних інноваційних програм; сприяють інноваційній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної інфраструктури у цій сфері; залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіонів; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) проведення конкурсного відбору інноваційних проєктів регіональних інноваційних програм і здійснення їх фінансової підтримки

у межах коштів, передбачених у бюджеті Автономної Республіки Крим і обласних та районних бюджетах; подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проєктів за регіональними програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету).

Виконавчі органи місцевого самоврядування, відповідно до їх компетенції, розробляють проєкти місцевих інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам; вживають заходів щодо виконання місцевих інноваційних програм; залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку населених пунктів; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) або комунальним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсного відбору інноваційних проєктів місцевих інноваційних програм і здійснення фінансової підтримки цих проєктів у межах коштів, передбачених у відповідному місцевому бюджеті; готують і подають відповідним місцевим радам пропозиції щодо створення комунальних спеціалізованих інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проєктів за місцевими програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи.

Комісія з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (постійно діючий орган Кабінету Міністрів України), яка здійснює організаційне та методичне забезпечення роботи із створення і функціонування технологічних парків та інноваційних структур інших типів; розглядає і надає рекомендації щодо формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів; вносить пропозиції до проєктів державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування; розглядає пропозиції щодо державного замовлення на інноваційну продукцію; сприяє організації проведення систематичного моніторингу інноваційного розвитку України, а також виконання інноваційних та інвестиційних проєктів; організовує проведення експертизи проєктів створення технологічних парків та інноваційних структур інших типів, вирішує питання щодо їх державної реєстрації; погоджує пріоритетні напрями діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів; приймає рішення щодо реєстрації інвестиційних та інноваційних проєктів технологічних парків та інноваційних структур інших типів; вирішує питання щодо подальшої реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів технологічних парків та інноваційних структур інших типів за результатами моніторингу їх виконання; готує пропозиції щодо: доцільності надання суб'єктам інноваційної діяльності фінансової підтримки за рахунок коштів державного бюджету; забезпечує удосконалення: а) системи показників і критеріїв економічної та

соціальної ефективності інвестиційних та інноваційних проєктів, що виконуються технологічними парками та інноваційними структурами інших типів; б) механізму ведення оперативного бухгалтерського обліку витрат на інвестиційні та інноваційні проєкти; в) запровадження системи контролю та відповідної державної статистичної і бухгалтерської звітності; г) реалізації механізму нарахування та цільового використання коштів, що акумулюються на спеціальних рахунках технологічних парків, здійснення контролю за цільовим використанням сировини, матеріалів, устаткування, комплектуючих виробів та інших товарів, що ввозяться технологічними парками в Україну для реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів;

Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється: а) МОН України – спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності; б) Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування у межах їх повноважень; в) щодо визначених ст. 21 Закону «Про інноваційну діяльність» особливостей оподаткування – Державною податковою адміністрацією України.

З метою підвищення ефективності науково-технічної та інноваційної політики; впровадження вітчизняних науково-технічних розробок та забезпечення випуску високотехнологічної інноваційної продукції; стимулювання реалізації інноваційних проєктів відповідно до стратегічних та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності тощо держава запроваджує *спеціальні правові режими інноваційної діяльності*.

Під *спеціальним режимом інноваційної діяльності* розуміється вид правового регулювання інноваційної діяльності, що передбачає особливий порядок реалізації інноваційних проєктів суб'єктами інноваційної діяльності, відмінний від загального режиму інноваційної діяльності, встановленого чинним законодавством України, який запроваджується для досягнення визначених державою цілей. Спеціальний правовий режим встановлюється для реалізації окремих інноваційних проєктів, які зареєстровані як інноваційні, пріоритетні інноваційні або стратегічні інноваційні проєкти відповідно до положень чинного законодавства.

4. Види та форми інвестування інноваційної діяльності

Інноваційна діяльність здійснюється за такими напрямками: проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції; розробка, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища; технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології.

Інвестування відтворення основних фондів і приросту матеріально-виробничих запасів здійснюється як капітальні вкладення.

Формами інвестування інноваційної діяльності є:

- 1) державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів відповідно до закону;
- 2) комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позичкових коштів з метою розвитку бази підприємництва;
- 3) соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;
- 4) іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;
- 5) спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами чи іноземцями.

5. Державна підтримка інновацій

Державною підтримкою інноваційного розвитку підприємств є *податкова, амортизаційна, кредитна, митна політика*. Особливо помітну роль відіграє податкова політика. Встановлення пільгового оподаткування на розвиток НТП є однією із форм непрямого фінансування сфери науки. В умовах ринкової економіки державний вплив на розвиток науки і техніки здійснюється:

- а) державним фінансуванням наукових досліджень, розробок і інноваційного процесу в цілому;
- б) проведенням податкової політики, що стимулює НТП;
- в) за допомогою фінансово-кредитної політики.

Найчастіше шляхом запровадження податкових стимулів державою підтримуються такі види інноваційної діяльності: проведення досліджень та розробок; придбання обладнання, призначеного винятково для проведення досліджень та розробок; трансфер технологій – придбання патентних та безпатентних ліцензій, прав на об'єкти інтелектуальної власності, результатів досліджень та розробок, послуг технологічного характеру; виробниче проектування; навчання працівників; укладання підприємствами контрактів із дослідниками; співробітництво підприємств із дослідними організаціями (університетами); придбання програмного забезпечення; створення нових інноваційних підприємств.

Додаткове джерело коштів на інноваційний розвиток підприємства одержують при проведенні державою політики прискореної амортизації фондів. Існують дві основні моделі прискореної амортизації: зниження терміну перенесення вартості устаткування, а також встановлення підвищених норм амортизаційних відрахувань у перші роки його експлуатації і знижених – у наступні.

6. Законодавство України у сфері інноваційного підприємництва

- 1 Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). Офіційний вісник України від 01.10.2010. № 72/1 Спеціальний випуск. стор. 15, ст. 2598.
- 2 Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року N 2456-VI // ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572.

- 3 Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Голос України від 21.04.2012. № 73, (73–74).
- 4 Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. 2010. № 92.
- 5 Цивільний кодекс України // ВВРУ. 2003. № 40-44, ст. 356 (зі змінами і доповненнями станом на 01.06.2010).
- 6 Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436-IV // ВВРУ. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
- 7 Закон України «Про Національний банк України» // ВВРУ. 1999 № 29 (зі змінами та доповненнями).
- 8 Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III // ВВРУ. 2002. № 1.
- 9 Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування // ВВРУ. 2011. № 2–3, ст. 11. 8 липня 2010 року № 2464-VI.
- 10 Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // ВВРУ. 2002. N 36. ст. 266.
- 11 Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» // ВВРУ. 2000. N 36 ст. 299.
- 12 Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // ВВРУ. 1991. N 47. ст. 646.
- 13 Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // ВВРУ. 2016. № 3. ст. 25.
- 14 Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV // ВВРУ. 1999. N 40. ст. 363.
- 15 Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI // ВВРУ. 2012. № 19–20. ст. 166.
- 16 Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // ВВРУ. 2006. № 45. ст. 434.
- 17 Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 № 3322-XII // ВВРУ. 1993. N 33. ст. 345.
- 18 Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII // ВВРУ. 1994. N 13. ст. 64.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1 Взаємозв'язок інноваційної і соціальної політики.
- 2 Інноваційна і структурна політики.
- 3 Науково-інноваційний потенціал і національна безпека.

*Перелік використаної і рекомендованої літератури до теми 13: нормативно-правові акти: [1], [3], [5], [7], [8], [9], [11], [14]; джерела інформації: [11], [14], [18], [19], [22], [26], [31], [33], [37], [40], [44], [47], [48], [49], [51], [64], [66], [69], [70], [73], [74], [75], [80], [83], [87], [121], [125], [129], [134], [135].

***СПИСОК ВИКОРИСТАН ІХ ТА РЕКОМЕНДОВАН ІХ
ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДО ОПОРНИХ МАТЕРІАЛ ІВ ДЛЯ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Нормативно-правові акти

1. Бюджетний кодекс України. ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Господарський кодекс України. ВВРУ. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права». ВВРУ. 1994. № 13. ст. 64. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
4. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». ВВРУ. 2006. № 45. ст. 434. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
6. Закон України «Про державно-приватне партнерство (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
7. Закон України «Про інвестиційну діяльність» ВВРУ. 1991. № 47. ст. 646. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
8. Закон України «Про інноваційну діяльність». ВВРУ. 2002. № 36. ст. 266. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
9. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» ВВРУ. 2015, № 23, ст.158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
10. Закон України «Про науково-технічну інформацію» ВВРУ. 1993. № 33. ст. 345. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>
11. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». ВВРУ. 2016. № 3. ст. 25. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
12. Закон України «Про Національний банк України». ВВРУ. 1999, № 29, ст.238. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
13. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». ВВРУ. 2012. № 19–20. ст. 166. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>
14. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». ВВРУ. 1999. № 40. ст. 363. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
15. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_856.
16. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (вчинено в Римі 26 жовтня 1961 року). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_763.

17. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
18. Податковий кодекс України. ВВРУ, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
19. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року. ВВРУ. 1994. № 13. Ст. 64. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
20. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності. URL : http://kmu.gov.ua/kmudocsEA00_Ukraine
21. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) від 15 квітня 1994 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018
22. Цивільний кодекс України. ВВРУ. 2003. №№ 40-44, ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Джерела інформації:

- 1 Арутюнов Ю. А., Шаранин А. С. Инновационное развитие как экономическая категория. *Креативная экономика*. 2011. Том 5. № 2. С. 8–12. URL : <https://creativeconomy.ru/lib/4477>
- 2 Аузан А. Экономика всего. Как институты определяют нашу жизнь / Александр Аузан. М. : Манн, Иванов и Фербер, 2014. 160 с.
- 3 Бабінська С. Я. Концепція інформаційного забезпечення інноваційного проєкту та етапи її реалізації. *Бізнес Інформ*, 2017, №1, С. 61–66.
- 4 Бабінська С. Я. Сутність та джерела фінансування інноваційних проєктів. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/16.pdf>
- 5 Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. URL : http://pidruchniki.com/17810409/ekonomika/intelektualna_vlasnist
- 6 Беккер Гэри. Человеческое поведение. Экономический подход. URL : <http://institutiones.com/download/books/1891-chelovecheskoe-povedenie-ekonomicheskij-podxod-bekker.html>
- 7 Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/page
- 8 Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень. Навч. посібник. URL : https://pidru4niki.com/1584072060986/dokumentoznavstvo/metodologiya_i_organizatsiya_naukovih_doslidzhen
- 9 Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikator-innovatsiynih-tovariv-metodichniy-aspekt/viewer>
- 10 Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальна власність в інноваційній сфері: економіко-правовий аспект. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19663/1/898.pdf>

- 11 Венгуренко Т. Г., Плахотнюк В. В. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 103–111.
- 12 Вікулова А. О. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_11/05.pdf
- 13 Волинець І. Г. Ризики інноваційної діяльності: суть, види та етапи управління. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/43.pdf
- 14 Гаман Л. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід [Текст]: Монографія. К. : Вікторія, 2004. 312 с.
- 15 Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства. Навч. посібник. URL : https://pidru4niki.com/1584072012771/ekonomika/ekonomika_pidpriyemstva
- 16 Горкіна Л. П. Теорія економічного зростання: нобелівський аспект / Л. П. Горкіна, М. В. Довженко. URL : http://eip.org.ua/docs/EP_05_3_147_uk.pdf
- 17 Гусаковська Т. О., Рибалко-Рак Л. А., Кужель Н. Л. Ринок інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 71–79.
- 18 Департамент інноваційної діяльності та трансферу технологій. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/departamenti-ta-upravlinnya/departament-innovacijnoyi-diyalnosti-ta-transferu-tehnologij>
- 19 Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>
- 20 Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 21 Диба М. І., Гернего Ю. О. Глобальні тенденції та потенціал розвитку ринку краудфандингу в Україні. *Економіка України*. 2020. № 2. С. 66–79.
- 22 Дикань В. Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 52, 2015. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-innovatsiyного-rozvitku-ekonomiki-ukrayini>
- 23 Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770
- 24 Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769
- 25 Доуртмес П. О. Формування комплексної програми покращення результатів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*, 2017, № 2, С. 183–189.
- 26 Драчук Ю. З., Трушкіна Н. В., Кабанов А. І. Механізми регулювання інноваційного розвитку промисловості на засадах публічно-приватного партнерства: європейський досвід. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/mehanizmi-regulyuvannya-innovatsiyного-rozvitku-promislovosti-na-zasadah-publichno-privatnogo-partnerstva-evropeyskiy-dosvid>

- 27 Дубик В. Я., Осідач О. Б. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості. *Інноваційна економіка*. 2014. № 2. С. 31–39. URL : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Innovastijna-ekonomika/IE-2%2851%29-2014/InnEco_2-51-2014_31-39.pdf
- 28 Дульська І. В. Інвестування ІКТ-інновацій в національній економіці за рахунок коштів загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи. *Економіка України*. 2020. № 4. С. 73–92.
- 29 Економічна енциклопедія : У трьох томах / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр «Академія», 2001.
- 30 Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 208 с.
- 31 Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2007. 719 с.
- 32 Єрмак С. О. Концептуальні основи соціально-економічного розвитку підприємства на інноваційних засадах. *Бізнес Інформ*, 2017, № 2, С. 81–88.
- 33 Єфименко Т. І. Фіскальне регулювання стійкого національного економічного зростання. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 21–38.
- 34 Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.
- 35 Журнал «Маркетинг і менеджмент інновацій». URL : <https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/archive>
- 36 Забарная Э. Н. Управление процессом развития инфраструктуры региона через привлечение инвестиций в инновации. *Бизнес Информ*, 2017, № 6, С. 49–54.
- 37 Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. К. : Центр учбової літератури. 2012. URL : http://pidruchniki.com/ekonomika/innovatsiyniy_menedzhment_-zaharchenko_vi/.
- 38 Зборовська О. М. Ризики в інноваційній діяльності: теоретичні аспекти. *Економічна наука*. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2016/3.pdf
- 39 Зубкова А. Б. Індустрія 4.0: конкуренція між бізнес-моделями – нова сутність конкурентоспроможності / А. Б. Зубкова, Д. С. Майгурова, Р. М. Місюня. *Бізнес Інформ*, 2018, № 9, С. 201–211.
- 40 Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / Монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2008. URL : http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf.
- 41 Інвестори України: база даних інвесторів. URL : <https://inventure.com.ua/tools/investors>
- 42 Інноватика. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інноватика>
- 43 Инноватика. URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Инноватика>

- 44 Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: Підручник. Суми: ВТД-Університетська книга, 2010. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/16824/1/Инновационный_менеджмент.pdf.
- 45 Інтеграція науки і вищої освіти як фактор становлення економіки знань: [Текст]: кол. монографія / За заг. ред. Л. І. Яковенко; Т. А. Непокупна, С. В. Степаненко, Б. О. Шевченко та ін. Полтава: Скайтек, 2014. 176 с.
- 46 Інтелектуальна власність та захист економічної конкуренції: міжнародні аспекти / Уклад. І. А. Шуміло. Х.: 2010. 172 с.
- 47 Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
- 48 Каракай Ю. В. Державне регулювання інноваційного розвитку. URL: http://economy.kpi.ua/files/files/20_kpi_2009.pdf
- 49 Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. №8. С. 37–45.
- 50 Кирий В. В., Любичева О. И., Москавцова Е. О. Исследование факторов конкурентоспособности высокотехнологичных предприятий в динамике этапов жизненного цикла. *Бизнес Информ*, 2017, № 6, С. 171–175.
- 51 Ковтуненко К. В., Масленніков Є. І., Кузнєцов Е. А., Сафонов Ю. М., Філіппова С. В. та ін. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Вип. 2/ за ред. д.е.н., доц. Ковтуненко К.В., д.е.н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон: Грінь Д. С., 2017. 906 с.
- 52 Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 43–55.
- 53 Козак Ю. Г. Сутність та роль технопарків в інноваційному розвитку країни. URL: rinek.onu.edu.ua > view
- 54 Комаров В. М. Основные положения теории инноваций. М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2012. 190 с.
- 55 Костюченко О. М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487#:~:text=Авторським%20правом%20регулюються%20відносини%2C%20які,ютерні%20програми%20та%20бази%20даних.
- 56 Косцик Р. С. Комерціалізація інноваційної продукції: сутність, значення та принципи здійснення. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13902/1/48_320-328_Vis_727_Menegment.pdf
- 57 Кочешкова І. М., Трушкіна Н. В. Тенденції розвитку венчурного інвестування в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (44), 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-venchurnogo-investirovaniya-v-ukraine>

- 58 Кочура Т. О. Глобальні тренди розвитку венчурного капіталу та їх вплив на інвестування високотехнологічних проєктів. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 118–126.
- 59 Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochynaya-informacziya/kraudfandingovyie-platfomyi/>
- 60 Кудрявець Є. В. Підходи до конструювання категорії «міжнародний інноваційний кластер». *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С. 65–76.
- 61 Кузнецова Т. В., Сіпайло Л. Г. Механізм впливу маркетингу інновацій на конкурентні переваги підприємства. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 293–299.
- 62 Ланкастер К. Перемены и новаторство в технологии потребления. URL : http://economicus.ru/cgiise/gallery/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/lancaster/works/lancaster_w1.txt&img=works_small.gif&name=lancaster
- 63 Левицька О. О. Ризики інноваційної діяльності: економічна сутність, чинники та методи мінімізації. URL : <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/842/1/7.pdf>
- 64 Левченко Ю. Г. Економіка й організація інноваційної діяльності : Курс лекцій для студ. напряму 6.030504 «Економіка підприємства» для всіх форм навч. К. : НУХТ, 2012, 163 с. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10274/1/Konspekt%20Lekciy.pdf>
- 65 Литвин З. Аналіз інноваційних ризиків. *Економічний аналіз*. 2013. Випуск 12. Частина 3. URL : [irbis-nbuv.gov.ua > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64)
- 66 Лібанова Е. М., Макарова О. В., Саріогло В. Г. Політика активізації як інвестиція у людський капітал: теорія і практика. *Наука та інновації*. 2020, 16(5). С. 57–68.
- 67 Лозовський О. М., Іванцова І. В. Інноваційний проєкт як пріоритетний напрям розвитку сучасного підприємства. *Молодий вчений*, № 2 (54), 2018 р. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/167.pdf>
- 68 Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1981 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_134
- 69 Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : <http://uchebniks.net/book/302-innovacijna-diyalnist-navchalnij-posibnik-mikityuk-pp.html>
- 70 Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2006, 295 с. URL : http://www.dut.edu.ua/uploads/1_685_96231121.pdf
- 71 Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, С. М. Сочилияс. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015, 224 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1/інноваційний%20розвиток%20Підприємства.pdf>
- 72 Міжнародний центр перспективних досліджень. URL : <http://www.icps.kiev.ua>

- 73 Мілевська Т. С. Моделі інноваційного розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 44–47.
- 74 Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- 75 Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>
- 76 Модель анализа пяти конкурентных сил Майкла Портера. URL : <http://powerbranding.ru/biznes-analiz/porter-model/>
- 77 Мойсеєнко І. П. Інвестування. Навчальний посібник. URL : <https://pidru4niki.com/19991130/investuvannya/investuvannya>
- 78 Москальов М. А., Москальов А. А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 5, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/3.pdf
- 79 Нагачевська Т., Пригара О. Модель інноваційного розвитку сучасного підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 5 (200). 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/model-innovatsiy-nogo-rozvitku-suchasnogo-pidpriemstva>
- 80 Національна економіка: Навчальний посібник / За ред. В. М. Тарасевича. К. : Центр навчальної літератури, 2008. 287с.
- 81 Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>
- 82 Національний фонд досліджень України. URL : <https://nrfu.org.ua>
- 83 Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітній рівень «Магістр») для студентів денної та заочної форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018, 53 с.
- 84 Непокупна Т. А., Степаненко С. В. Вища педагогічна освіта і комерціалізація наукового знання: проблеми і суперечності. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 14–18.
- 85 Оніпко Т. А. Сучасна кластерна політика: сутність та особливості. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 50–55.
- 86 Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. К. : 2003. 412 с.
- 87 Основы экономической теории: учебное пособие. 5-е изд., перераб. и доп. / Ю. Е. Петруня, А. А. Задоя. 2011, К : Знання. 359 с.
- 88 Осовська Т. В. Економічний словник / Т. В. Осовська, О. О. Юркевич. URL : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf
- 89 Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL : <http://www.rada-poltava.gov.ua>
- 90 Підбірка: 17 Краших Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platform/>

- 91 Підгорецька С. М., Гернего Ю. О. Інноваційний проєкт як детермінанта зростання конкурентоспроможності підприємств. *Університетські наукові записки*, № 2, 2012, С. 223–229.
- 92 Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
- 93 Портер М. Конкуренція URL : http://cs539304.vk.me/u26498173/docs/527b648d6a37/M_E_Porter_quot_Konkurentsia_quot.pdf?extra=L3acsOxgKxoqrfuXUvTEHDu_ZHX64flAxuJUPhRHApIc0NFKVQetZWoTJNH0cwId30jUBtt38oW1AFdScJozyNYyX71VXcg&dl=1
- 94 Про кластери в Україні та світі. URL : <http://business100.ks.ua/pro-klasteri-v-ukrayini-ta-sviti/>
- 95 Примуш М. В. Загальна соціологія. URL : https://pidru4niki.com/15130616/sotsiologiya/osvita_funktsiyi_zvyazok_inshimi_naukami
- 96 Ралко О. С. Технологічні уклади: теоретичні та практичні аспекти. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/10.pdf>
- 97 Резніченко К. Г. Місце і значення освіти в розбудові економіки знань. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 2. С. 45–49. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_2_13
- 98 Репп Г. І. Аналіз кластерного розвитку регіонів України станом на 2018 рік. URL : <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/81/files/56950967-fd07-4805-9203-a197e263718f.pdf>
- 99 Решетняк Е. И. Организационно-экономические основы вывода на рынок нового продукта / Е. И. Решетняк, В. И. Краснолуцкий. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 326–331.
- 100 Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. *Аналітична доповідь. Центр Разумкова*. Вид-во «Заповіт», 2018. 368 с.
- 101 Розробка стартап-проектів: Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальностей 151 – «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» та 152 – «Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка» / О. А. Гавриш, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (1 файл: X,XX Мбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 188 с.
- 102 Сакайя Тайичи. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего. URL : http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1337.html
- 103 Сімсон О. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. URL : [irbis-nbuv.gov.ua > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64)
- 104 Словник економічних термінів. URL : <http://bank-ua.com/glossary/>
- 105 Словник економічних термінів. URL : <http://subject.com.ua/economic/finances1/73.html>
- 106 Смирнова І. І. Цільові орієнтири сталого розвитку людського капіталу в умовах побудови інноваційної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (56), 2019 URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/tsilovi-orientiri-stalogo-rozvitku-lyudskogo-kapitalu-v-umovah-pobudovi-innovatsiynoyi-ekonomiki>

- 107 Смирнова І. І., Тімаков А. І. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. № 3 (53), 2018. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/venchurniy-kapital-yak-dzherelo-finansuvannya-innovatsiyogo-pidpriemnitstva-v-ukrayini>
- 108 Соціальна відповідальність. Підручник / Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, В. С. Альошкін. Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 472 с.
- 109 Станіславик О. В., Ковтуненко К. В. Комерціалізація результатів інноваційної діяльності. URL : <http://pratsi.opu.ua/app/webroot/articles/1324974091.pdf>
- 110 Стартап проекти та їх оцінювання: конспект лекцій для студентів за спеціальністю 7.121 «Інженерія програмного забезпечення» факультету інформаційних технологій УжНУ / Розробник: к.т.н. Поліщук В. В. Ужгород: 2018. 74 с.
- 111 Тарасенко С. І., Демченко М. Є. Партнерство університетів та бізнесу: форми та перспективи розвитку в умовах підвищення інноваційності економіки. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 13, 2017. С. 302–308. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/49.pdf
- 112 Терехов В. І., Максимчук Л. В., Бадзим О. О. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій. *Актуальні проблеми економіки*, 2007, № 7, С. 90.
- 113 Технологии Четвертой промышленной революции : [перевод с английского] / Клаус Шваб, Николас Дэвис: Эксмо; Москва; 2018. 188 с.
- 114 Технологічні парки. URL : <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/tehnologichni-parki>
- 115 Тимофеев Д. В. Динамика экономического эффекта в процессе управления жизненным циклом инноваций при их коммерциализации. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 56–60.
- 116 Тютюнникова С. В., Фрідман О. А. Інклюзивний інституційний режим – передумова інноваційного типу соціально-економічного розвитку. *Бізнес Информ*. 2020. №4. С. 15–20.
- 117 Удовицька Є. А. Сутність і роль державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 3, 2016. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/17.pdf
- 118 Українські кластери. URL : <https://ucluster.org>
- 119 Уляницька О. В., Ярошенко Т. В. Бізнес-ангели як альтернативна форма фінансування підприємницького сектору в Україні. *Механізм регулювання економіки*, 2009, № 2. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/8791/1/21.pdf>
- 120 Федішин І. Б. Управління інноваційними проектами (опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей 8.03060102 «Менеджмент інноваційної діяльності», 8.18010012 «Управління інноваційною

- діяльністю» усіх форм навчання) / І. Б. Федішин. Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. 151 с.
- 121 Федорова Ю. В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. №1. С. 123–126.
- 122 Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України [Електронне видання] : монографія/ [М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. М. І. Диби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. К. : КНЕУ, 2013. 425, [7] с.
- 123 Фоміна Є. В. Комерціалізація наукових розробок як основний елемент інноваційної економіки. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/10014-Текст%20статті-19890-1-10-20171225.pdf>
- 124 Хайтек кластери в Україні – поточний статус-кво та виклики розвитку. URL : <https://appau.org.ua/info/hajtek-klastery-v-ukrayini-potochnyj-status-kvo-ta-vyklyky-rozvytku/>
- 125 Харламов П. Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки (І чому держава підтримує інновації лише на словах). URL : <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki>
- 126 Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]. Підручник: 3-тє вид., перероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 504 с.
- 127 Хома І. Б. Венчурне інвестування як спосіб реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.3. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/venchurne-investuvannya-yak-sposib-realizatsiyi-innovatsiyno-investitsiynogo-potentsialu-derzhavi>
- 128 Чан Тхи Тхань Т. Анализ маркетинговых инноваций. *Бизнес Информ*, 2017, № 1, С. 332–336.
- 129 Человань С. В. Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств. Сучасні проблеми та перспективи соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку підприємств України : Всеукр. науково-практ. конф. (Маріуполь, 12 січня 2018 р.) : тези доп. / ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2018. С. 151–154.
- 130 Чугрій Г. А. Чугрій Н. А. Інтелектуальна власність як фундамент інноваційної моделі розвитку підприємства. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/54.pdf
- 131 Чумак Л. Ф. Управління інвестиційною привабливістю підприємства / Л. Ф. Чумак, М. М. Івченко. *Бізнес Информ*, 2018, № 9, С. 71–76.
- 132 Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Партнерство держави і підприємницьких структур: витоки теоретичних уявлень. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. Вип. 7(3). № 4. Том 21. Дніпропетровськ, 2013. С. 207–212.
- 133 Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Трансформація державного управління на основі партнерства влади, бізнесу і суспільства. *Social and*

- economic changes of contemporary society*. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 181–187.
- 134 Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Фактори формування людського потенціалу інноваційної економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 48–53.
- 135 Шепеленко О. Г. Державне управління інноваційною діяльністю (інституціональний аспект). URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-2/doc/2/08.pdf>
- 136 Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. URL : <http://institutions.com/download/books/1959-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya-shumpeter.html>
- 137 Яковлев А. Комерціалізація результатів досліджень – найслабша ланка інноваційної діяльності. *Дзеркало тижня*. 13.04.2018. URL : <https://zn.ua/ukr/business/komercializaciya-rezultativ-doslidzhen-nayslabshalanka-innovaciyanoi-diyalnosti-275078.html>
- 138 Янченко З. Б. Інноваційні кластери. Адаптація кращого світового досвіду до вітчизняних реалій. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, С. 62–66.
- 139 7 міфів про кластери, що перешкоджають розвитку промисловості та хайтек в Україні. URL : <https://www.industry4ukraine.net/publications/7-mifiv-pro-klastery-shho-pereshkodzhayut-rozvytku-promyslovosti-ta-hajtek-v-ukrayini/>

ОРІЄНТОВНІ ТЕСТОВІ З АВДАННЯ

1. Сфера застосування людського інтелекту, у якій домінантними процесами стають нагромадження й використання знань, що є основною передумовою продуктивної господарської діяльності економічних суб'єктів у постіндустріальному суспільстві – це визначення:

- а) інформаційної економіки;
- б) мережевої економіки;
- в) економіки знань;
- г) інтелектуальної економіки.

2. За методологією секторного підходу сучасна постіндустріальна економіка включає:

- а) виробничий, науковий, освітній сектори;
- б) передмодерністський, модерністський, постмодерністський сектори;
- в) матеріально-речовий, інтелектуальний, віртуальний сектори;
- г) аграрно-добувний, промисловий, сервісний, інформаційний і знаннєвий сектори.

3. Знайдіть неправильне твердження:

- а) інтеграція науки, освіти і виробництва є завершеним процесом формування нової якості світового господарства;
- б) інтеграція науки, освіти і виробництва є суперечливим процесом, у якому поряд із додатковими можливостями формуються нові виклики розвитку;
- в) інтеграція науки, освіти і виробництва є нелінійним динамічним та багатовекторним процесом взаємних трансформацій;
- г) інтеграція науки, освіти і виробництва є діалектичною взаємодією при збереженні самостійності.

4. Які з перелічених нижче форм не притаманні тристоронній інтеграції (наука – освіта – виробництво):

- а) контракти;
- б) кластери;
- в) технопарки;
- г) бізнес-інкубатори?

5. Організація, для якої дослідження та розробки є основним видом діяльності, має назву:

- а) фінансово-промислова група;
- б) бізнес-інкубатор;
- в) технопарк;
- г) наукова організація.

6. Структура, що виникає на підставі угод між фірмами, які проводять наукові дослідження, та фірмами, які займаються комерціалізацією результатів, має назву:

- а) науково-промисловий комплекс;
- б) бізнес-інкубатор;
- в) технопарк;
- г) технополіс.

7. Який з перелічених суб'єктів не є учасником венчурного інвестування:

- а) фонд венчурного інвестування;
- б) підприємство-інноватор;
- в) венчурний капіталіст;
- г) неурядові громадські організації?

8. Що не належить до основних причин, які спонукають підприємства до організації спільних венчурів:

- а) можливість отримати від партнера те, чого фірма не має;
- б) скорочення терміну інноваційних розробок;
- в) отримання доступу до нових ринків;
- г) адміністративні гарантії монопольного панування?

9. До об'єктів інтелектуальної власності належать:

- а) винаходи;
- б) цінні папери;
- в) промислові зразки;
- г) правильні відповіді а) і в).

10. Найповнішим визначенням інтелектуальної праці є:

а) розумовий прояв будь-яких психологічних процесів, спрямований на засвоєння, відтворення та перетворення наявних у свідомості індивіда інформації, знань та досвіду;

б) різновид інтелектуальної діяльності, що має мимовільний, спонтанний характер і розкривається у процесах невимушеного розмірковування, пригадування, фантазування, мріяння, зосередженості на чомусь, уявного відтворення майбутніх дій тощо;

в) цілеспрямована діяльність людей зі створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда і суспільства в цілому;

г) цілеспрямована інтелектуальна діяльність, що має вольовий, вмотивований характер та здійснюється для задоволення потреб індивіда та/або з економічною метою.

11. У чому полягають особливості відносин між державним і приватним партнером в рамках ДПП:

а) здійснюється приватизація об'єктів державної власності на безоплатній основі;

б) держава націоналізує об'єкти приватної власності;

в) відносини власності в проєктах ДПП не змінюються;

г) держава викупує у приватного бізнесу об'єкти його власності;

д) держава розпродає об'єкти державної власності з покладання на приватний бізнес певних соціальних зобов'язань?

12. Якщо попит падає, то крива попиту зсувається:

а) вниз і вліво;

б) за годинниковою стрілкою;

в) вгору і вправо;

г) проти годинникової стрілки.

13. Зміна якого чинники не викликає зсуву кривої попиту:

а) зміна смаків і уподобань споживачів;

- б) розмір і розподіл національного доходу;
- в) ціни товару;
- г) чисельність або вік споживачів?

14. Критерії класифікації інновацій за змістом:

- а) продуктові інновації;
- б) інновації процесу;
- в) ринкові інновації;
- г) всі відповіді правильні.

15. Сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості – це:

- а) інновація;
- б) технологія;
- в) інноватика;
- г) новація.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕК ЗАМЕНУ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи інноватики

- 1 Предмет і об'єкт дисципліни «Основи сучасної інноватики».
- 2 Сутність і класифікація інновацій.
- 3 Інноваційна діяльність: сутність, суб'єкти.
- 4 Технологія: сутність і класифікація.
- 5 Види технологій та їх характеристика.
- 6 Інноваційний розвиток економіки.
- 7 Потреби, інтереси, ресурси, виробництво та виробничі можливості суспільства.
- 8 Теорія попиту, пропозиції та ринкової рівноваги і ціни.
- 9 Конкуренція в економіці: сутність, типи, види, способи.
- 10 Підприємство як суб'єкт господарювання. Прибуток та витрати.
- 11 Вимір обсягів національного виробництва способи їх розрахунку.
- 12 Економічне зростання: сутність, типи, фактори.
- 13 Економічний цикл: сутність, фази, причини.
- 14 Види, причини та наслідки безробіття.
- 15 Інфляція, її види, вимір та наслідки.
- 16 Економічна політика держави: фіскальні (податково-бюджетні) інструменти регулювання економіки.
- 17 Економічна політика держави: монетарні (грошово-кредитні) інструменти регулювання економіки.
- 18 Класифікація потреб та інтересів.
- 19 Економічні ресурси і фактори виробництва.
- 20 Економічна природа і форми монополій. Наслідки монополізації економіки.
- 21 Нормальний та економічний прибуток.
- 22 Витрати підприємства у короткостроковому і довгостроковому періодах.
- 23 Номінальний і реальний ВВП.
- 24 Наслідки економічного зростання.
- 25 Види економічних циклів за тривалістю.
- 26 Державний бюджет, його доходи і видатки.
- 27 Зародження теорій інновацій та інноваційного розвитку (Адам Сміт).
- 28 Теорія надлишкової додаткової вартості як стимулу інновацій (Карл Маркс).
- 29 Теорія інновацій Йозефа Шумпетера.
- 30 Інновації в рамках теорії економічних циклів («макроекономічна» теорія інновацій).
- 31 Інновації в еволюційній економічній теорії («мікроекономічна» теорія інновацій). Річард Нельсон, Сідней Уінтер.
- 32 Структурно-інституційний підхід: організаційний та інституційний вимір інновацій на рівні фірми (Бенджамін Коріат, Олівер Вайнштейн).
- 33 Концепції розвитку національних та регіональних інноваційних систем. Теоретичні моделі у рамках системного підходу.
- 34 Концепції інноваційного менеджменту (*Total Innovation Management /TIM/*).

- 35 Інновації в ортодоксальній економічній теорії.
- 36 Економічний цикл Миколи Кондратьєва.
- 37 Поняття «рутини».
- 38 Технологічні уклади: теоретичні та практичні аспекти.
- 39 Модель М. Портера «національний ромб».
- 40 Моделі ендогенного економічного зростання (Теодор Шульц, Гері Беккер, Роберт Солоу, Кеннет Ерроу, Пол Ромер, Роберт Лукас).
- 41 Теорія «людського капіталу» й інноваційні процеси.
- 42 Національна інноваційна система: сутність, завдання, елементи.
- 43 Інноваційна політика держави: сутність, рівні, інструменти, значення.
- 44 Моделі інноваційного розвитку та їх класифікація.
- 45 Моделі інноваційного розвитку підприємства: модель пропозиції інновацій.
- 46 Моделі інноваційного розвитку підприємства: модель попиту інновацій.
- 47 Моделі інноваційного розвитку підприємства: інтерактивна модель.
- 48 Моделі інноваційного розвитку підприємства: модель інтегрованих бізнес-процесів.
- 49 Моделі інноваційного розвитку підприємства: мережева модель інновацій.
- 50 Моделі інноваційного розвитку підприємства: модель «відкритих» інновацій.
- 51 Моделі інноваційного розвитку економік країн світу.
- 52 Суб'єкти та об'єкти національної інноваційної системи.
- 53 Основні показники інноваційної діяльності: абсолютні показники, відносні показники, структурні зрізи, показники ефективності.
- 54 Підприємництво: сутність, моделі, принципи, функції.
- 55 Умови існування та розвитку підприємництва.
- 56 Види підприємницької діяльності.
- 57 Організаційно-правові форми підприємницької діяльності.
- 58 Освіта і наука: сутність, функції, значення.
- 59 Моделі взаємодії бізнесу і влади.
- 60 Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: поняття, принципи, форми та значення для суспільства.
- 61 Мотиви і стимули підприємницької діяльності.
- 62 Соціальна відповідальність бізнесу перед суспільством.
- 63 Механізм конструктивної взаємодії суспільства, держави і бізнесу.
- 64 Інноваційна інфраструктура: сутність, елементи, завдання.
- 65 Правова інфраструктура, інформаційна інфраструктура.
- 66 Спеціалізовані інноваційні комплекси (бізнес-інкубатори, технопарки, технополіси).
- 67 Кластери як драйвери економічного розвитку.
- 68 Лізингові та венчурні фірми як елементи інноваційної інфраструктури.
- 69 Міжнародна науково-технічна кооперація та міжнародні дослідні інститути.
- 70 Підходи до трактуванні поняття «інноваційна інфраструктура».
- 71 Функції інноваційної інфраструктури.
- 72 Суб'єкти інноваційної інфраструктури.

- 73 Спеціалізовані інноваційні центри, фінансові інститути як елементи інноваційної інфраструктури.
- 74 Поняття інтелектуальної власності, її значення.
- 75 Право інтелектуальної власності та його види.
- 76 Авторське право і суміжні права. Об'єкти, суб'єкти і зміст авторського права.
- 77 Патентне право. Об'єкти та суб'єкти патентного права.
- 78 Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
- 79 Суміжні права та їх правова охорона.
- 80 Захист прав авторів і патентовласників.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інноватики

1. Маркетинг інновацій: сутність та методи.
2. Інноваційний процес та його етапи (процес розробки нового продукту).
3. Життєвий цикл інновації, його стадії.
4. Попит на інновації та поведінка споживача інноваційної продукції.
5. Інноваційний товар: джерела інноваційних ідей.
6. Дифузія інновацій, її канали. Стадії сприйняття нового продукту споживачем.
7. Інноваційний проєкт: сутність і значення, класифікація.
8. Життєвий цикл проєкту та його фази, стадії.
9. Доцільність впровадження інноваційного проєкту.
10. Місце, роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному проєкті.
11. Моніторинг інноваційного проєкту та його етапи.
12. Методи та методики оцінки інноваційного проєкту.
13. Стартап-проєкти: сутність, особливості.
14. Бізнес-план для стартап-проєкту.
15. Об'єкти інтелектуальної власності. Охорона об'єктів промислової власності.
16. Ліцензія, її види. Ліцензійні платежі.
17. Оцінка ефективності інноваційних проєктів.
18. Суб'єкти фінансування інновацій.
19. Джерела і форми фінансування інновацій на підприємстві.
20. Державне фінансування інновацій: власні кошти (бюджетні і позабюджетні фонди).
21. Державне фінансування інновацій: залучені кошти (кредитна і страхова система).
22. Державне фінансування інновацій: позичкові кошти (державний внутрішній і зовнішній борг).
23. Венчурне фінансування інновацій.
24. Лізингове фінансування інновацій
25. Краудфандингове фінансування інновацій.
26. Сутність поняття «фінансове забезпечення».
27. Рівні суб'єктів фінансування інновацій: мікро- і макрорівень.
28. Класифікація позичкових коштів підприємства.
29. Державне субсидування як прямий метод фінансового стимулювання інноваційної діяльності.

30. Методи фінансування інноваційних проєктів: одноразове фінансування усього проєкту.
31. Методи фінансування інноваційних проєктів: поетапне фінансування.
32. Трансфер технологій і комерціалізація результатів інноваційної діяльності.
33. Пошук інновацій і залучення нових технологій в господарський обіг.
34. Підходи до оцінювання ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності.
35. Методи оцінки об'єктів інтелектуальної власності.
36. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій.
37. Підходи до визначення сутності поняття «ризик». Види ризику.
38. Сутність поняття «інноваційний ризик». Класифікація інноваційних ризиків.
39. Об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) чинники інноваційних ризиків.
40. Види інноваційних ризиків.
41. Позитивні і негативні аспекти інноваційного ризику для підприємства-інноватора.
42. Методи мінімізації інноваційних ризиків.
43. Теоретичні аспекти ризиків в інноваційній діяльності.
44. Безпосередні та опосередковані чинники інноваційних ризиків.
45. Економічні та політичні ризики.
46. Екологічні ризики.
47. Ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проєкт.
48. Обставини «форс-мажор».
49. Державна інноваційна політика: мета та принципи регулювання.
50. Методи державного регулювання інноваційної діяльності.
51. Система державного регулювання інноваційної діяльності.
52. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності.
53. Взаємозв'язок інноваційної і соціальної політики.
54. Інноваційна і структурна політики.
55. Науково-інноваційний потенціал і національна безпека.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	20
ОПОРНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ДО ОПОРНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	169
ОРІЄНТОВНІ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	180
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ	183
ЗМІСТ	187

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ІННОВАТИКИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для організації практичних занять та самостійної роботи
студентів педагогічних і непедагогічних спеціальностей

Здано до друку 30.08.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 11,0. Наклад. 50 прим.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003